

Kennis en vaardigheden voor goed gegeven lessen in het vmbo

Analyse van wensen en ervaringen

Onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW
Froukje Wartenbergh-Cras
Joyce Bendig-Jacobs
Bas Kurver
Marije van Essen
Carlijn Braam

ResearchNed
april 2018

© 2018 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	3
1 Inleiding	6
1.1 Achtergrond	6
1.2 Korte reflectie op eerdere literatuur: wat maakt lesgeven in het vmbo nu anders?	8
1.3 Onderzoeksvragen	9
1.4 Onderzoeksopzet	11
1.5 Leeswijzer	12
2 Kwantitatieve foto vanuit IPTO	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Profiel vmbo-docent	13
2.3 Niveau	15
2.4 Leerweg	18
2.5 Bouw	19
2.6 Vakken en leergebieden	21
2.7 Samenvatting	27
3 Bevoegd en/of bekwaam	29
3.1 Inzet en achtergrond vmbo-docenten	29
3.2 Bevoegdheid en bekwaamheid	35
3.3 Benodigde kennis en vaardigheden	37
3.4 Samenvatting	46
4 Combinatiegroepen en groepsdocenten	49
4.1 Inleiding	49
4.2 Inzet van combinatiegroepen	49
4.3 Profiel van docenten die lesgeven in combinatiegroepen	51
4.4 Inzet van groepsdocenten	52
4.5 Profiel van groepsdocenten	53
4.6 Tevredenheid over inzet van groepsdocenten	55
4.7 Samenvatting	56
5 Opleiden tot vmbo-docent	57
5.1 Inleiding	57
5.2 Aandacht voor vmbo op de lerarenopleidingen, volgens vmbo-docenten	57
5.3 Aandacht voor vmbo op de lerarenopleidingen, lerarenopleiders aan het woord	61
5.4 Aansluiting van geleerde vaardigheden bij lesgeven in de praktijk	63
5.5 Alles overziend: waar leer je het nu echt?	66
5.6 Praktische voorwaarden voor goede lessen	67
5.7 Samenvatting	68
6 Conclusie	70
Bijlage A Achtergrondkenmerken respons	72
Bijlage B Tabellen bij hoofdstuk 3	74
Bijlage C Beschrijving deelnemers aan interviews en focusgroepen	76
Bijlage D Vragenlijsten	77
Bijlage E Lijst van figuren en tabellen	86

Managementsamenvatting

Wat hebben docenten en scholen nodig om goed les te geven aan vmbo-leerlingen? Deze vraag staat centraal in het onderzoek dat in de tweede helft van 2017 is uitgevoerd in opdracht van OCW, de VO raad, Stichting Platforms vmbo, de Onderwijscoöperatie en de Vereniging Hogescholen. Voor het onderzoek is een secundaire analyse van de IPTO2015-data uitgevoerd (voor een kwantitatieve foto van wie er lesgeeft in het vmbo), zijn vragenlijsten afgenomen onder 1.685 vmbo-docenten, 282 schoolleiders en 42 lerarenopleiders, is een vmbo-afdeling van een school bezocht (waarbij interviews zijn gehouden met de locatieleider, een bovenschools bestuurder, een p&o-medewerker, een groep leerlingen en een groep docenten) en zijn tot slot drie focusgroepen georganiseerd waarin door schoolleiders, docenten en lerarenopleiders een verdieping is gegeven bij de gevonden resultaten. Hiermee is een veelheid aan informatie verzameld die in het rapport logisch is geordend. Om een eerste idee te geven van de opbrengst van dit onderzoek en de lezer uit te nodigen ook in het rapport zelf van de meer uitgebreide resultaten kennis te nemen, zijn in deze managementsamenvatting de belangrijkste resultaten uit het rapport op een rij gezet.

De vmbo-docent in cijfers

Bijna driekwart van de ruim 35.000 docenten die in het vmbo lesgeven, heeft daarvoor een tweedegraadsopleiding afgerond. Ongeveer tien procent beschikt (ook) over een pabo-diploma en vijf procent (1.203 docenten) heeft alleen een pabo-diploma. Vmbo-docenten geven gemiddeld les aan zeven verschillende klassen en in 2,3 vakken. Een combinatie van vakken wordt vaker gegeven door pabo-gediplomeerden en door docenten die zowel in de onderbouw als in de bovenbouw lesgeven - ongeacht hun opleidingsachtergrond. Degenen met een tweedegraadsopleiding geven doorgaans aan meer verschillende onderwijsniveaus les. Pabo-gediplomeerden worden vaker dan anders opgeleide docenten ingezet in vmbo-kl, in de onderbouw van de gemengde leerweg en in combinatieklassen in de onderbouw. Zij hebben vaak al eerder lesgegeven in het basisonderwijs of speciaal onderwijs. De docenten met een tweedegraadsopleiding hebben beperktere werkervaring in andere onderwijssectoren. Zij geven de vakken die zij onderwijzen wel het vaakst volledig bevoegd (83%). Docenten met alleen een pabo-diploma geven het minst vaak (volledig) bevoegd les. Van de vmbo-docenten staat vijf procent volledig onbevoegd voor de klas. Dit is vaker het geval in de onderbouw, bij het vak wiskunde en onder docenten die alleen in het vmbo lesgeven. Het percentage volledig bevoegde docenten is het hoogst in vmbo-tl (83%) en het laagst in vmbo-kl (71%). Zowel bevoegde als onbevoegde docenten voelen zich doorgaans bekwaam om les te geven, dankzij eerdere werkervaring, een andere opleiding (bijvoorbeeld de pabo) en/of bijscholingscursussen en meekijken met collega's.

Wat heeft een docent nodig om kwalitatief goed les te geven in het vmbo?

Als belangrijkste vaardigheid voor vmbo-docenten komt het kunnen motiveren van leerlingen naar voren, ongeacht leerweg, bouw, vak of leergebied. Andere belangrijke vaardigheden volgens leraren zijn klassenmanagement, het inspelen op de verschillende niveaus van leerlingen en vakkennis. In de focusgroepen werd dit beeld ondersteund: in het vmbo is goed om kunnen gaan met leerlingen het meest belangrijk, ondersteund door een gedegen vakkennis zodat de stof op diverse manieren kan worden uitgelegd aan de leerlingen. Het motiveren van leerlingen speelt volgens leraren vooral een grote rol in de onderbouw en in de leerwegen vmbo-bl en -kl, waar het van belang is om een sfeer van vertrouwen en veiligheid te creëren. Het (relatieve) belang van vakkennis verschilt per vak. Deze kennis staat op de tweede plaats bij wiskunde, mens & maatschappij en mens & natuur; bij Nederlands en rekenen op de derde plaats en bij Engels op de vierde plaats. Naast deze verschillen op vak-/leergebiedniveau zijn er ook *indicatieve* verschillen naar bouw en leerweg. Zo is volgens docenten Nederlands in de onderbouw en in vmbo-bl/-kl vakkennis minder belangrijk (dit komt niet voor in de top-5 van belangrijkste vaardigheden) en het kunnen herkennen van en omgaan met zorgleerlingen meer van belang als vaardigheid.

Eenzelfde verschil is te zien bij wiskundeleraars, al staat vakkenkennis daar altijd in de top-5, ongeacht de bouw of leerweg. In het algemeen kunnen we stellen dat in de onderbouw en in vmbo-bl en vmbo-kl vaker het kunnen herkennen van en omgaan met zorgleerlingen als belangrijke vaardigheid voor docenten wordt gezien, evenals het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen. Vakkenkennis komt over het algemeen vaker voor in de top-5 van docenten in de bovenbouw en in vmbo-gl/-tl, al staat vakkenkennis ook in de top-5 van docenten Engels, wiskunde en rekenen in de onderbouw. Daarnaast is voor docenten in de bovenbouw en in vmbo-gl/-tl klassenmanagement relatief belangrijk en vinden docenten in vmbo-gl/-tl, maar bijvoorbeeld ook bovenbouwdocenten Engels, relatief vaker het in kunnen spelen op verschillende leerstijlen van belang.

Hoe verhoudt zich dit tot wat pabo-geïndiceerden en tweedegraads docenten meebrengen op het gebied van vakinhoudelijke kennis en pedagogische/didactische vaardigheden nodig voor de verschillende leerwegen in het vmbo?

Volgens de lerarenopleiders aan de huidige tweedegraadsopleidingen passen de kennis en vaardigheden die op de opleiding worden bijgebracht doorgaans goed bij wat een vmbo-docent aan vakkenkennis en vaardigheden nodig heeft. Alle opleiders geven aan in de opleiding aandacht te besteden aan het vmbo, via het aanbieden van een aparte afstudeerrichting of als integraal deel van de opleiding. De nadruk in de tweedegraadsopleidingen ligt vooral op vakkenkennis en wat minder op de 'soft skills': inzicht in doorlopende leerlijnen, het kunnen koppelen van een avo-vak aan de beroepspraktijk en het vakoverstijgend werken. Bij meer dan de helft van de tweedegraadsopleide vmbo-docenten was er tijdens de opleiding aandacht voor lesgeven in het vmbo, met name tijdens de stage. Toch wordt er aandacht gemist voor het ander soort leerling en de heftigere problematiek die met de invoering van het passend onderwijs in de klas ervaren wordt. Op vaardigheden die nodig zijn voor groepsdocenten en het lesgeven in combinatiegroepen bereidt de pabo beter voor. De pabo-opleiders besteden eveneens meer aandacht aan vaardigheden als het leren omgaan met verschillende niveaus, het leren herkennen van en omgaan met zorgleerlingen en het kunnen inspelen op verschillende leerstijlen. Kanttekening daarbij is dat de vmbo-docenten veelal aangeven dat het echt leren lesgeven in het vmbo ná de opleiding gebeurt: als docent voor de klas.

Wat zijn de motieven en wensen van leerlingen, scholen en besturen bij de organisatie van het onderwijs in het vmbo?

Kijken we naar hoe het lesgeven in het vmbo in de scholen georganiseerd wordt, dan zie we onder meer dat op zestig procent van de responderende scholen (scholen met minimaal een vmbo-afdeling) gewerkt wordt met combinatieklassen. Het meest komen de combinaties vmbo-bl en -kl (78%) en vmbo-tl en havo (43%) voor. Combinatieklassen worden volgens schoolleiders ingezet om diverse redenen, veelal financieel van aard (bv. leerlingkrimp), ofwel om opstroom mogelijk te maken c.q. determinatie uit te stellen. Meest genoemde redenen om af te zien van combinatieklassen zijn de te grote verschillen binnen een groep en het makkelijker lesgeven aan homogene groepen. Bijna tweederde van de scholen werkt met groepsdocenten in het vmbo, met name in de onderbouw van vmbo-bl en vmbo-kl. Met behulp van groepsdocenten kan een veilig klimaat geboden worden met veel structuur en minder handen voor de klas, wat de band tussen docent en leerlingen ten goede komt. Wel heeft men te maken met de bevoegdheidseis, het voor alle gegeven vakken bevoegd moeten zijn. Dit vormt voor schoolleiders de voornaamste reden om geen groepsdocenten in te zetten. De minimale bevoegdheidseis aan groepsdocenten is doorgaans (op de helft van de scholen) dat zij beschikken over een tweedegraads bevoegdheid in één lesgevend vak. Ongeveer één op de vijf schoolleiders stelt het hebben van pabo met een opscholingstraject voor groepsleerkracht als minimale bevoegdheidseis. Schoolleiders zijn in meerderheid (zeer) tevreden over het werken met groepsdocenten. Wel zijn schoolleiders zich bewust van een aantal valkuilen zoals minder zicht op doorlopende leerlijnen, het niet goed voorbereiden op zelfstandigheid in de latere schoolcarrière en het gevaar van wedden op één paard: als er geen goede relatie is met de groepsdocent, heeft een leerling daar direct in meerdere vakken last van.

Vragen we het de leerlingen zelf, dan lopen de meningen over de inzet van groepsdocenten uiteen. Sommige leerlingen vinden het prettig om eenzelfde docent vaker voor de klas te hebben om elkaar zo beter te kunnen leren kennen. Andere leerlingen hebben liever steeds verschillende docenten. Belangrijker dan welke docent voor de klas staat, vinden de leerlingen het met hoeveel medeleerlingen je in de klas zit: met minder leerlingen in een klas let je meer op de les en minder op elkaar. Ook docenten en schoolleiders geven gevraagd naar andere belangrijke voorwaarden voor goede vmbo-lessen aan dat het het onderwijs aan vmbo-leerlingen ten goede komt als de klassengrootte verkleind wordt. Het verschil in ervaringen geeft aan dat het belangrijk is om bij het inzetten van groepsdocenten altijd te blijven kijken naar de specifieke situatie in een klas.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Vmbo

In 1999 is het vmbo ingevoerd en vervangt het vbo (voorbereidend beroepsonderwijs) en mavo (middelbaar algemeen vormend onderwijs). Het vmbo is ingedeeld in een onderbouw (leerjaar 1 en 2) en een bovenbouw (leerjaar 3 en 4). In de onderbouw werken scholen aan kerndoelen; deze doelen bepalen wat leerlingen in de onderbouw moeten kennen en kunnen. Scholen moeten minstens twee derde van de lestijd in de onderbouw aan de kerndoelen besteden. In de onderbouw volgen leerlingen hierdoor grotendeels hetzelfde onderwijsprogramma. In de bovenbouw kiest de leerling een van de volgende vier leerwegen: basisberoepsgerichte leerweg (bl), kaderberoepsgerichte leerweg (kl), gemengde leerweg (gl) en theoretische leerweg (tl). Het vmbo leidt leerlingen op voor het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) of in sommige gevallen voor doorstroming naar havo. Het vmbo is de laatste jaren ingrijpend veranderd. Zo zijn onder meer referentieniveaus voor taal en rekenen in de wet verankerd (per 1 augustus 2010), is het passend onderwijs ingevoerd (per 1 augustus 2014) en zijn de beroepsgerichte programma's geactualiseerd en vereenvoudigd (per 1 augustus 2016).

Bevoegd lesgeven in het vmbo

In het handboek *Onderwijsbevoegden* is vastgelegd welke bevoegdheden gediplomeerden van lerarenopleidingen (zowel pabo als tweedegraads- en eerstegraads-lerarenopleidingen) hebben. Voor het vmbo geldt dat afgestudeerden aan een tweedegraads lerarenopleiding of aan een eerstegraads lerarenopleiding bevoegd zijn om les te geven in het vmbo in het vak waarin zij zijn opgeleid. Voor afgestudeerden aan een pabo-opleiding dan wel kweekschool/pedagogische academie zijn de regels omtrent bevoegdheden een aantal maal gewijzigd (zie schema op de volgende pagina).

Uit eerder onderzoek¹ blijkt dat in de praktijk het huidige systeem van bevoegdheden niet optimaal aansluit bij de ontwikkelingen in het vmbo. Hoewel volgens het handboek *Onderwijsbevoegden* pabo-gediplomeerden na 1986 slechts bij uitzondering bevoegd zijn om les te geven in het vmbo, worden deze gediplomeerden door scholen wél ingezet in het vmbo en dan met name in de onderbouw. Het onderzoek uit 2015 laat zien dat pabo-gediplomeerden vooral ingezet worden op scholen met een breed vmbo-aanbod en gewild zijn vanwege hun pedagogisch-didactische kennis en ervaring zonder dat de inhoudelijke kwaliteit van de lessen er onder lijdt. Deze leraren worden door schoolleiders wel bekwaam geacht om les te geven in (delen van) het vmbo maar zijn onbevoegd en zijn tijdelijk benoemd. De wet geeft deze ruimte om in uitzonderingsgevallen een leraar te benoemen die (nog) niet voldoet aan de juiste bekwaamheidseisen. De inzet van onbevoegde leraren is alleen voor een bepaalde tijd en/of onder bepaalde voorwaarden toegestaan. Volledig onbevoegde leraren moeten na één jaar in opleiding; wie niet over de juiste bevoegdheid beschikt (ander vak, ander niveau), heeft daarvoor twee jaar de tijd, een termijn die onder bepaalde omstandigheden een keer mag worden verlengd. In het hierboven aangehaalde onderzoek kwam naar voren dat het volgen van een tweedegraadsopleiding gericht op een vak door pabo-gediplomeerden niet altijd als een meerwaarde wordt gezien. Men kiest bijvoorbeeld bewust voor werkzaamheden als groepsdocent, is bang voor versmalling of de juiste tweedegraadsopleiding ontbreekt voor het gegeven vak.

1 Zie o.a. Wartenbergh-Cras, F. en Bendig-Jacobs, J. (2015). *Wel bekwaam, (nog) niet bevoegd. Onderzoek naar pabo-gediplomeerden in het vmbo*. Nijmegen: ResearchNed.

Figuur 1: Bevoegdheid in het voortgezet onderwijs behorend bij behaald pabo-diploma, naar diplomajaar

Type diploma	Vakken die bevoegd gegeven mogen worden
Pedagogische Academie (1971 - 1986)	Nederlands en rekenen vmbo en praktijkonderwijs
Pabo-diploma (voor 1 augustus 2006)	Nederlands, Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, verzorging, muziek, handvaardigheid en tekenen (en praktijkoriënterende vakken in het praktijkonderwijs) vmbo lwoo-klassen en praktijkonderwijs
Pabo-diploma (op of na 1 augustus 2006)	Nederlands, Engels, wiskunde, geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, verzorging, muziek, handvaardigheid, tekenen en praktijkoriënterende vakken praktijkonderwijs (geen bevoegdheid vmbo)
Pabo-diploma + scholingstraject	Nederlands, wiskunde/rekenen en naar keuze 1 van de volgende vakken/leergebieden: Engels, Mens & Maatschappij of Mens & Natuur groepsdocent vmbo onderbouw in bl/kl (wetsvoorstel in voorbereiding)

Een andere problematiek rondom bevoegdheden die speelt in het vo is die van het onderbevoegd lesgeven. Een leraar kan beschikken over een tweedegraads lesbevoegdheid voor een bepaald vak, maar daarnaast (ook) lesgeven in andere vakken. Men spreekt dan over onbevoegd lesgeven. Iets meer dan tien procent van de lessen in het gehele vo (vmbo 15%) wordt onbevoegd gegeven².

Scholing op maat

In het Nationaal onderwijsakkoord, het sectorakkoord vo en de lerarenagenda is afgesproken dat in 2017 alle lessen bevoegd gegeven moeten worden. In mei 2014 is een motie (kamerstuk 30079-44) aangenomen waarin de regering wordt verzocht om te komen tot een aanbod van verkorte bijscholing voor docenten in de vmbo-onderbouw die de pabo hebben afgerond en over enige mate van werkervaring beschikken. Als vervolg op de afspraak en als reactie op de motie is door de VO-raad, Vereniging Hogescholen en de Onderwijscoöperatie een voorstel opgesteld om de huidige (circa 1.500 in 2013) pabo-gediplomeerden die onbevoegd lesgeven in het vmbo via een scholingstraject op maat de mogelijkheid te bieden om een bevoegdheid te halen. Het voorstel is overgenomen.

2 Fontein, P., Vloet, A., Uijl, M. den, Prüfer, P., Adriaens, H. en Vos, K. (2017). IPTO: bevoegdheden en vakken in het vo: peildatum 1 oktober 2015. Tilburg: Centerdata.

Het resultaat is een traject op maat, waarbij de huidige pabo-gediplomeerden die werkzaam zijn in het vmbo de keuze hebben uit:

- een maatwerk-opscholingstraject (30 EC, leidend tot een beperkte nieuwe bevoegdheid groepsleerkracht vmbo onderbouw basis/kader) of
- een vakgericht maatwerk-opleidingstraject (maximaal 120 EC, leidend tot een volledige tweedegraads bevoegdheid voor wiskunde, Nederlands of Engels).

In februari 2017 is door het kamerlid Van Meenen een motie (kamerstuk 27923-238) ingediend ter uitbreiding van de hierboven beschreven motie waarin de regering verzocht wordt om, in samenspraak met de vo-sector, de regeling die nu geldt voor pabo-afgestudeerden uit te breiden naar leraren die lesgeven in brede brugklassen vmbo en in de onderbouw gemengde en/of theoretische leerweg van het vmbo. In afwachting van voorliggend onderzoek is deze motie op advies van OCW aangehouden.

Doel van het onderzoek

In de discussie rondom bevoegdheden en welke opleidingen daar wel of niet goed bij passen, is de vraag ontstaan naar wat docenten en scholen in het vmbo nodig hebben om kwalitatief goed onderwijs te bieden. Voorliggend rapport doet verslag van deze nadere analyse.

1.2 Korte reflectie op eerdere literatuur: wat maakt lesgeven in het vmbo nu anders?

Lesgeven in het vmbo of mbo is anders dan in het algemeen voortgezet onderwijs (havo en vwo), zo stelde de Onderwijsraad in 2011³. In hun advies brachten ze in kaart waarin de verschillen precies zitten en wat ze betekenen voor de competenties van de leraar. Een korte samenvatting van hun bevindingen en die van andere onderzoekers in reactie op de Onderwijsraad, volgt hieronder.

Pedagogisch-didactische kwaliteiten

In het vmbo heeft de leerlingpopulatie andere kenmerken dan in het algemeen voortgezet onderwijs (havo en vwo). Zo leren de meeste vmbo-leerlingen door te doen en hebben ze meer dan leerlingen van havo en vwo moeite met het doornemen van een instructietekst. In het vmbo is de behoefte aan structuur en instructie groot, echter willen de meeste leerlingen een duidelijke uitleg en een duidelijke opdracht in plaats van een geschreven tekst. Volgens het rapport van de Onderwijsraad is in het vmbo meer dan in havo en vwo veel aandacht voor individuele leerprocessen van leerlingen. Daarnaast zijn er in het vmbo, vergeleken met havo en vwo, relatief veel leerlingen met concentratieproblemen. Het aantal zorgleerlingen neemt volgens het rapport (situatie 2011) in het vmbo snel toe. Tot slot zijn vooral vmbo-leerlingen zich bewust van de relatief lage status van hun opleiding. Dit is van invloed op hun motivatie voor school en op het vertrouwen in de eigen capaciteiten. De constatering dat voor veel jongeren de eigen leefwereld centraal staat, gaat in het bijzonder op voor vmbo-leerlingen. Voor jongeren in de beroepsgerichte leerwegen in het vmbo zijn de toekomstperspectieven relatief beperkt, wat er volgens het rapport toe leidt dat deze jongeren zich eerder richten op wat plezier en zelfvertrouwen in het hier en nu oplevert.

Een vmbo-leraar dient uiteraard te beschikken over vakinhoudelijke competenties, maar heeft door de andere kenmerken van vmbo-leerlingen (vergeleken met havo- en vwo-leerlingen) en de grotere variatie aan vakken, leerwegen en niveaus speciale pedagogische en didactische competenties nodig die docenten in hun opleiding niet altijd meekrijgen. Een docent in het vmbo moet volgens het rapport van de Onderwijsraad het onderwijs aansprekend maken voor praktisch ingestelde leerlingen en hen kunnen motiveren. Tevens is het belangrijk om als docent problemen met en van zorgleerlingen te kunnen signaleren en daarmee om te kunnen gaan.

3 Onderwijsraad (2011). Goed opgeleide leraren voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs. Den Haag: Onderwijsraad.

Met het orde houden in de klas is de docent, wederom in vergelijking met havo en vwo, relatief veel tijd kwijt. Zeker als het gaat om de omgang met zorgleerlingen, is het verder belangrijk aldus het rapport dat docenten nauw met collega's, ouders en professionals uit andere sectoren (bijv. jeugdzorg) kunnen samenwerken. Het ontwikkelen van maatwerkprogramma's voor individuele leerlingen en deelnemers vraagt om specifieke pedagogische en didactische kwaliteiten, zoals coaching en begeleiding. Hiervoor is eveneens noodzakelijk dat docenten goed kunnen samenwerken binnen een team.

En wat betekent dit voor de competenties?

Van der Rijst, van Duijn & Nedermeijer (2011)⁴ concluderen in hun onderzoek naar het opleiden van vmbo-docenten (uitgevoerd naar aanleiding van het onderzoek van de Onderwijsraad) overigens dat er qua competenties weinig verschillen zijn tussen de leraren uit havo, vwo, mbo en vmbo. De grote verschillen in het werk van leraren ontstaan vooral door de context waarin de leraren werken. Belangrijke kenmerken uit de context zijn de verschillen in de leerlingenpopulatie en in de didactische concepten. Dit betekent dat de leraren zeker wel uitwisselbaar zijn, maar dat zij bij een eventuele verandering van werkcontext zich extra zullen moeten inzetten om effectief les te kunnen geven. Dit kan eventueel ondersteund worden met behulp van tijd voor bij- en nascholing. Het eigene van het vmbo en het mbo en de uitdagingen die dit biedt aan de leraar om in deze opleidingen te gaan werken komen in de bekwaamheidsprofielen⁵ duidelijk naar voren. Het bekwaamheidsprofiel wordt door de scholen gebruikt in hun personeelszorg: tijdens de functioneringsgesprekken en het samenstellen van functieprofielen. Het bekwaamheidsprofiel kan door de lerarenvereniging gebruikt worden om een registratiesysteem voor leraren op te zetten. Een belangrijk doel van het registratiesysteem is dat de leraren bewust streven naar het gewenste kwaliteitsniveau als leraar.

Van de Laarschot en Heusdens (2012)⁶ operationaliseren het 'vakmanschap van de vmbo-docent' in vier generieke aspecten:

1. Aansluiten bij de doelgroep: alle docenten zijn voortdurend bezig met het afstemmen op de leerlingen, zowel pedagogisch als didactisch;
2. Beroepsgericht werken: dit neemt in de bovenbouw van het vmbo een belangrijke plaats in. Het gaat om het leren van beroepsinhouden (kennis, vaardigheden en houding die nodig zijn voor een bepaald beroep);
3. Contextgericht werken: vmbo-leerlingen leren het liefst door ervaren in voor hen zinvolle contexten, dat betekent dat de docent de theorie kan concretiseren en betekenisvolle contexten kan creëren;
4. Aandacht voor doorlopende leerlijnen en het toekomstperspectief van de leerling: het gaat om de persoonlijke ontwikkeling van de leerling en de loopbaanontwikkeling.

1.3 Onderzoeksvragen

De overkoepelende vraag van het onderzoek die door de begeleidingscommissie van dit onderzoek (bestaande uit vertegenwoordigers van het ministerie van OCW, de VO-raad, Stichting Platforms vmbo, de Onderwijscoöperatie en de Vereniging Hogescholen) is als volgt gesteld: *Wat hebben docenten en scholen nodig om kwalitatief goed les te geven aan vmbo-leerlingen?*

Deze overkoepelende vraag is vervolgens uiteengelegd in drie hoofdvragen:

- (1) Wat heeft een docent nodig om kwalitatief goed les te geven in het vmbo?

4 Van der Rijst, van Duijn & Nedermeijer (2011) - Hoe goed leiden wij (v)mbo docenten op? Aansluiting van opleiding op de actuele onderwijspraktijk. Leiden: ICLON.

5 Hiermee worden bekwaamheidseisen bedoeld.

6 Van de Laarschot & Heusdens (2012). Vakmanschap van de vmbo-docent in beeld. In: Tijdschrift voor lerarenopleiders, 33(3) 2012.

- (2) Hoe verhoudt zich dit tot wat pabo-gediplomeerden en tweedegraads docenten meebrengen op het gebied van vakinhoudelijke kennis en pedagogische/didactische vaardigheden nodig voor de verschillende leerwegen in het vmbo?
- (3) Wat zijn de motieven en wensen van leerlingen, scholen en besturen bij de organisatie van het onderwijs in het vmbo?

Deze drie hoofdvragen hebben we vertaald in een aantal concrete kwalitatieve en kwantitatieve vragen. Daarbij eerst de focus op het meer kwantitatieve beeld. Want: welke docenten geven er eigenlijk les in de verschillende onderdelen van het vmbo? Dat leidt tot de volgende set kwantitatieve onderzoeksvragen:

- Welke docenten geven les in het vmbo?
- Aan welke (combinaties van) niveaus geven vmbo-docenten les? Verschilt dat naar de opleidingsachtergrond en bevoegdheid van docenten?
- In welke leerwegen geven vmbo-docenten met verschillende opleidingsachtergronden/bevoegdheden les? Hoeveel docenten geven les aan klassen waarin meerdere leerwegen gecombineerd zijn?
- In welke bouw geven vmbo-docenten les? Verschilt dat naar opleidingsachtergrond en bevoegdheid?
- In welke vakken geven vmbo-docenten les? Hoeveel docenten geven les in meerdere vakken? In hoeveel vakken geven zij les en vanuit welke bevoegdheid doen zij dat?
- Met welke werkervaring en opleidingsachtergrond werken docenten in de verschillende onderwijsniveaus, bouwen en leerwegen van het vmbo? Hoeveel klassen geven zij les?

De meer kwalitatieve component met betrekking tot de benodigde kennis en vaardigheden hebben we voor dit onderzoek verwoord in de volgende onderzoeksvragen:

- Voelen docenten die bevoegd zijn voor een vak zich bekwaam om dat vak in het vmbo te geven? En hoe zit dat met docenten die niet bevoegd zijn?
- Over welke (vak)kennis en (pedagogisch/didactische) vaardigheden moeten docenten beschikken?
- Verschilt dit per leerweg, bouw en vak?

Met betrekking tot de organisatie van het onderwijs in het vmbo wordt er in dit onderzoek specifiek aandacht besteed aan de inzet van groepsdocenten en docenten die in gecombineerde klassen lesgeven, omdat dit mogelijk andere eisen aan zowel bevoegdheid als vaardigheden stelt. Hierover zijn de volgende vragen in het onderzoek meegenomen:

- In welke mate wordt er op scholen gewerkt met combinatieklassen? Waarom kiezen scholen voor combinatieklassen? Welke klassen worden gecombineerd?
- In welke mate wordt er in het vmbo gewerkt met groepsdocenten? Waar worden ze ingezet? Met welke reden?
- Welke eis wordt gesteld aan leraren die lesgeven als groepsdocent?
- Hoe tevreden zijn schoolleiders over het werken met groepsdocenten?

De laatste component van het onderzoek richt zich op de opleidingen die er zijn om bevoegd les te mogen geven in het vmbo. De vragen die daarbij geformuleerd zijn, zijn de volgende:

- Op welke manier is er aandacht voor lesgeven in het vmbo in de lerarenopleidingen? Is die aandacht voldoende?
- Sluit dat wat op de opleidingen geleerd wordt goed aan bij wat er in diverse onderdelen van het vmbo nodig is aan vakkennis en vaardigheden?
- Op welke punten past een pabo-opleiding beter bij lesgeven in het vmbo dan een tweedegraadsopleiding en andersom?

1.4 Onderzoeksopzet

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen is een mix van methoden ingezet: er is een aantal interviews gehouden ter voorbereiding op de vragenlijst, er zijn enquêtes afgenomen, drie focusgroepen georganiseerd, we bezochten een vmbo-afdeling van een school en analyseerden de meest recent beschikbare personeelstellingen in het onderwijs (IPTO2015).

Vragenlijst

De grootste informatiebron in dit onderzoek werd gevormd door de vragenlijsten onder vmbo-docenten, schoolleiders en lerarenopleiders. In totaal hebben we uiteindelijk bruikbare respons verzameld van 1.685 vmbo-docenten, 282 directieleden (zowel op locatieniveau als bovenschools) en 42 lerarenopleiders, mede dankzij de oproep die door leden van de begeleidingscommissie onder hun achterban is gedaan om deelname aan het onderzoek te promoten. De gebruikte vragenlijsten zijn in nauwe samenwerking met de begeleidingscommissie opgesteld. Deze zijn ter inzage toegevoegd in Bijlage D. De vragenlijsten bevatten een aantal open vragen. De antwoorden hierop zijn in dit rapport door de onderzoekers gecategoriseerd. De quotes die her en der in het rapport te zien zijn, zijn bedoeld ter illustratie van de categorisering.

IPTO

Gelijktijdig met de vragenlijst is het meest recente IPTO-bestand geanalyseerd: IPTO2015. De IPTO-gegevens zijn ten behoeve van dit onderzoek voor zover als mogelijk verrijkt met de opleidingshistorie (1 cijfer HO) van de docenten in het bestand. Hierin is een aantal diploma's niet meegenomen (propedeuses, postinitiële masters en tussentijdse doctoralen farmacie, geneeskunde, diergeneeskunde, tandheelkunde (alleen het afsluitend diploma van deze opleidingen is meegenomen)). De koppeling is verre van compleet. De belangrijkste reden daarvoor is dat BRON HO compleet beschikbaar is vanaf begin jaren negentig en dat er dus gegevens van oudere leraren simpelweg niet beschikbaar zijn. In IPTO wordt dit opgevangen door voor de lessen waar geen informatie is over de opleidingsachtergrond aan de school te vragen wat de bevoegdheidssituatie van de betreffende les is. Om die reden zal in het hoofdstuk waar de resultaten van de IPTO-analyses worden besproken dan ook wel altijd bekend zijn wat iemands bevoegdheid is, maar niet altijd welke opleidingsachtergrond een docent heeft. Voor de analyses hebben we alle docenten die minimaal één uur per week lesgeven in het vmbo meegenomen.

Kwalitatieve verdieping

Omdat vragenlijsten zich niet lenen om door te vragen en administratieve data nog minder, zijn in het onderzoek drie focusgroepen georganiseerd: eentje met schoolleiders en twee met een mix van vmbo-docenten en lerarenopleiders. Die mix was van tevoren niet bedacht, maar gaf achteraf een meerwaarde: docenten en lerarenopleiders konden hun ervaringen direct met elkaar delen en daarop reflecteren. Het leverde boeiende gesprekken op. Daarnaast brachten we een halve dag bij een vmbo-afdeling van een school (brede scholengemeenschap) door waarbij we de locatiedirecteur interviewden, een uur lang een groep vmbo-leerlingen (uit verschillende leerwegen en leerjaren) konden bevragen, met acht docenten spraken over lesgeven in het vmbo en afsluitend ook een gesprek met de locatiedirecteur, een bovenschools bestuurder en een medewerker P&O hadden.

Beperking tot een aantal vakken/leergebieden

In dit onderzoek is ervoor gekozen om in de analyse vooral te concentreren op een bepaalde set van avo-vakken en -leergebieden die dichtbij de vakken liggen waarin ook pabo-gediplomeerden in het basisonderwijs lesgeven: Nederlands, Engels, rekenen, wiskunde, mens & maatschappij en mens & natuur.

1.5 Leeswijzer

In het hoofdstuk dat hierna volgt (hoofdstuk 2) wordt een beschrijving gegeven van de kwantitatieve foto die op basis van de IPTO-bestanden is gemaakt: het geeft inzicht in wie er met welke opleidingsachtergrond en bevoegdheid in welke onderdelen van het vmbo lesgeeft. In hoofdstuk 3 wordt dat op een aantal punten nog aangevuld met informatie uit de enquêtes, waarna in dit hoofdstuk ook de link wordt gelegd tussen bevoegdheid enerzijds en bekwaamheid anderzijds. Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van de groepsdocent en de combinatieklasdocent: met welke bevoegdheid geven zij les, waarom kiezen scholen ervoor hen in te zetten en hoe tevreden is men over hun inzet? Hoofdstuk 5 gaat vervolgens in op het opleiden van vmbo-docenten: in hoeverre is er specifiek aandacht voor het vmbo binnen de bestaande opleidingen? Is die aandacht voldoende? Hoofdstuk 6 reflecteert op de uitkomsten van het onderzoek.

2 Kwantitatieve foto vanuit IPTO

2.1 Inleiding

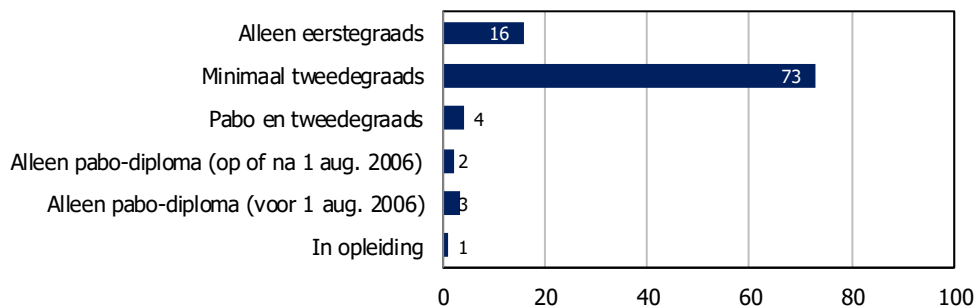
Dit hoofdstuk geeft een kwantitatieve foto van het personeel dat op dit moment in het vmbo lesgeeft. De analyse daarvoor is gemaakt op basis van gegevens uit de Integrale Personeelstellingen Onderwijs (IPTO) van 2015, verrijkt met CRIHO-gegevens over de opleidingsachtergrond van de docenten. Daarbij moet worden opgemerkt dat ondanks deze verrijking de opleidingshistorie van de leraren niet altijd bekend is. De koppeling met het CRIHO (Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs) kan immers pas sinds 1993 gemaakt worden. We hebben voor de analyses in dit hoofdstuk ervoor gekozen om daar waar we uitspraken doen over de opleidingshistorie de groep met een onbekende opleidingshistorie (zo'n 12.000 vmbo-docenten van de ruim 35.000 docenten) buiten beschouwing te laten. In de analyses hebben we de opleidingsgeschiedenis ingedeeld in 1) in opleiding, 2) alleen pabo 3) pabo en tweedegraads en 4) minimaal tweedegraads. Daar waar noodzakelijk maken we eveneens onderscheid tussen een pabo-diploma voor en vanaf augustus 2006. Met dit hoofdstuk geven we antwoord op de volgende (kwantitatieve) onderzoeksvragen:

- Welke docenten geven les in het vmbo?
- Aan welke (combinaties van) niveaus geven vmbo-docenten les? Verschilt dat naar de opleidingsachtergrond en bevoegdheid van docenten?
- In welke leerwegen geven vmbo-docenten met verschillende opleidingsachtergronden/bevoegdheden les? Hoeveel docenten geven les aan klassen waarin meerdere leerwegen gecombineerd zijn?
- In welke bouw geven vmbo-docenten les? Verschilt dat naar opleidingsachtergrond en bevoegdheid?
- In welke vakken geven vmbo-docenten les? Hoeveel docenten geven les in meerdere vakken? In hoeveel vakken geven zij les en vanuit welke bevoegdheid doen zij dat?

2.2 Profiel vmbo-docent

In totaal gaven in 2015 ruim 35.000 docenten minimaal 1 uur per week les in het vmbo (leerjaar 1 tot en met 4). Van 22.000 van deze vmbo-docenten is de opleidingsachtergrond in IPTO bekend. De meeste vmbo-docenten (73%) hebben minimaal een tweedegraadsopleiding afgerond (figuur 2). Zestien procent van de vmbo-docenten (3.585) heeft alleen een eerstegraadsdiploma behaald. Ongeveer tien procent (2.170 docenten) heeft (ook) een pabo-achtergrond: vier procent (967 docenten) heeft zowel een pabo-diploma als minimaal een tweedegraadsopleiding gevolgd. Vijf procent heeft alleen een pabo-diploma: drie procent (744 docenten) heeft alleen een pabo-diploma van voor augustus 2006 en twee procent (459 docenten) heeft alleen een pabo-diploma van na augustus 2006.

Figuur 2: Werkzaam in het vmbo, naar opleidingsachtergrond

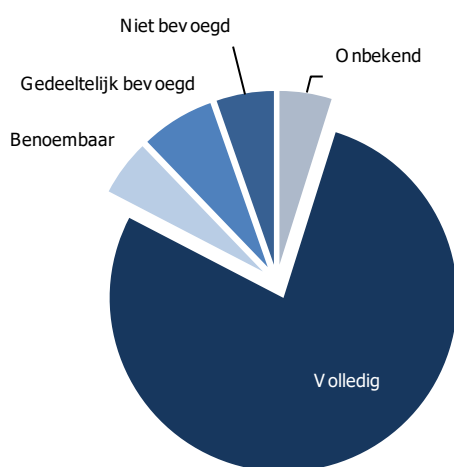

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358. NB. Cijfers zijn gebaseerd op de groep waarvan het behaalde diploma bekend is. In IPTO2105 geldt dat voor 64 procent van het personeel dat ten minste één uur per week lesgeeft aan vmbo-leerlingen.

Wanneer we dit aantal vergelijken met het onderzoek naar de inzet van pabo-ge diplomaerden⁷, dan zien we dat het aantal vmbo-docenten met een pabo-achtergrond (alleen pabo én pabo met tweedegraads) licht is gedaald (van 2.244 in 2013 naar 2.170 in 2015) en dat het aantal docenten dat naast een pabo-opleiding ook een tweedegraadsopleiding heeft afgerond, is gestegen van 566 in 2013 (toen 25% van de pabo-ge diplomaerden) naar 967 in 2015 (45% van de pabo-ge diplomaerden).

In totaal geeft 78 procent van de vmbo-docenten hun lessen in het vmbo volledig bevoegd, 7 procent is voor de gegeven lessen gedeeltelijk bevoegd (voor een of meer gegeven lessen bevoegd, maar niet voor alle gegeven lessen), de rest (telkens 5%) is benoembaar, niet bevoegd of van hen is onbekend of ze bevoegd zijn (figuur 3). Onbekende bevoegdheden in IPTO hebben te maken met vakken waarvoor geen bevoegdheid verleend wordt door lerarenopleidingen, zoals bijvoorbeeld 'Mentorles' en 'rekenen'⁸.

Figuur 3: Werkzaam in het vmbo, naar bevoegdheid

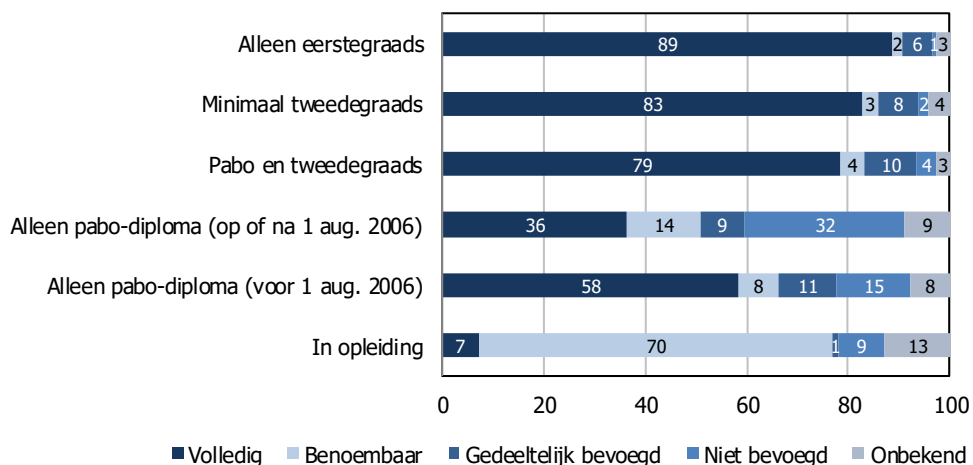
Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=35.127

Wanneer we de bevoegdheden afzetten tegen de opleidingsachtergrond van vmbo-docenten (figuur 4), zien we dat in die categorie 'onbekende bevoegdheid' relatief veel pabo-ge diplomaerden lesgeven. Docenten die een tweede- en/of eerstegraadsopleiding gevolgd hebben, zijn over het algemeen volledig bevoegd voor alle vakken waarin ze lesgeven, een klein deel geeft in een deel van de vakken onbevoegd les en een nog kleiner deel geeft in alle vakken onbevoegd les. Dat aandeel onbevoegden is beduidend groter onder de pabo-ge diplomaerden en binnen die groep met name de groep die na augustus 2006 een bevoegdheid gehaald heeft. Op het eerste gezicht is het opmerkelijk dat er in deze groep pabo-ge diplomaerden toch een aanzienlijk deel wel volledig bevoegd lesgeeft. Een analyse van de onderliggende gegevens in IPTO wijst uit dat het in deze gevallen gaat om een bevoegdheid op basis van een ontheffing of bekwaamheidskenning (vaak geregistreerd als "persoon bij vestiging is bevoegd of benoembaar"). Er kan, zo lichten de IPTO-onderzoekers in hun onderzoeksverantwoording toe, sprake zijn van overgangsrechten, buitenlandse diploma's, teambevoegdheid et cetera. Ook tellen lessen van leraren die niet over de juiste bevoegdheid beschikken niet per definitie als onbevoegd, zolang zij onder een wettelijke uitzonderingscategorie vallen. Dit is bijvoorbeeld het geval als voor een tekortvak een onbevoegde wordt ingezet, maar deze wel in opleiding is. Onbevoegd betreft de situatie waarin noch sprake is van bevoegdheid, noch van benoembaarheid.

7 Wartenbergh-Cras, F. en Bendig-Jacobs, J. (2015). Wel bekwaam, (nog) niet bevoegd. Onderzoek naar pabo-ge diplomaerden in het vmbo. Nijmegen: ResearchNed.

8 De omrekening voor bevoegdheid rekenen is nog niet verwerkt in het hier gebruikte IPTO-bestand van 2015. Daardoor is het vak 'rekenen' in IPTO in alle gevallen nog altijd als 'onbevoegd' gecategoriseerd terwijl dit in de huidige werkelijkheid niet zo is.

Figuur 4: Werkzaam in het vmbo, naar opleidingsachtergrond en bevoegdheid

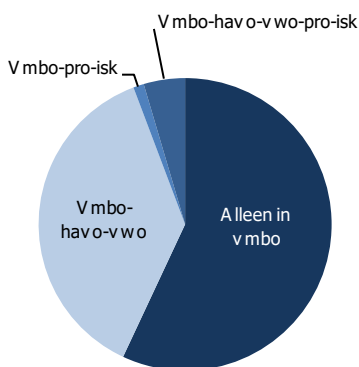

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358

2.3 Niveau

Meer dan de helft (57%) van de vmbo-docenten geeft uitsluitend in het vmbo les (figuur 5). Daarnaast is met name de combinatie met lessen in havo en/of vwo het meest gebruikelijk (37%). Minder vaak wordt het lesgeven in het vmbo gecombineerd met lesgeven in het praktijkonderwijs of aan internationale schakelklassen.

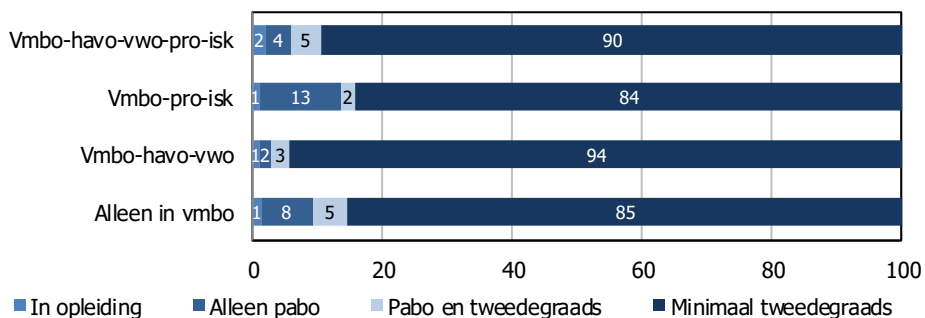
Figuur 5: Lesgeven in verschillende niveaus

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=35.127

Het percentage docenten met minimaal een tweedegraadsopleiding is het grootst in de groep die lesgeven in het vmbo combineert met lesgeven aan havo-/vwo-leerlingen (figuur 6). Het aandeel docenten met alleen een pabo-opleiding is het grootst onder docenten die uitsluitend in het vmbo lesgeven (8%) of die vmbo combineren met lesgeven aan praktijkonderwijs en/of isk (13%). Een verdere uitsplitsing van vmbo-leerwegen volgt verderop in dit hoofdstuk.

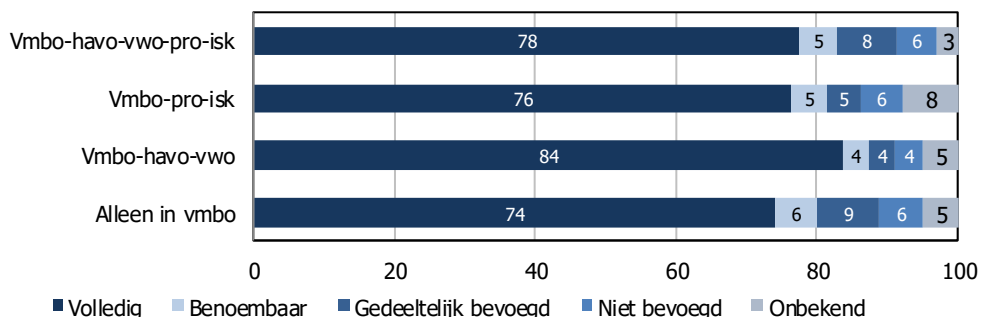
Figuur 6: Lesgeven in verschillende niveaus, naar opleidingsachtergrond

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358

Docenten die alleen in het vmbo lesgeven, geven vaker dan docenten die het lesgeven in het vmbo combineren met lesgeven aan leerlingen van andere niveaus, niet volledig bevoegd les (figuur 7). Docenten die zowel in vmbo als in havo en/of vwo lesgeven, zijn het vaakst volledig bevoegd voor de vakken waarin ze doceren.

Figuur 7: Lesgeven in verschillende niveaus, naar bevoegdheid

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=35.127

Het combineren van niveaus gebeurt ook binnen klassen. Op 61 procent van de scholen waar (ook) in het vmbo lesgegeven wordt, wordt gewerkt met klassen waarin leerlingen van verschillende niveaus samenzitten (figuur 8). In de meeste gevallen betreft dit brugklassen: veelal dakpanklassen waarin twee niveaus zijn gecombineerd, waarmee de definitieve keuze om een leerling in een bepaald niveau te plaatsen nog even wordt uitgesteld.

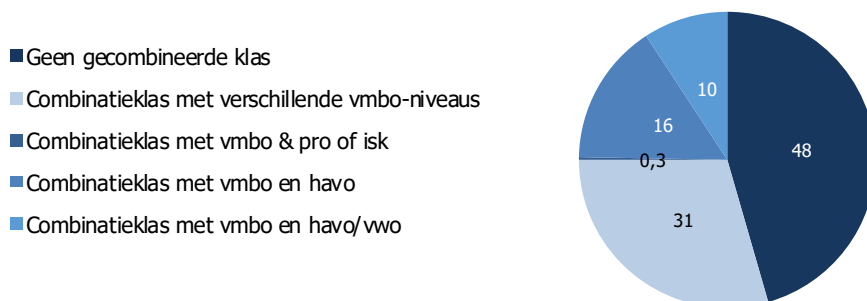
Figuur 8: Percentage scholen waar met gecombineerde (brug)klassen wordt gewerkt

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N(scholen)=845

In totaal geeft 52 procent van de vmbo-docenten (ook) les in een gecombineerde klas (figuur 9). Meest voorkomende combinatie is de combinatie van verschillende vmbo-niveaus (31%; in IPTO niet nader gespecificeerd), gevolgd door de combinatie van vmbo en havo (16%).

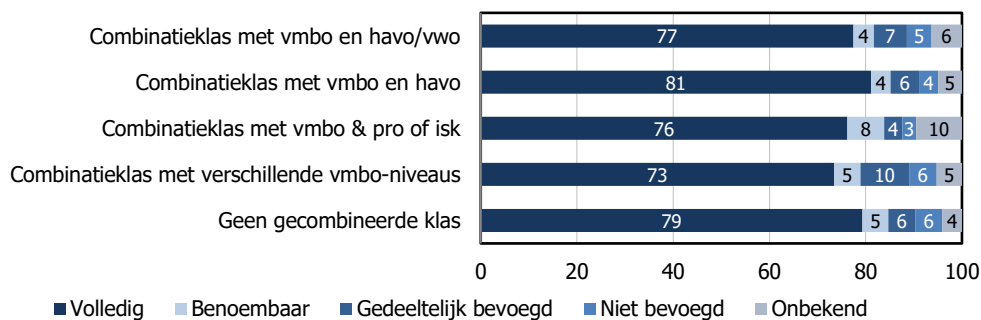
Figuur 9: Percentage vmbo-docenten dat lesgeeft in gecombineerde klas(sen)

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=35.127

Vmbo-docenten met alleen een pabo-opleiding geven vaker dan anderen les in een combinatieklas met verschillende vmbo-niveaus⁹ en slechts weinig in de combinatieklassen met havo en/of havo/vwo (niet in figuur of tabel). Die klassen krijgen doorgaans les van een docent met minimaal een tweedegraadsopleiding. Dat verschil zien we enigszins terug wanneer we het lesgeven in combinatieklassen uitsplitsen naar de bevoegdheid van docenten (figuur 10): het percentage bevoegde docenten is het laagst in de klassen waarin verschillende vmbo-niveaus gecombineerd worden en het hoogst in de klassen waarin vmbo- en havo-leerlingen samen les krijgen.

Figuur 10: Percentage vmbo-docenten dat lesgeeft in gecombineerde klas(sen), naar bevoegdheid

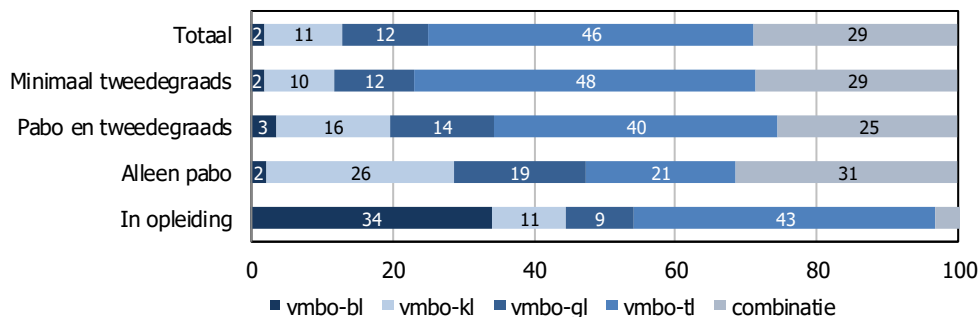
Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=35.127

9 In het IPTO-bestand van 2015 dat tot onze beschikking stond, is helaas niet te achterhalen welke vmbo-leerwegen gecombineerd werden.

2.4 Leerweg

In deze paragraaf een beschrijving van de leerwegen in het vmbo waarin lesgegeven wordt. Combinatieklassen met andere niveaus in het voortgezet onderwijs, ook al worden ze soms gecombineerd met vmbo (bijv. vmbo en havo of vmbo en pro/isk), worden hierbij buiten beschouwing gelaten. In figuur 11 is voor elke leraar bepaald in welke leerweg deze het hoogste aantal uren per week lesgeeft. Kijken we naar het totaal, dan zien we dat 46 procent van alle vmbo-docenten vooral in de theoretische leerweg (vmbo-tl) lesgeeft, twaalf procent in de gemengde leerweg (vmbo-gl), elf procent in de kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-kl), twee procent in de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-bl) en de overige 29 procent geeft les in klassen waarin meerdere vmbo-leerwegen gecombineerd worden. De leerweg waarin het meest lesgegeven wordt, verschilt sterk naar de opleidingsachtergrond van vmbo-docenten: de docenten met alleen een pabo-opleiding geven beduidend vaker vooral les in vmbo-kl en minder vaak in vmbo-tl. Vmbo-docenten met minimaal een tweedegraadsopleiding geven het minst vaak vooral les in vmbo-kl.

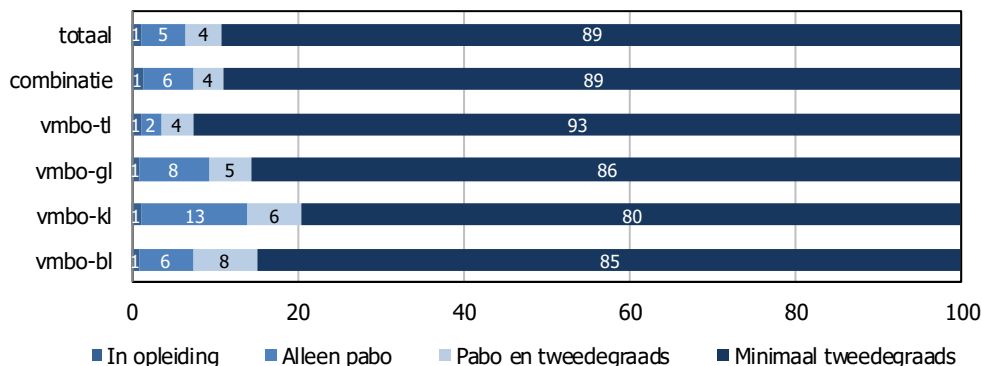
Figuur 11: Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358

In figuur 12 is de centeringsbasis omgekeerd: per leerweg waarin het hoogste aantal uren lesgegeven wordt, is het percentage docenten met een bepaalde opleidingsachtergrond weergegeven. Hieruit blijkt dat in alle leerwegen vooral lesgegeven wordt door minimaal tweedegraadsopleide docenten. In vmbo-kl (en opvallend genoeg niet in vmbo-bl) is het percentage waarin door docenten met uitsluitend een pabo-diploma lesgegeven wordt het hoogst: dertien procent.

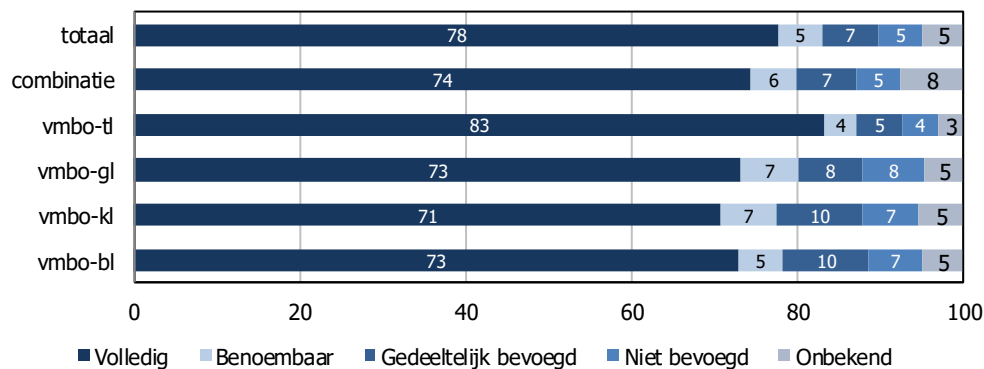
Figuur 12: Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358

Het percentage volledig bevoegde docenten is het hoogst in vmbo-tl (83%), en het laagst in vmbo-kl (71%), zie figuur 13. In zowel vmbo-kl als vmbo-bl is één op de tien docenten echter gedeeltelijk bevoegd: dat wil zeggen dat de docenten wel een bevoegdheid hebben, maar niet voor alle vakken waarin ze lesgeven.

Figuur 13: Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt, naar bevoegdheid

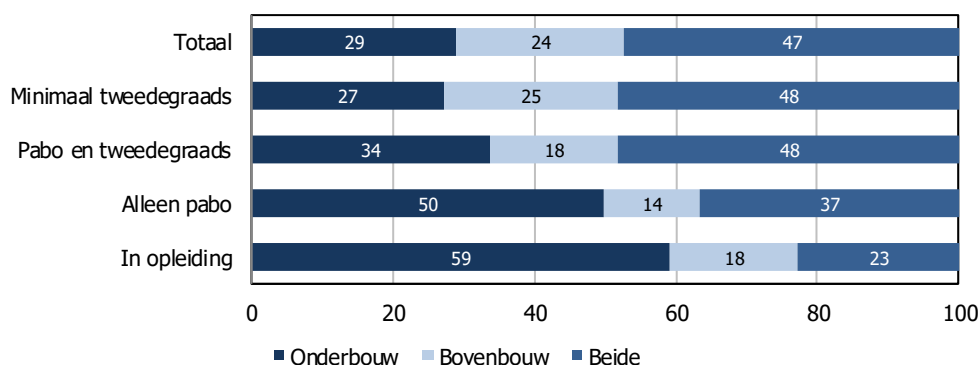

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=35.127

2.5 Bouw

Bijna de helft van de vmbo-docenten geeft zowel in de onder- als de bovenbouw les (figuur 14), ongeveer een kwart geeft alleen in de bovenbouw les en een kleine dertig procent alleen in de onderbouw. Ook hier zijn er verschillen tussen vmbo-docenten al naar gelang de studie(s) die zij afgerond hebben. Vmbo-docenten die nog in opleiding zijn, geven veruit het vaakst alleen in de onderbouw les. Ook van de vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma geven de meesten uitsluitend in de onderbouw les. Zodra docenten ten minste (ook) een tweedegraadsopleiding hebben, neemt het percentage dat alleen in de onderbouw lesgeeft sterk af en wordt zowel de combinatie van beide bouwen alsook het uitsluitend in de bovenbouw lesgeven gebruikelijker.

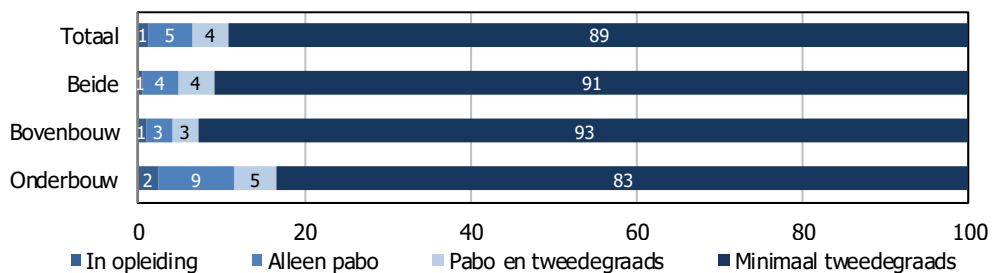
Figuur 14: Bouw waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358

Net als in de vorige paragraaf in figuur 15 ook de omgekeerde centering. Daaruit blijkt dat van alle vmbo-docenten die uitsluitend in de onderbouw lesgeven, negen procent dat doet op basis van een pabo-diploma. Onder zowel de groep die in beide bouwen lesgeeft als onder de groep die alleen in de bovenbouw lesgeeft, is dat percentage aanzienlijk lager (resp. 4 en 3%).

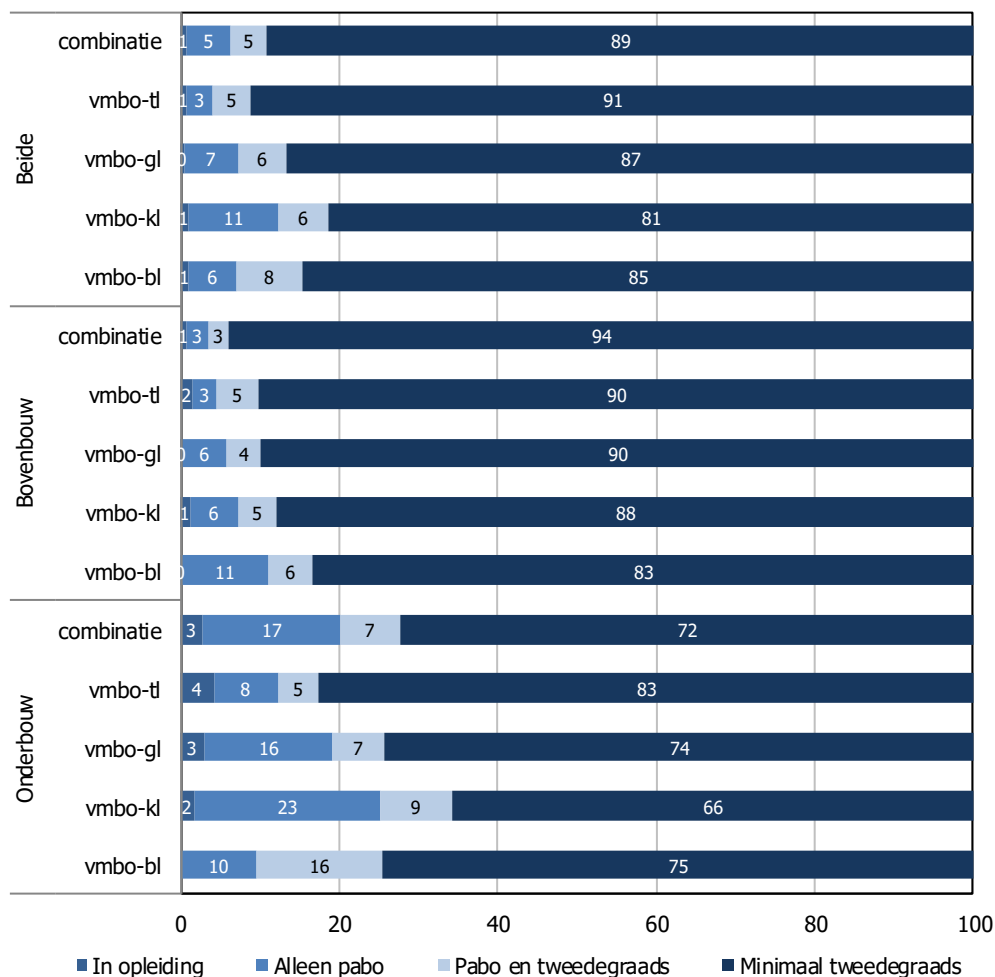
Figuur 15: Bouw waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358

In Figuur 16 is de informatie over in welke bouw wordt lesgegeven, gecombineerd met de leerweg waaraan wordt lesgegeven. Hierin is te zien dat bijna een kwart van de docenten die in de onderbouw vmbo-kl lesgeeft alleen een pabo-diploma heeft.

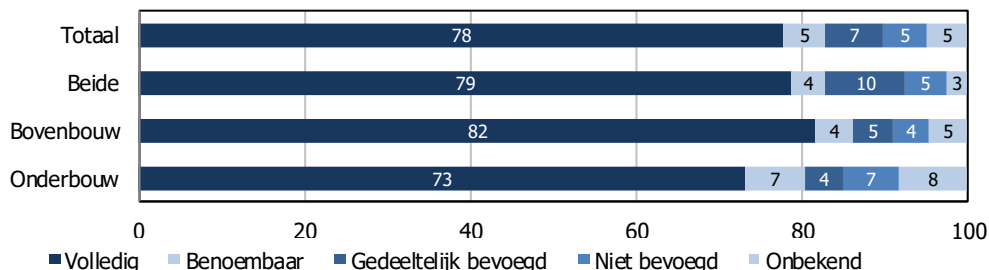
Figuur 16: Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt door de docent, naar opleidingsachtergrond en bouw

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=22.358

Lessen in de bovenbouw worden vaker door volledig bevoegde docenten gegeven dan lessen in de onderbouw (figuur 17). Zowel het percentage volledig onbevoegde docenten als het percentage benoembare docenten is in de onderbouw het hoogst.

Figuur 17: Bouw waar het meeste lesgegeven wordt, naar bevoegdheid

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=35.127

2.6 Vakken en leergebieden

Op grond van de IPTO-data is het mogelijk een analyse te maken van de vakken waarin lesgegeven wordt. Dit onderzoek richt zich daarbij specifiek op een selectie van een aantal avo-vakken (Nederlands, Engels, rekenen, wiskunde) en avo-leergebieden (mens & maatschappij en mens & natuur). Omdat IPTO echter de leergebieden (mens & maatschappij en mens & natuur) niet als zodanig registreert, hebben we hier gekeken naar de onderliggende vakken die hiervoor bevoegdheid geven en die eveneens in het primair onderwijs gegeven worden (en daarmee ook met oudere pabo-diploma's bevoegd aan bepaalde groepen gegeven mag worden): aardrijkskunde, biologie en geschiedenis.

In tabel 1 echter eerst een totaalbeeld: in hoeveel vakken geven vmbo-docenten met verschillende opleidingsachtergronden les? Gemiddeld geven vmbo-docenten in 2,3 vakken les. Ongeveer een kwart geeft les in één vak. Het percentage dat in meer dan één vak lesgeeft, verschilt (met uitzondering van de docenten die nog een opleiding volgen) weinig naar opleidingsachtergrond. Die verschillen worden groter wanneer we kijken naar het percentage docenten dat lesgeeft in meer dan twee vakken: dit geldt voor 43 procent van de vmbo-docenten met uitsluitend een pabo-diploma, voor 37 procent van de docenten die naast de pabo ook een tweedegraadsopleiding afronden en voor 35 procent van de docenten met minimaal een tweedegraadsopleiding. Docenten die zowel in de onderbouw als in de bovenbouw lesgeven, geven - ongeacht hun opleidingsachtergrond - vaker in meer dan één vak les dan docenten die alleen in de onder- of bovenbouw lesgeven. Ter illustratie van het moeilijk voor te stellen maximum van 11 vakken: een van de vmbo-docenten geeft les in aardrijkskunde, biologie, Duits, Engels, geschiedenis, Nederlands, wiskunde, godsdienst/levensbeschouwing, rekenen, beweging en sport/bewegen, sport en maatschappij en verzorgt ook de mentorles voor een klas.

Tabel 1: Totaal aantal vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond en bouw

	gem.	min.	max.	% meer dan één vak	% meer dan twee vakken	n
In opleiding						
Onderbouw	1,3	1	4	22	3	156
Bovenbouw	1,3	1	2	25	0	48
Beide	1,6	1	4	40	13	60
Totaal	1,3	1	4	27	5	264
Alleen pabo						
Onderbouw	2,8	1	10	75	47	599
Bovenbouw	2,0	1	10	66	22	163
Beide	2,7	1	11	82	46	441
Totaal	2,6	1	11	76	43	1.203
Pabo en tweedegraads						
Onderbouw	2,5	1	8	74	39	325
Bovenbouw	1,8	1	4	64	16	177
Beide	2,5	1	7	82	44	465
Totaal	2,4	1	8	76	37	967
Minimaal tweedegraads						
Onderbouw	2,1	1	11	69	31	5.412
Bovenbouw	2,0	1	8	69	27	4.895
Beide	2,4	1	9	81	41	9.617
Totaal	2,3	1	11	75	35	19.924
Totaal	2,3	1	11	74	35	22.358

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed

Beperken we de analyse tot uitsluitend lessen die in het vmbo gegeven worden (tabel 2), dan worden de verschillen tussen docenten met verschillende opleidingsachtergronden groter, al blijven de gemiddelden nagenoeg gelijk. Richten we hier de blik op het percentage dat lesgeeft in meer dan één vak in het vmbo, dan blijkt dit te gelden voor 71 procent van de docenten met alleen een pabo-diploma en 59 procent van de docenten met alleen minimaal een tweedegraadsopleiding, en geeft respectievelijk 40 en 26 procent les in meer dan twee vakken. Ook hier geven docenten die in zowel de onder- als de bovenbouw lesgeven net iets vaker les in meer dan één vak. Vmbo-docenten die alleen in de bovenbouw lesgeven, doen dat het minst vaak.

Tabel 2: Totaal aantal vakken waarin binnen het vmbo lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond en bouw

	gem.	min.	max.	% meer dan één vak	% meer dan twee vakken	n
In opleiding						
Onderbouw	1,3	1	4	16	3	79
Bovenbouw	1,2	1	2	15	0	30
Beide	1,6	1	4	37	12	49
Totaal	1,4	1	4	20	4	158
Alleen pabo						
Onderbouw	2,9	1	10	68	43	470
Bovenbouw	1,9	1	5	59	18	140
Beide	2,7	1	11	80	43	352
Totaal	2,7	1	11	71	40	962
Pabo en tweedegraads						
Onderbouw	2,6	1	8	63	32	209
Bovenbouw	1,8	1	4	55	12	135
Beide	2,6	1	7	77	40	326
Totaal	2,4	1	8	68	32	670
Minimaal tweedegraads						
Onderbouw	2,1	1	11	44	17	2.076
Bovenbouw	2,0	1	8	49	17	2.946
Beide	2,5	1	9	73	35	5.453
Totaal	2,3	1	11	59	26	10.475
Totaal	2,3	1	11	60	26	12.265

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed

De hiernavolgende tabel (tabel 3) richt zich op de scope van dit onderzoek: leraren die lesgeven in Nederlands, Engels, rekenen, wiskunde, aardrijkskunde, biologie en/of geschiedenis. De lagere gemiddelden zijn het resultaat van de groep docenten die in geen van deze vakken lesgeeft. Zoals de tabel laat zien, geldt voor pabo-gediplomeerden (zowel de groep met als zonder tweedegraadsopleiding) dat ze in meerderheid in één of meer van deze vakken lesgeven (meer dan 80% versus 46% onder de groep met alleen minimaal tweedegraadsdiploma). Ongeveer één op de tien vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma geeft in minimaal drie van de geselecteerde avo-vakken les, iets wat voor slechts één procent van de tweedegraadsdocenten zonder pabo-achtergrond geldt. Docenten die (ook) in de onderbouw van het vmbo lesgeven, geven veel vaker in meer dan één avo-vak les dan docenten die alleen in de bovenbouw lesgeven. Dat verschil is het grootst voor docenten die (ook) een pabo-diploma hebben.

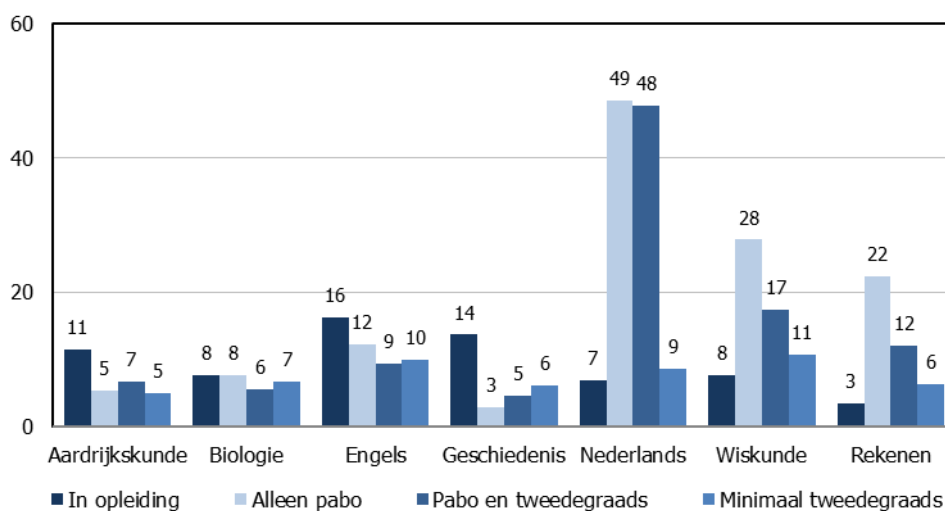
Tabel 3: Aantal van de zeven geselecteerde avo-vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond en bouw

	gem.	min.	max.	% één van deze vakken	% meer dan één vak	% meer dan twee vakken	n
In opleiding							
Onderbouw	0,7	0	2	69	4	0	156
Bovenbouw	0,5	0	2	46	5	0	48
Beide	0,7	0	2	65	8	0	60
Totaal	0,7	0	2	64	5	0	264
Alleen pabo							
Onderbouw	1,3	0	6	84	38	14	599
Bovenbouw	1,0	0	4	82	19	3	163
Beide	1,3	0	5	86	37	9	441
Totaal	1,3	0	6	84	35	11	1.203
Pabo en tweedegraads							
Onderbouw	1,1	0	6	82	25	7	325
Bovenbouw	,9	0	3	79	9	1	177
Beide	1,1	0	3	86	22	3	465
Totaal	1,0	0	6	83	21	4	967
Minimaal tweedegraads							
Onderbouw	0,5	0	7	45	13	1	5.412
Bovenbouw	0,5	0	4	44	10	1	4.895
Beide	0,6	0	4	49	16	1	9.617
Totaal	0,5	0	7	46	14	1	19.924
Totaal	0,6	0	7	50	16	2	22.358

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed

Figuur 18 geeft per type opleidingsachtergrond weer in welke avo-vakken lesgegeven wordt (waarbij percentages niet optellen tot 100% omdat docenten in meerdere vakken les kunnen geven). Van de groep met alleen een pabo-opleiding geven de meesten Nederlands (49%), gevolgd door wiskunde (28%) en rekenen (22%). Als de vmbo-docenten naast hun pabo-diploma ook een tweedegraadsopleiding hebben afgerond, nemen die percentages iets af (48% geeft Nederlands, 17% wiskunde en 12% rekenen). De voor dit onderzoek geselecteerde vakken worden door een aanzienlijk kleiner deel van de groep docenten met alleen minimaal een tweedegraadsopleiding gegeven, hun top-drie bestaat uit wiskunde (11%), Engels (10%) en Nederlands dat door negen procent van deze vmbo-docenten gegeven wordt.

Figuur 18: Geselecteerde avo-vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=13.299

Eerder in deze paragraaf bleek een deel van de docenten een vak te combineren met ten minste een ander vak. In tabel 4 zijn de tien vaakst voorkomende combinaties weergegeven. Vaakst voorkomend bij alle docenten is de combinatie rekenen en wiskunde. Bij pabo-gediplomeerden wordt daarna het vaakst de combinatie van rekenen met Nederlands (20%), en wiskunde met Nederlands (18%) gemaakt. Onder de groep met alleen minimaal een tweedegraadsopleiding komt op de tweede plaats de combinatie geschiedenis en aardrijkskunde.

Tabel 4: Combinaties van de zeven geselecteerde avo-vakken die het vaakst voorkomen (top10), naar opleidingsachtergrond

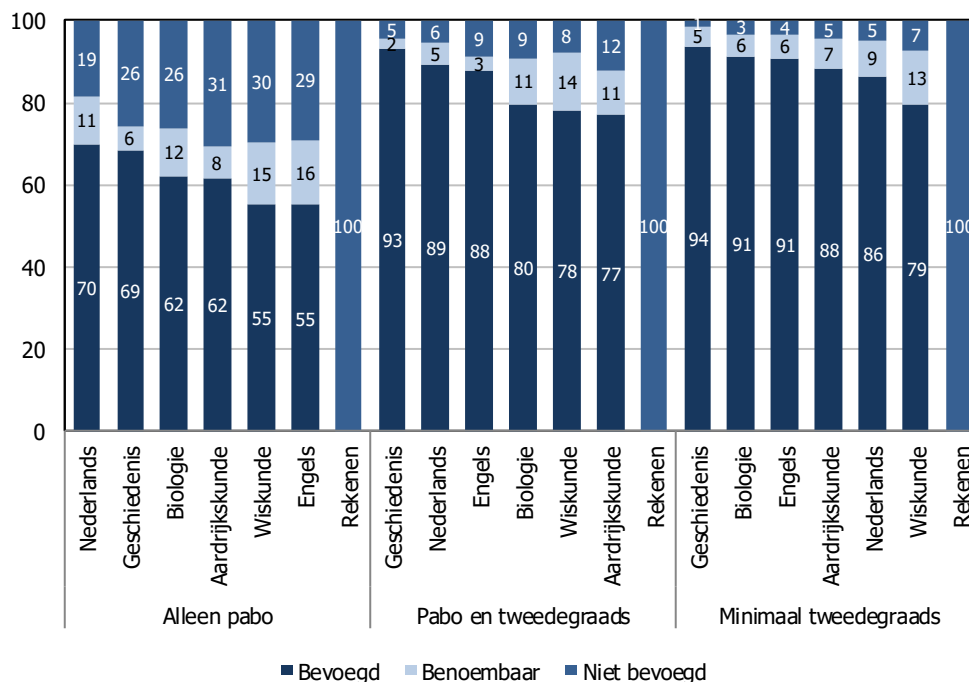
	Alleen pabo	Pabo en tweedegraads	Minimaal tweedegraads	Totaal
rekenen + wiskunde	31	33	63	55
rekenen + Nederlands	20	17	3	7
wiskunde + Nederlands	18	14	2	6
rekenen + wiskunde + Nederlands	12	8	2	4
Nederlands + Engels	7	8	5	6
Nederlands + biologie	4	8	2	3
geschiedenis + aardrijkskunde	3	5	14	12
Nederlands + geschiedenis	2	2	3	3
wiskunde + biologie	2	2	3	2
rekenen + biologie	2	2	3	3
Totaal (n=100%)	251	132	1.063	1.446

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed

In figuur 19 is per vak de in IPTO geregistreerde bevoegdheid getoond, uitgesplitst naar opleidingsachtergrond. Omdat voor rekenen officieel geen bevoegdheid is vastgesteld, is in IPTO2015¹⁰ ook geen enkele docent als bevoegd voor dit vak geregistreerd. Van de hier onderzochte selectie van avo-vakken wordt wiskunde in het vmbo het vaakst onbevoegd gegeven. De vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma geven (uiteraard) vaker dan de tweedegraadsopgeleide docenten onbevoegd les, telkens (met uitzondering van Nederlands waar dit voor zo'n 20% geldt) om en nabij een kwart tot een derde van de vmbo-docenten geeft onbevoegd les.

¹⁰ In IPTO 2016 zit wel een conversietabel voor rekenen.

Figuur 19: Bevoegdheid om in het vmbo in de geselecteerde avo-vakken les te geven, naar opleidingsachtergrond docenten

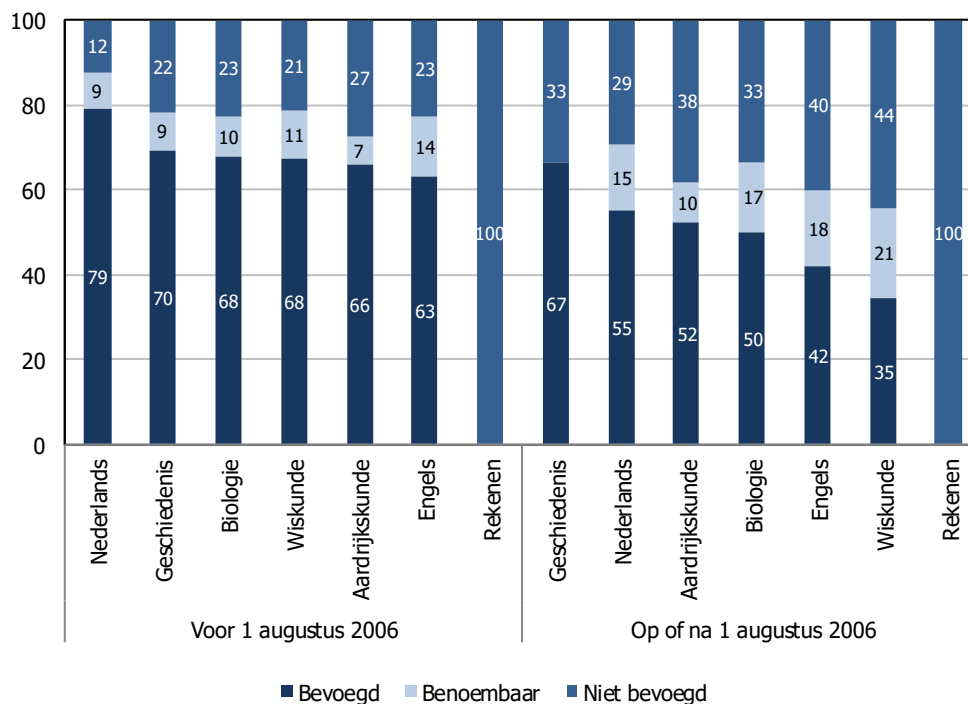

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=13.299

Omdat een deel van de pabo-gediplomeerden al op basis van hun diploma bevoegd les mag geven, is in figuur 20 het afstudeermoment (voor 1 augustus 2006 of daarop of -na) als uitsplitsing meegenomen. Daarin blijkt inderdaad dat het percentage vmbo-docenten dat in geselecteerde vakken bevoegd lesgeeft hoger is onder de groep die het pabo-diploma voor 1 augustus 2006 haalde dan onder de groep die het pabo-diploma op of na 1 augustus 2006 heeft behaald. Het percentage vmbo-docenten met een pabo-diploma dat bevoegd is om les te geven, verschilt per vak. Het vaakst bevoegd voor het geven van de les zijn de geschiedenisdocenten, minst vaak de wiskundedocenten. Het meest duidelijk zichtbaar is dit bij de groep pabo-gediplomeerden die het diploma na 1 augustus 2006 haalde. Dat kan ermee te maken hebben dat vmbo-wiskunde een van de tekortvakken¹¹ is en scholen om die reden onbevoegden les mogen laten geven, zij het nadrukkelijk voor bepaalde tijd en/of onder bepaalde voorwaarden (bijv. binnen twee jaar aan een opleiding beginnen die tot bevoegdheid leidt).

11 <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/voortgezet-onderwijs/personeelvo/prognoses-vo>

Figuur 20: Bevoegdheid van pabo-gediplomeerden om in de geselecteerde avo-vakken les te geven, naar afstudeerjaar

Bron: IPTO2015 | bewerking ResearchNed | N=1.525

2.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een kwantitatieve foto gegeven van de docenten die werkzaam zijn in het vmbo, op basis van gegevens uit de Integrale Personeelstelling in het Onderwijs (IPTO) in combinatie met de registratie van opleidingsgegevens vanuit het CRIHO. We vatten de belangrijkste bevindingen samen, aan de hand van de onderzoeksvragen die we in de inleiding stelden.

Welke docenten geven les in het vmbo?

Bijna driekwart van de ruim 35.000 docenten die in het vmbo lesgeven, heeft daarvoor een tweedegraadsopleiding afgerond. Ongeveer tien procent (2.170 docenten) heeft (ook) een pabo-diploma op zak. Vijf procent heeft alleen een pabo-diploma op zak. In vergelijking met het eerdere onderzoek naar pabo-gediplomeerden op basis van IPTO2013, is het aantal docenten dat naast hun pabo-opleiding ook een tweedegraadsopleiding afrondde gestegen. De meerderheid (78%) van de vmbo-docenten geeft de lessen die ze geven volledig bevoegd, vijf procent doet dat volledig onbevoegd.

Aan welke (combinaties van) niveaus geven vmbo-docenten les? Verschilt dat naar de opleidingsachtergrond en bevoegdheid van docenten?

Iets meer dan de helft van de docenten geeft alleen in het vmbo les, ruim een derde combineert dat met lesgeven in havo en/of vwo. Docenten die alleen in het vmbo lesgeven, doen dat vaker niet (volledig) bevoegd. Qua opleidingsachtergrond is de groep die lesgeeft in zowel vmbo als havo en/of vwo vaker tweedegraads opgeleid. Ongeveer de helft van de docenten geeft les aan klassen waarin leerlingen van verschillende niveaus zitten, in de meeste gevallen een combinatie van verschillende vmbo-niveaus. In deze combinatieklassen geven relatief veel pabo-gediplomeerden les, in de combinatieklassen met ook havo- en/of vwo-leerlingen betreft dat vaker tweedegraadsopgeleide docenten.

In welke leerwegen geven vmbo-docenten met verschillende opleidingsachtergronden/bevoegdheden les? Hoeveel docenten geven les aan klassen waarin meerdere leerwegen gecombineerd zijn?

Van de docenten die lesgeven in het vmbo, geeft bijna de helft het grootste aantal uur les in vmbo-tl. Docenten met alleen een pabo-opleiding geven beduidend vaker dan docenten met een andere opleidingsachtergrond les in vmbo-kl, iets vaker in vmbo-gl en combinatiegroepen, en veel minder vaak in vmbo-tl. Zodra docenten ook een tweedegraadsopleiding afgerond hebben, gaat hun inzet lijken op die van de groep met een afgeronde tweedegraadsopleiding zonder pabo-diploma. Het percentage volledig bevoegde docenten is het hoogst in vmbo-tl (83%) en het laagst in vmbo-kl (71%).

In welke bouw geven vmbo-docenten les? Verschilt dat naar opleidingsachtergrond en bevoegdheid?

Bijna de helft van de vmbo-docenten geeft zowel in de onder- als de bovenbouw les, ongeveer een kwart geeft alleen in de bovenbouw les en een kleine dertig procent alleen in de onderbouw. Docenten met alleen een pabo-diploma geven vaker uitsluitend in de onderbouw les. Zodra ze naast hun pabo-diploma ook een tweedegraadsopleiding afronden, gaan ze vaker (ook) in de bovenbouw lesgeven. Het percentage vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma is verreweg het grootst in de onderbouw van het vmbo-kl, waar één op de vier docenten aan die beschrijving voldoet. Daarnaast worden er relatief veel pabo-gediplomeerden ingezet in de onderbouw van de gemengde leerweg en in combinatieklassen in de onderbouw. Als pabo-gediplomeerden uitsluitend in de bovenbouw worden ingezet, gebeurt dat het vaakst in vmbo-bl. Lessen in de bovenbouw worden vaker door volledig bevoegde docenten gegeven dan lessen in de onderbouw. In de onderbouw is het percentage volledig onbevoegde docenten en het percentage benoembare docenten het hoogst.

In welke vakken geven vmbo-docenten les? Hoeveel docenten geven les in meerdere vakken? In hoeveel vakken geven zij les en vanuit welke bevoegdheid doen zij dat?

Pabo-gediplomeerden die in het vmbo lesgeven, geven het vaakst les in het vak Nederlands, gevolgd door wiskunde en rekenen. Gemiddeld geven vmbo-docenten in 2,3 vak les. Ongeveer een kwart geeft les in één vak. Pabo-gediplomeerden geven vaker dan tweedegraadsopgeleiden les in meerdere vakken: bijna een kwart van de docenten met alleen een pabo-diploma geeft in meer dan drie vakken les (iets dat voor 12% van de tweedegraadsopgeleiden geldt). Docenten die zowel in de onderbouw als in de bovenbouw lesgeven, geven - ongeacht hun opleidingsachtergrond - vaker in meer dan één vak les dan docenten die alleen in de onder- of bovenbouw lesgeven. Geselecteerde avo-vakken die het vaakst door pabo-gediplomeerden in combinatie worden gegeven, zijn: wiskunde en rekenen, Nederlands en rekenen, Nederlands en wiskunde. Tweedegraadsopgeleiden die avo-vakken combineren, combineren het vaakst rekenen en wiskunde, en geschiedenis en aardrijkskunde. Kijken we naar de bevoegdheid om vakken te geven, dan blijkt wiskunde het vaakst onbevoegd gegeven te worden (na rekenen, waar in IPTO vanwege de datum nog geen bevoegdheid aan toegekend kon worden op grond van de conversietabel die inmiddels van kracht is).

3 Bevoegd en/of bekwaam

In dit hoofdstuk gaat het over bevoegdheid en bekwaamheid van docenten in het vmbo. Anders dan in hoofdstuk twee waar het gaat over personele tellingen, zijn in dit hoofdstuk de vragenlijsten onder docenten en schoolleiding als bron gebruikt. Het is dan ook geen complete afspiegeling van alle docenten in het vmbo maar een zo goed mogelijke weergave daarvan. Daarnaast zijn de resultaten afkomstig van de vragenlijsten gebaseerd op de mening en ervaring van de respondenten en zijn het geen harde tellingen zoals bij IPTO het geval is.

Vragen waarop in dit hoofdstuk antwoord gegeven wordt, zijn:

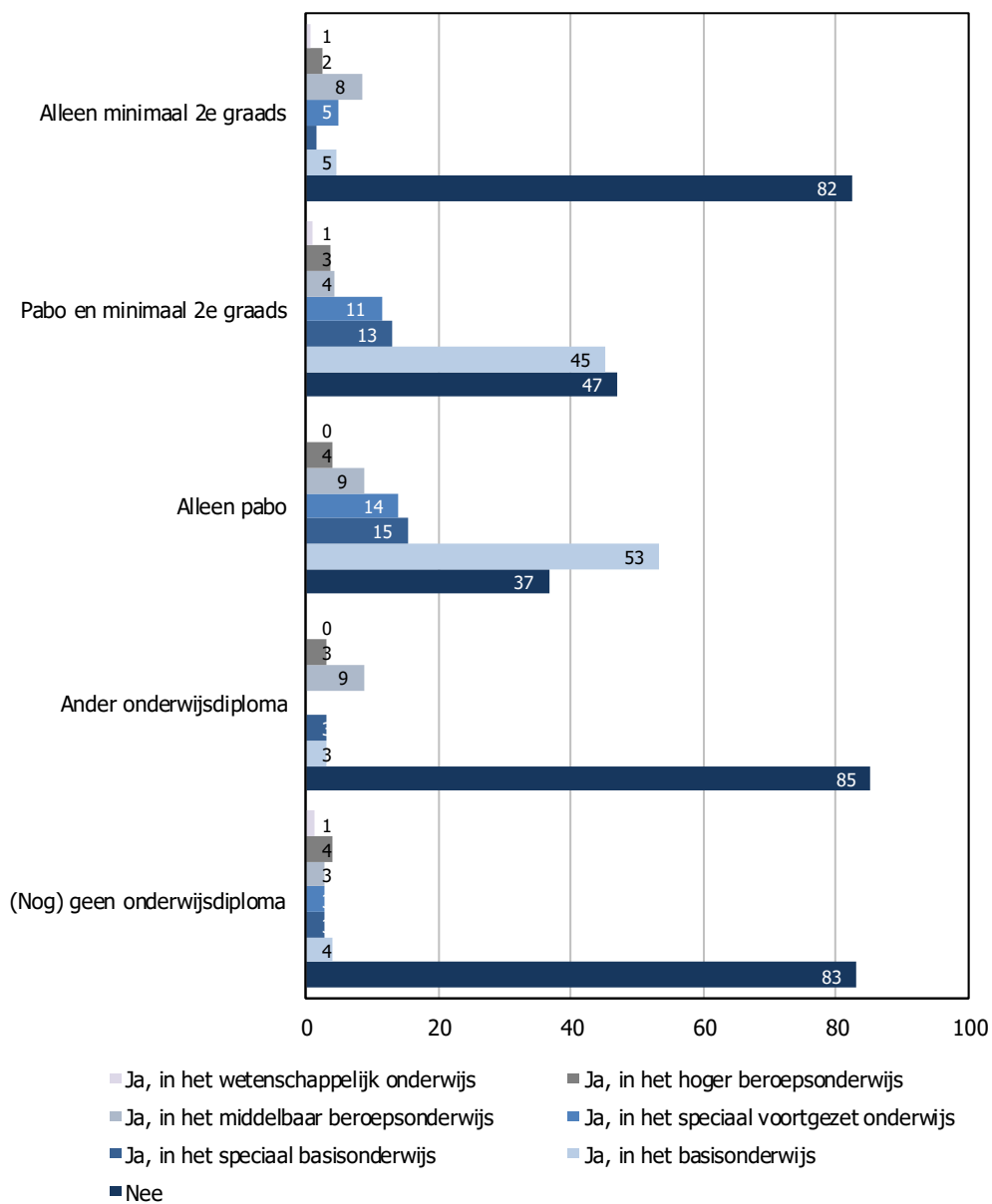
- Met welke werkervaring en opleidingsachtergrond werken docenten in de verschillende onderwijsniveaus, bouwen en leerwegen van het vmbo? Hoeveel klassen geven zij les?
- Voelen docenten die bevoegd zijn voor een vak zich bekwaam om dat vak in het vmbo te geven? En hoe zit dat met docenten die niet bevoegd zijn?
- Over welke (vak)kennis en (pedagogisch/didactische) vaardigheden moeten docenten beschikken?
- Verschilt dit per leerweg, bouw en vak?

3.1 Inzet en achtergrond vmbo-docenten

Eerdere werkervaring

Figuur 21 laat de werkervaring zien van vmbo-docenten, uitgesplitst naar afgeronde opleiding. Te zien is dat docenten met (ook) een pabo-diploma veelal voordat zij in het vmbo zijn gaan lesgeven al in het basisonderwijs en/of het speciaal onderwijs werkten. Het merendeel (82%) van de vmbo-docenten met alleen een tweedegraads lerarenopleiding (eventueel aangevuld met een eerstegraads lerarenopleiding) is direct na de opleiding begonnen met werken in het vmbo. Docenten die een pabo-diploma en daarnaast minimaal een tweedegraadsopleiding hebben, hebben in bijna de helft van de gevallen (47%) geen eerdere werkervaring in het onderwijs opgedaan. Van de vmbo-docenten met een pabo-diploma aangevuld met minimaal een tweedegraadsopleiding die wel werkervaring hebben opgedaan in het onderwijs, heeft bijna de helft (45%) eerst in het basisonderwijs voor de klas gestaan, heeft dertien procent eerst (ook) gewerkt in het speciaal basisonderwijs en heeft elf procent eerst (ook) gewerkt in het speciaal voortgezet onderwijs. Twee derde van de docenten met alleen een pabo-diploma heeft, voordat zij zijn gaan werken in het vmbo, werkervaring opgedaan in een of meerdere andere onderwijssectoren. In de helft van de gevallen (53%) heeft men gewerkt in het basisonderwijs. Ruim een op de tien vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma heeft (ook) werkervaring opgedaan in het speciaal basisonderwijs en een even groot aandeel heeft (ook) gewerkt in het speciaal voortgezet onderwijs.

Figuur 21: Eerdere werkervaring in andere sectoren, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.685

Aantal klassen

Gemiddeld geven vmbo-docenten die deelnamen aan de enquête aan zeven klassen les (zie tabel 5). Vmbo-docenten met minimaal een tweedegraads lerarenopleiding geven aan de meeste klassen les (gemiddeld 7,3 klassen), vmbo-docenten met een pabodiploma geven aan het minste aantal klassen les (gemiddeld aan 5,8 klassen). Opvallend is dat degenen met (nog) geen onderwijsdiploma toch aan redelijk veel klassen lesgeven (6,4 gemiddeld).

Tabel 5: Aantal klassen waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten

	gem.	min.	max.	n
(Nog) geen onderwijsdiploma	6,4	1	20	77
Ander onderwijsdiploma	5,7	1	21	34
Alleen pabo	5,8	1	22	150
Pabo en minimaal 2e graads	6,3	2	20	115
Alleen minimaal 2e graads	7,3	1	35	1.246
Totaal (n=100%)	7,0	1	35	1.622

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten

Onderwijsniveaus

Kijkend naar het aantal verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven (tabel 6), is een significant verschil te zien naar opleidingsachtergrond. Met alleen een pabo-diploma wordt men het minst breed ingezet (gemiddeld aan twee niveaus lesgevend); het breedst (gemiddeld lesgevend aan 2,5 niveaus) ingezet worden de docenten zonder onderwijsdiploma of met een ander onderwijsdiploma (bijv. derdegraads lerarenopleiding of N-akte) dan pabo, tweede- of eerste graads.

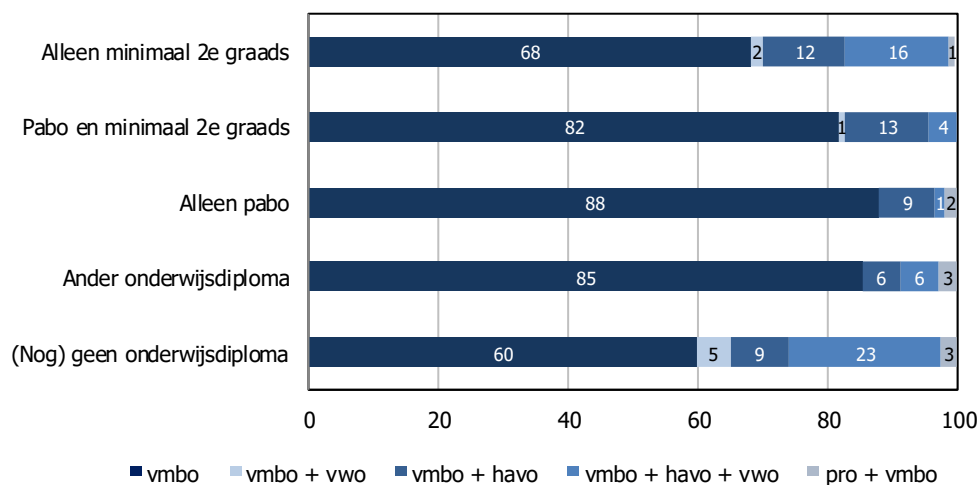
Tabel 6: Aantal verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten

	gem.	min.	max.	n
(Nog) geen onderwijsdiploma	2,5	1	6	77
Ander onderwijsdiploma	2,5	1	5	34
Alleen pabo	2,0	1	6	150
Pabo en minimaal 2e graads	2,3	1	5	115
Alleen minimaal 2e graads	2,4	1	7	1.246
Totaal (n=100%)	2,4	1	7	1.622

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten. Verschillen zijn significant, $p \leq 0,05$.

In figuur 22 zijn de aangetroffen combinaties van onderwijsniveaus weergegeven. Voor de overzichtelijkheid van de figuur zijn daarbij de vmbo-leerwegen samengenomen (in tabel 21 in Bijlage B is de volledige lijst opgenomen, inclusief de onderliggende leerwegen). In onderstaande figuur is te zien dat de groep docenten met alleen een pabo-diploma het vaakst uitsluitend in het vmbo lesgeeft (88%). Als er combinaties met andere onderwijsniveaus gemaakt worden, betreft dat relatief vaak de combinatie met een havo-klas. De docenten met minimaal een afgeronde tweedegraadsopleiding geven beduidend vaker naast in vmbo ook in havo en vwo les. Zestien procent van deze docenten geeft in zowel vmbo, havo als vwo les.

Figuur 22: Combinaties van verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.622

Leerwegen in het vmbo

In tabel 7 zijn voor docenten die aan meerdere leerwegen in het vmbo lesgeven de aangetroffen combinaties weergegeven (in dit geval dus ongeacht of ze hiernaast al dan niet ook lesgeven aan pro, havo en/of vwo). Voor de overzichtelijkheid zijn alleen de tien meest voorkomende combinaties weergegeven en is de rest samengevat in 'overige'. In onderstaande tabel is te zien dat bijna een op de drie vmbo-docenten alleen in vmbo-tl lesgeeft. Dat geldt nog iets sterker voor tweedegraadsopgeleide docenten (34%). Docenten met (ook) een pabo-achtergrond geven relatief vaak (ongeveer één op de vijf) les aan zowel vmbo-bl als aan vmbo-kl. Docenten met alleen een pabo-diploma geven verhoudingsgewijs minder vaak les aan vmbo-tl en vaker aan in elk geval een vmbo-bl- of vmbo-kl-klas.

Tabel 7: Leerwegen waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten

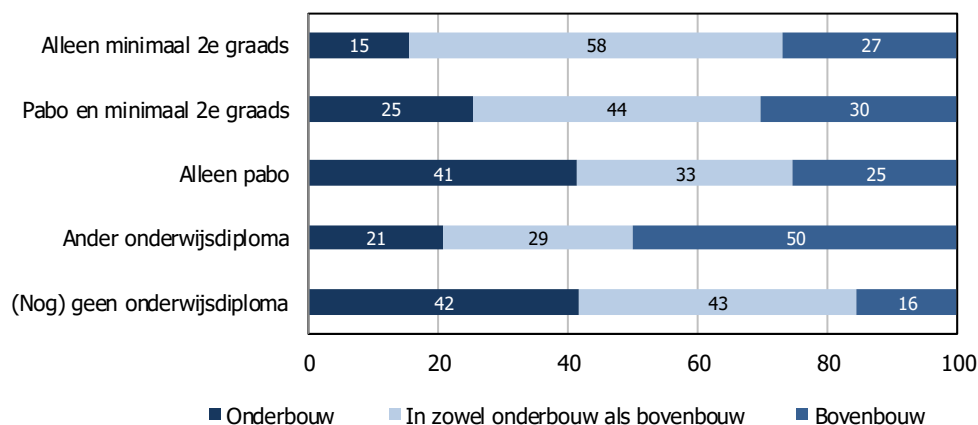
	(Nog) geen onderwijsdiploma	Ander onderwijsdiploma	Alleen pabo	Pabo en minimaal 2e graads	Alleen minimaal 2e graads	Totaal
Alleen vmbo-tl	35	18	14	24	34	31
Vmbo-bl + vmbo-kl	8	12	19	21	13	14
Alleen vmbo-bl	1	3	9	5	2	3
Combi + vmbo-bl + vmbo-kl	1	6	9	2	5	5
Alleen combi	6	6	9	3	4	5
Alleen vmbo-kl	3	3	7	3	1	2
Vmbo-kl + vmbo-tl	8	3	7	3	5	5
Vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl	6	18	7	5	5	6
Vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl	3	6	4	10	7	7
Combi + vmbo-kl			3	2	1	1
Overig	29	26	11	21	22	22
Totaal (n=100%)	77	34	150	115	1.246	1.622

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten.

Bouw

De inzet van vmbo-docenten naar bouw is weergegeven in figuur 23. Ruim de helft van de vmbo-docenten met een tweedegraads diploma of hoger geeft aan lessen te verzorgen in zowel onder- als bovenbouw, 27 procent in alleen de bovenbouw en vijftien procent alleen in de onderbouw. Onder vmbo-docenten met zowel een pabo-diploma als een tweedegraads diploma of hoger zien we eveneens dat de grootste groep (44%) zowel in onder- als bovenbouw lesgeeft. Een vierde van deze docenten geeft aan alleen les in de onderbouw te geven. Van de vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma geeft 41 procent alleen in de onderbouw les. Een derde geeft zowel in de onder- als bovenbouw les en een op de vier docenten met alleen een pabo-diploma geeft alleen in de bovenbouw les. Docenten die nog niet in het bezit zijn van een onderwijsdiploma geven voornamelijk in de onderbouw les (42%), al dan niet gecombineerd met bovenbouw (43%).

Figuur 23: Bouw waarin wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

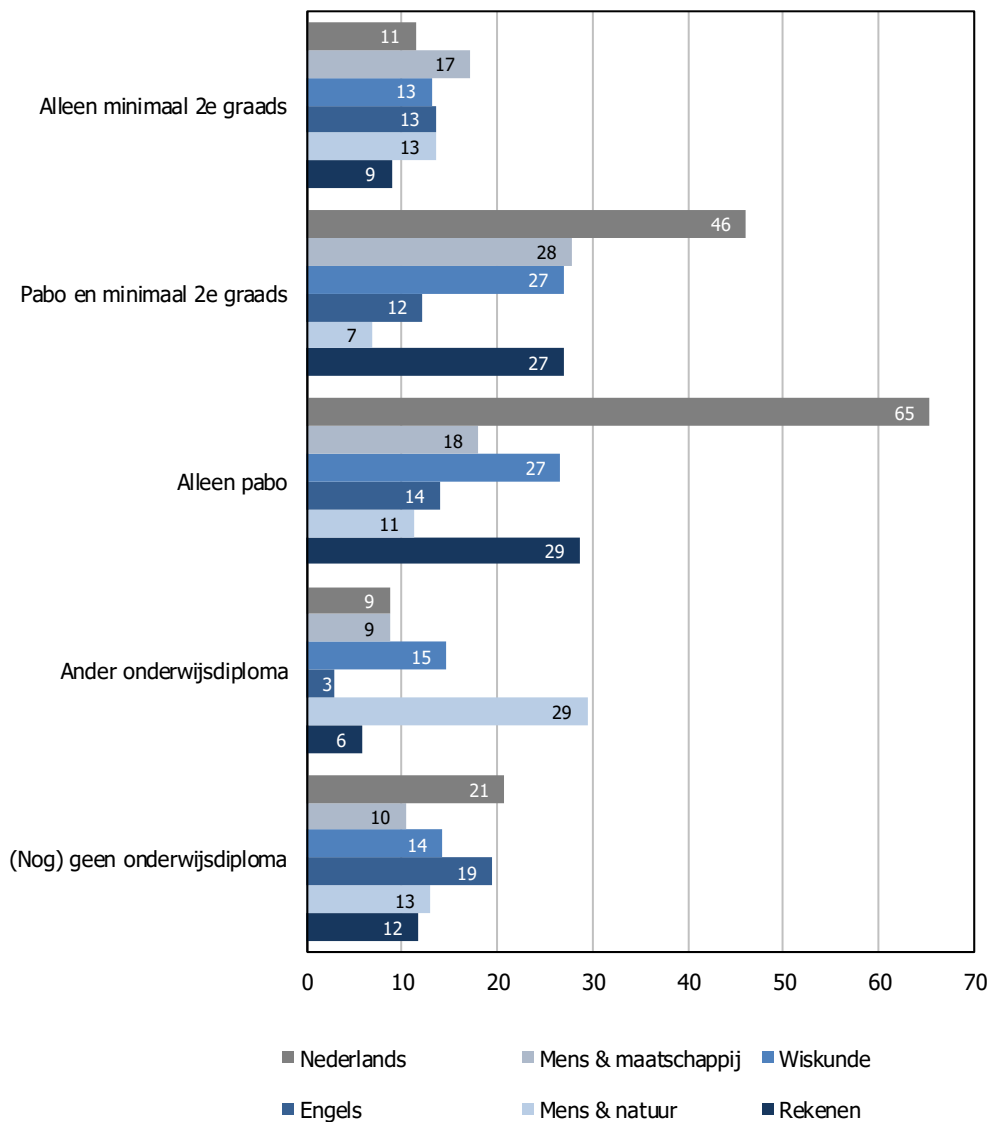

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.622

Vakken

Vmbo-docenten met alleen minimaal een tweedegraadsopleiding worden divers ingezet in de avo-vakken: 17 procent geeft aan lessen mens & maatschappij te verzorgen, negen procent geeft rekenonderwijs. De overige vakken, Nederlands, Engels, wiskunde en mens & natuur, worden door elf à dertien van de vmbo-docenten met ten minste een tweedegraadsopleiding gegeven. De inzet van vmbo-docenten met een pabo-opleiding naast minimaal een tweedegraadsopleiding is vooral te zien bij het vak Nederlands (46%). De vakken mens & maatschappij, wiskunde en/of rekenen worden door een kwart van de docenten met zowel een pabo- als een tweedegraads-achtergrond gegeven. Het minst vaak zijn deze docenten te vinden bij het vak mens & natuur. Vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma worden het vaakst ingezet bij het vak Nederlands (65%), gevolgd door rekenen (29%) en wiskunde (27%). Het minst vaak zien we deze docenten terug bij mens & natuur (11%).

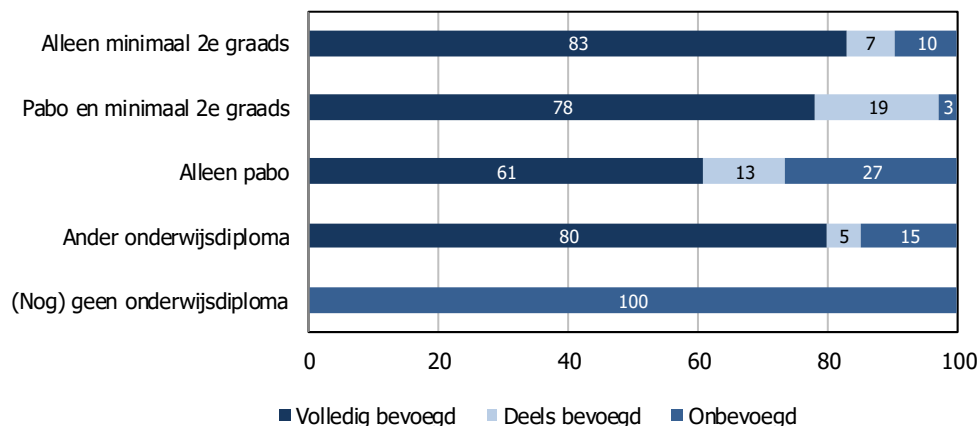
Figuur 24: Vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.622

De docenten die minimaal een tweedegraadsopleiding hebben gevolgd, geven de vakken waarin zij lesgeven het vaakst bevoegd: 83 procent is bevoegd voor alle door hen gegeven avo-vakken. Door docenten met alleen een pabo-diploma of diploma pedagogische academie worden het minst vaak de gegeven vakken volledig bevoegd gegeven (61%); zij staan naar eigen zeggen ook het vaakst onbevoegd voor de klas (27%).

Figuur 25: Bevoegdheid voor de vakken waarin wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

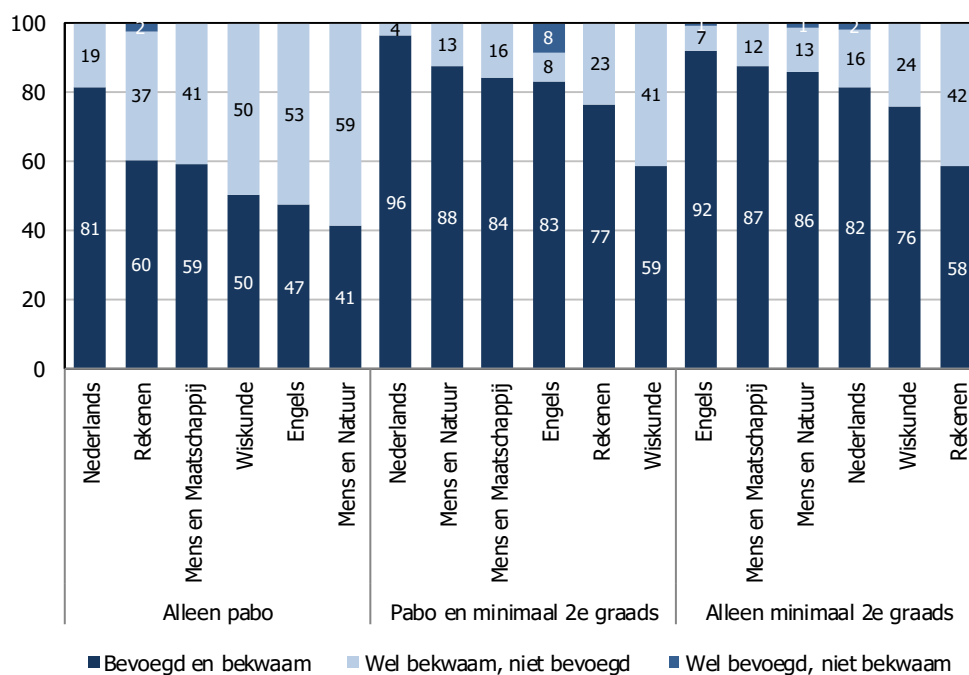

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.120

3.2 Bevoegdheid en bekwaamheid

Gevraagd is of vmbo-docenten zich bekwaam voelen voor het vak waarin men in schooljaar 2016-2017 op een bepaald onderwijsniveau les gaf. Bijna alle vmbo-docenten die bevoegd zijn voor het gegeven vak, voelen zich ook bekwaam. Alleen door bevoegde docenten Engels met een pabo-diploma en minimaal tweedegraads lerarenopleiding wordt in meerdere mate (8%) aangegeven dat zij zich niet bekwaam voelen voor het geven van Engels. Geen enkele docent geeft aan dat hij niet bevoegd is en zich niet bekwaam voelt. Deze groep is daarom buiten de figuur gehouden.

Figuur 26: Bevoegdheid voor de vakken waarin wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.511

Indien men niet bevoegd is maar zich wel voor het gegeven vak bekwaam voelt, is gevraagd naar de manier waarop men zich voor het vak heeft bekwaamd. Onbevoegde vmbo-docenten met een pabo-opleiding geven, ongeacht het gegeven vak, het meest aan dat zij door de combinatie pabo-opleiding en werkervaring met bovenbouw in het basisonderwijs, al dan niet gecombineerd met cursussen, zich hebben bekwaamd voor het vak. Zo gaf een docent in dit kader het volgende aan:

"In de pabo-opleiding zit een aanzienlijk deel wat betrekking heeft op het vak Nederlands. De lesstof die in de onderbouw van het vmbo gegeven wordt op het gebied van Nederlands, sluit volledig aan bij wat ik op de pabo heb geleerd."

Wiskundedocenten met een pabo-diploma voegen hier nog aan toe dat zij zich bekwaam voelen doordat ze vaak overleggen met andere vakdocenten, door zelfstudie en/of doordat zij hun eigen niveau hoog genoeg achten. Een tweetal docenten zegt hier bijvoorbeeld het volgende over:

"Ik geef alleen les in TL onderbouw. Door veel te kijken bij mededocenten en veel te vragen, denk ik dat ik genoeg kennis heb om wiskunde in de onderbouw van TL te geven."
"Door middel van veel zelfstudie, het doornemen van de methode en het deelnemen aan congressen. De uitwisseling met vakcollega's."

Rekendocenten¹² met een pabo-achtergrond geven aan dat, naast werkervaring, zij in de pabo-opleiding voldoende focus op rekenen hebben gehad of een rekenspecialisatie hebben gedaan (al dan niet tijdens de Pedagogische Academie):

"Ik heb een diploma voor de pabo en heb 3 jaar les gegeven in het basisonderwijs, waar vaak de focus lag op taal en rekenen. Ik heb de opleiding Master Educational Needs gedaan en ben afgestudeerd rekenspecialist."

Docenten met een tweedegraads bevoegdheid (anders dan voor het gegeven vak) én die pabo-diplomeerd zijn, geven voornamelijk aan dat zij zich bekwaam voelen omdat zij jarenlange ervaring hebben, boven de stof staan en met vakcollega's overleggen.

Een docent wiskunde geeft aan:

"Mijn interesse ligt bij het vak wiskunde, de studie oppakken vind ik voor vmbo-niveau absoluut niet noodzakelijk. Mijn pedagogische kwaliteiten die ik heb geleerd op de pabo wel! Ik sta zelf ver boven de stof, kan een eindexamen prima maken en ken inmiddels het boek moderne wiskunde zo goed dat ik met even voorbereiden prima les kan geven. Beter zelfs dan mijn wiskundecollega's die de stof te simpel vinden om goed uit te kunnen leggen en niet snappen dat vmbo-leerlingen het niet gelijk snappen op de manier die ze uitleggen."

Over het overleggen met vakcollega's zegt een docent mens & maatschappij het volgende:

"Ik heb een pabo achtergrond. De stof die aangeboden werd in de basisklas was gelijk aan wat op de pabo aan bod kwam. Daarnaast veel overleg met collega's die hetzelfde vak gaven."

Docenten met alleen minimaal een tweedegraads bevoegdheid voor een ander dan het gegeven vak, geven voornamelijk aan zich toch bekwaam te voelen omdat zij voldoende ervaring hebben opgedaan met het vak en door zich in te lezen in het vak (Nederlands), door eigen beheersing van de taal en begeleiding van vakcollega's (Engels), door de bevoegdheid van een ander vak (wiskunde), door cursussen te hebben gevolgd en de bevoegdheid van een ander vak (rekenen), of door bevoegd te zijn in een ander vak en overleg met vakcollega's (mens & maatschappij en mens & natuur).

Een wiskundedocent met een andere tweedegraadsopleiding legt uit:

"Door elders verworven competenties, mijn studie analytische en organische chemie bevatte zoveel wiskunde dat ik ver boven het niveau van vmbo zit. Verder ben ik didactisch sterk, dat kan ik ook toepassen in dit vak."

12 Voor het vak rekenen kan geen aparte bevoegdheid gehaald worden via een lerarenopleiding. Het ministerie van OCW heeft hiervoor een wettelijke grondslag gecreëerd door middel van een zogenaamde conversietabel. In deze tabel is aangegeven dat de officiële lerarenopleidingen wiskunde, natuurkunde, economie en scheikunde onder bepaalde voorwaarden ook een 'bevoegdheid' kunnen opleveren voor rekenen.

Een rekendocent vult aan:

"Ik geef al jaren het vak NaSk 1 en heb hiervoor een bevoegdheid. Daardoor weet ik wel waar de bottlenecks zitten wat betreft rekenen. Daarnaast heb ik de rekensommen (bijna) allemaal voorbereid."

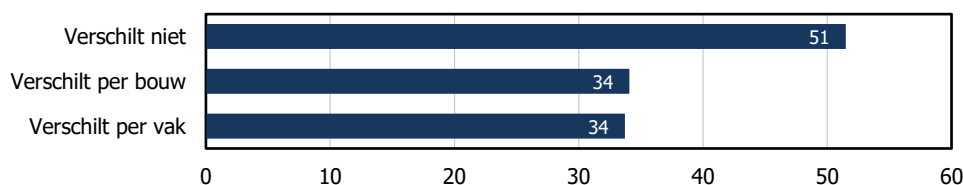
Ook voor andere vakken - in onderstaande quote een docent mens & maatschappij aan het woord - gaat op dat er vanuit een andere opleiding veel bekwaamheid meegenomen kan worden:

"Mijn master Kunsteducatie zorgt voor veel overlap met dit vak. Ook hierin werk ik samen met een bevoegde M&M docent en geef ik geen les in alle onderdelen."

3.3 Benodigde kennis en vaardigheden

Iets meer dan de helft van de schoolleiders geeft aan dat de benodigde kennis en vaardigheden om goed les te kunnen geven niet verschilt per vak en niet verschilt per bouw (onder- en bovenbouw). Een op de drie schoolleiders die aangeeft dat hier wél verschil in bestaat, merkt op dat dit verschil per bouw; eenzelfde aandeel is van mening dat (ook) per vak verschillen in benodigde kennis en vaardigheden bestaan.

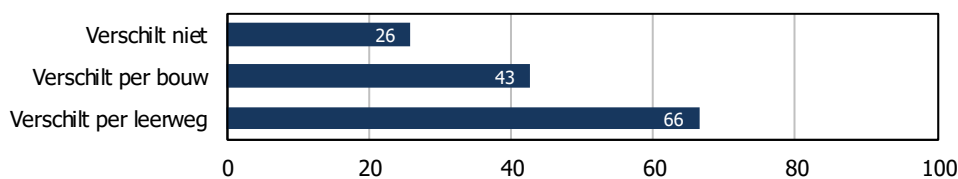
Figuur 27: Verschillen benodigde (vak)kennis en vaardigheden per vak en/of bouw? | Schoolleiders

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders | n=270

Ook aan vmbo-docenten is gevraagd of de benodigde (vak)kennis en vaardigheden verschillen. Waar de helft van de schoolleiders aangeeft dat er geen verschillen bestaan, zijn vmbo-docenten hier minder van overtuigd: een kwart van de docenten geeft aan dat er geen verschillen zijn. Van de docenten die van mening zijn dat er wel degelijk verschillen bestaan, geeft 66 procent aan dat de benodigde kennis en vaardigheden verschillen per leerweg en 43 procent merkt hierin verschillen per bouw.

Figuur 28: Verschillen benodigde (vak)kennis en vaardigheden per vak en/of bouw? | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.142. Alleen indien in meer dan 1 leerweg lesgegeven wordt en/of zowel in onder- als bovenbouw lesgegeven wordt

In één van de focusgroepen linkte een aanwezige vmbo-docent het verschil per bouw vooral aan een verschil in leeftijd en de overgang vanuit het po:

"Bouw heeft meer met leeftijd te maken. Overgang basis naar vo is voor veel leerlingen een grote overstap."

Docenten die in de vragenlijst aangeven dat de benadering van onderbouw- en bovenbouwleerlingen anders is, leggen dit veelal uit als verschil tussen een basis leggen en diepgang aanbrengen. Qua vakkennis zeggen ze bijvoorbeeld:

"Hoe hoger het leerjaar, des te meer kennis nodig. Daarnaast hoger tempo."

Ook pedagogisch zijn er verschillen. Hier verschuift de nadruk volgens de meeste docenten die verschil tussen onder- en bovenbouw merken, van een band opbouwen in de groep en veiligheid creëren naar meer meegaan in de belevingswereld van de leerlingen en toewerken naar meer zelfstandigheid. Zoals deze docent het beschrijft:

“De bovenbouw kan meer verantwoordelijkheid aan. De onderbouw heeft behoefte aan regels en controle.”

“Hoe verder je in de leerjaren komt, hoe belangrijker de relatie lijkt te worden. Het kunnen grenzen stellen met humor is belangrijk in de bovenbouw, je voorkomt hiermee blokkades. In de onderbouw is duidelijkheid en voorspelbaarheid essentieel.”

Uit de antwoorden blijkt het belang van pedagogische vaardigheden groter in de onderbouw van het vmbo, terwijl vakkennis vooral anders overgebracht moet worden, maar niet minder belangrijk is.

“Je zou kunnen denken dat de vakinhoudelijke kennis bij een lager niveau of klas minder zou uitmaken, maar dat idee ondersteun ik niet. Wel is het zo dat op een lager niveau of klas aan de relatie met leerlingen, de pedagogische kwaliteiten van de docent mogelijk meer belang wordt gehecht.”

“Onderbouw meer contextgericht, bovenbouw meer opbouwend naar examenstof.”

In een van de focusgroepen werd het verschil tussen leerwegen als volgt toegelicht, in lijn met de antwoorden die we ook in de vragenlijst vonden:

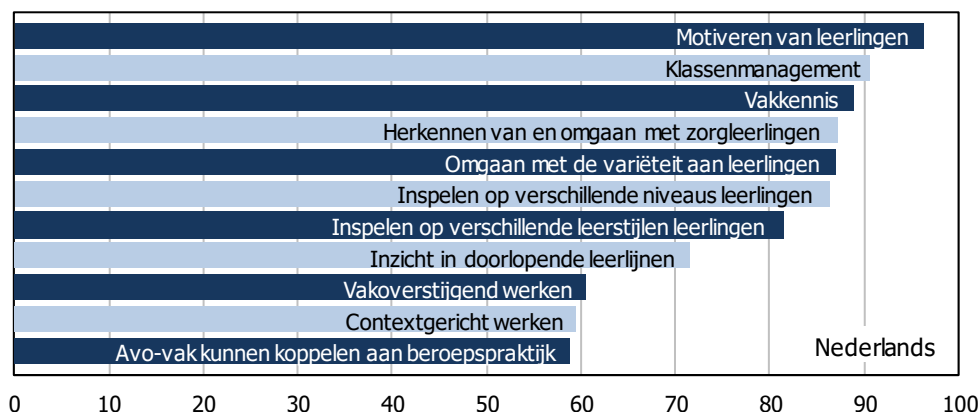
“Bij de basis en kader draait alles om vertrouwen. Indien er vertrouwen is, is de klas bereid te luisteren. Kinderen uit basis en kader hebben meer perspectief en duidelijkheid nodig; ze moeten duidelijk weten waartoe iets leidt. Dit is veel minder bij gl en tl. Geldt overigens ook bij verschillende vakken; “waarom moet een toekomstig kapper de stelling van Pythagoras kennen?”. Didactiek lastig in te passen door vervlechting algemene vakken en beroepsgerichte vakken. Eindtermen gaan niet altijd samen met uiteindelijk beroep. Gedifferentieerd curriculum naar bijv. sector levert dilemma op: leren gaat beter, maar de leerling wordt wel vastgepind op 1 sector en kan niet meer overstappen.”

Aan vmbo-docenten is gevraagd per avo-vak waarin zij onderwijzen aan te geven over welke (vak)kennis en vaardigheden een docent moet beschikken om goed les te geven in het vmbo. Het motiveren van leerlingen wordt met stip het belangrijkste gevonden, ongeacht het vak.

Nederlands

Docenten Nederlands vinden daarnaast dat klassenmanagement en vakkennis nodig zijn om goede Nederlandse lessen te kunnen verzorgen. Minder belangrijk, maar nog altijd door meer dan de helft genoemd, zijn vakoverstijgend werken, contextgericht werken en Nederlands kunnen koppelen aan de beroepspraktijk. Vmbo-docenten Nederlands met alleen een pabo-diploma vinden het inspelen op verschillende leerstijlen vaker belangrijk dan de docenten Nederlands met (ook) een tweedegraadsdiploma. Andere verschillen naar opleidingsachtergrond zijn niet significant.

Figuur 29: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor Nederlands | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=307

Alhoewel de afzonderlijke items niet significant verschillen tussen bouw en leerweg, zien we wel verschillen in de volgorde van benodigde vaardigheden. In onderstaande tabel wordt de top-5 getoond van vaakst genoemde vaardigheden, uitgesplitst naar bouw en leerweg. Om de vergelijking niet te vertroebelen hebben we dit gedaan voor docenten die uitsluitend lesgeven in de onderbouw óf de bovenbouw en voor docenten die uitsluitend in vmbo-bl en/of vmbo-kl enerzijds dan wel in vmbo-gl en/of vmbo-tl anderzijds lesgeven. Het is belangrijk om onderstaande gegevens als puur indicatief te beschouwen, de n is immers relatief laag bij deze uitsplitsingen. We kijken daarom telkens naar de top-5 als geheel en niet te veel naar de precieze volgorde van de onderlinge vaardigheden in die top-5.

Tabel 8 laat zien dat docenten die uitsluitend in de onderbouw Nederlands lesgeven vakkennis niet in hun top-5 hebben staan (staat bij hen op 6) van benodigde kennis en vaardigheden, maar in tegenstelling tot de bovenbouwdocenten Nederlands wel vaker het kunnen herkennen van en omgaan met zorgleerlingen als benodigde vaardigheid benoemen. Ook in de vergelijking tussen enerzijds Nederlandsdocenten in vmbo-bl/-kl en anderzijds in vmbo-gl/-tl valt op dat vakkennis uit de top-5 van de vmbo-bl/-kl-docenten verdwijnt. Ook hier geldt dat deze docenten vaker belang hechten aan het kunnen herkennen van en omgaan met zorgleerlingen.

Tabel 8: Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: Nederlands

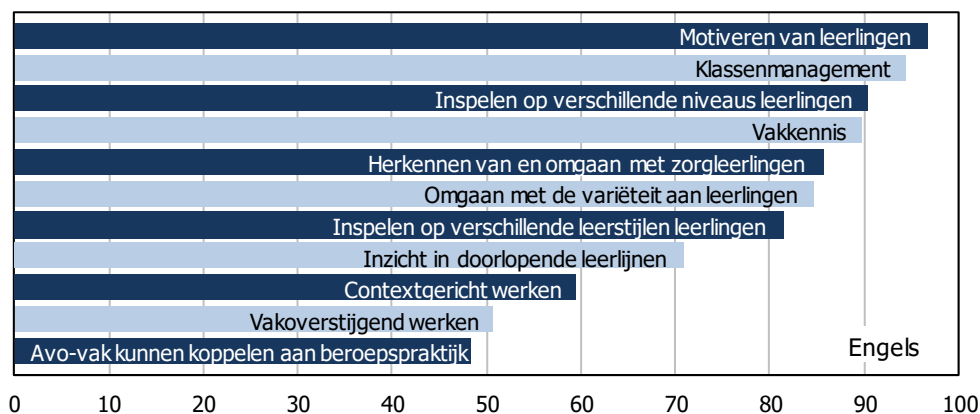
	Onderbouw	Bovenbouw
1e	Motiveren van leerlingen (97%)	Motiveren van leerlingen (94%)
2e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (92%)	Vakkennis (89%)
3e	Klassenmanagement (91%)	Klassenmanagement (86%)
4e	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (90%)	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (85%)
5e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (89%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (83%)
Totaal (n)	89	87
	Vmbo-bl / vmbo-kl	Vmbo-gl / vmbo-tl
1e	Motiveren van leerlingen (96%)	Motiveren van leerlingen (100%)
2e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (92%)	Klassenmanagement (96%)
3e	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (89%)	Vakkennis (89%)
4e	Klassenmanagement (88%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (83%)
5e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (86%)	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (83%)
Totaal (n)	107	90

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten.

Engels

In de top-drie van meest benodigde (vak)kennis en vaardigheden staat bij docenten Engels, naast het motiveren van leerlingen, klassenmanagement en het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen. Net als de Nederlands gevende vmbo-docenten, vinden docenten Engels contextgericht werken, vakoverstijgend werken en het kunnen koppelen van het vak aan de beroepspraktijk het minst belangrijk om goed les te kunnen geven. We zien hierin geen significante verschillen naar opleidingsachtergrond van de betreffende docenten.

Figuur 30: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor Engels | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=217

Voor de Engelsdocenten hebben we net als bij de Nederlandsdocenten een vergelijking gemaakt tussen docenten die uitsluitend in de onderbouw lesgeven en docenten die uitsluitend in de bovenbouw lesgeven en tussen docenten die uitsluitend in vmbo-bl/-kl en uitsluitend in vmbo-gl/-tl lesgeven (tabel 9). Ook hierin zien we verschillen in de daaruitvolgende top-5 van vaakstgenoemde benodigde kennis en vaardigheden. Onderbouwdocenten merken vaker vakkennis aan als belangrijk dan de bovenbouwdocenten. Ook noemen onderbouwdocenten relatief vaak het kunnen omgaan met de variëteit aan leerlingen als belangrijke vaardigheid. Bovenbouwdocenten Engels geven vaker dan onderbouwdocenten aan dat het belangrijk is dat docenten kunnen inspelen op verschillende leerstijlen van leerlingen en zorgleerlingen kunnen herkennen en ermee kunnen omgaan. Engelsdocenten die lesgeven in vmbo-bl/-kl verschillen van docenten in vmbo-gl/-tl op het punt dat de eerste groep het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen vaker nodig vindt voor het goed lesgeven en de tweede groep (gl/tl) het om kunnen gaan met de variëteit aan leerlingen.

Tabel 9: Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: Engels

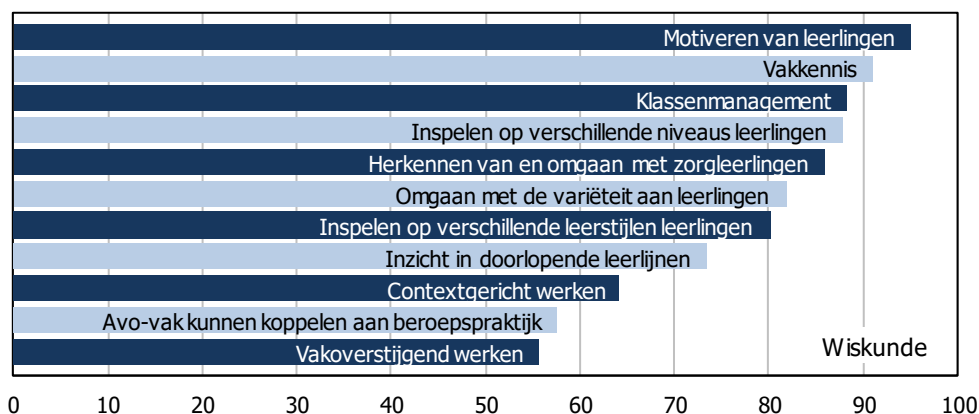
Onderbouw		Bovenbouw	
1e	Motiveren van leerlingen (98%)	Motiveren van leerlingen (98%)	
2e	Klassenmanagement (92%)	Klassenmanagement (96%)	
3e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (86%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (93%)	
4e	Vakkennis (84%)	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (91%)	
5e	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (83%)	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (89%)	
Totaal (n)	64	46	
Vmbo-bl / vmbo-kl		Vmbo-gl / vmbo-tl	
1e	Motiveren van leerlingen (96%)	Motiveren van leerlingen (97%)	
2e	Klassenmanagement (95%)	Klassenmanagement (96%)	
3e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (90%)	Vakkennis (90%)	
4e	Vakkennis (88%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (87%)	
5e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (86%)	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (81%)	
Totaal (n)	73	70	

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten.

Wiskunde

Motiveren van leerlingen, vakkennis en klassenmanagement vormen de top-3 benodigde (vak)kennis en vaardigheden die volgens wiskundedocenten nodig zijn om als docent wiskunde goede lessen te kunnen verzorgen in het vmbo. Contextgericht werken, wiskunde kunnen koppelen aan de beroepspraktijk en het vakoverstijgend kunnen werken worden door iets meer dan de helft van de wiskundedocenten als benodigd gezien om goede lessen te kunnen geven en zijn daarmee de drie minst nodige vaardigheden van het voorgelegde rijtje. We zien hierin geen verschil naar opleidingsachtergrond van de wiskundedocenten.

Figuur 31: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor wiskunde | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=248

In tabel 10 de vergelijking van de top-5's naar bouw en leerweg. Zowel onder- als bovenbouwdocenten vinden vakkennis belangrijk voor hun wiskundelessen (qua plek in de top-5 verschillend, qua percentage dat er belang aan hecht niet). Wel vinden de onderbouwdocenten het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen en het in kunnen spelen op verschillende leerstijlen van leerlingen vaker belangrijk dan dat bovenbouwdocenten dat vinden. Bovenbouwdocenten hebben in hun top-5 vaker klassenmanagement en het omgaan met de variëteit aan leerlingen staan.

Vergelijken we beide groepen leerwegen, dan komen de vaardigheden die het tot in de top-5 gered hebben, grotendeels overeen. Enige verschil is dat vmbo-bl/-kl-docenten vaker het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen noemen en vmbo-gl/-tl vaker het omgaan met de variëteit aan leerlingen.

Tabel 10: Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: wiskunde

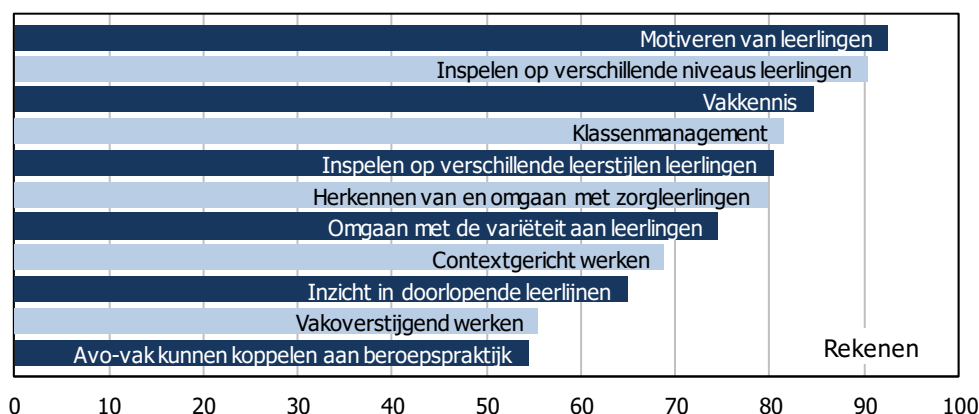
	Onderbouw	Bovenbouw
1e	Motiveren van leerlingen (96%)	Motiveren van leerlingen (94%)
2e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (92%)	Vakkennis (89%)
3e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (90%)	Klassenmanagement (87%)
4e	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (89%)	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (83%)
5e	Vakkennis (88%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (80%)
Totaal (n)	72	70
	Vmbo-bl / vmbo-kl	Vmbo-gl / vmbo-tl
1e	Motiveren van leerlingen (93%)	Motiveren van leerlingen (98%)
2e	Vakkennis (90%)	Klassenmanagement (92%)
3e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (90%)	Vakkennis (90%)
4e	Klassenmanagement (87%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (84%)
5e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (84%)	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (83%)
Totaal (n)	67	93

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten.

Rekenen

Rekendocenten noemen het vaakst motiveren van leerlingen, inspelen op de verschillende niveaus van leerlingen en vakkennis als onmisbare kennis en vaardigheden voor het verzorgen van goede lessen. Het minst nodig zijn volgens deze docenten rekenen het inzicht hebben in doorlopende leerlijnen, vakoverstijgend kunnen werken en rekenen kunnen koppelen aan de beroepspraktijk. Ook voor rekendocenten geldt dat we hierin geen significante verschillen naar opleidingsachtergrond konden vinden.

Figuur 32: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor rekenen | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=189

Alhoewel de volgorde van de benodigde kennis en vaardigheden verschilt, worden door zowel rekendocenten die uitsluitend in de onderbouw lesgeven als ook door rekendocenten die uitsluitend in de bovenbouw lesgeven dezelfde vaardigheden het vaakst genoemd. Dit geldt in grote lijnen ook voor de verschillen tussen rekendocenten in de twee groepen leerwegen. Alleen noemen rekendocenten in vmbo-bl/-kl vaker het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen en vmbo-gl/-tl vaker het inspelen op verschillende leerstijlen van leerlingen als benodigde vaardigheden voor het geven van goede rekenlessen in de desbetreffende leerweg.

Tabel 11: Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: rekenen

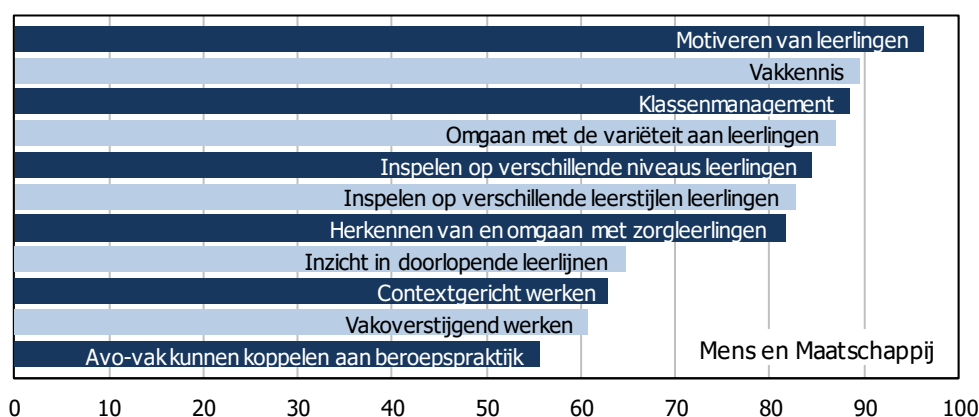
Onderbouw		Bovenbouw	
1e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (93%)	Motiveren van leerlingen (89%)	
2e	Motiveren van leerlingen (91%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (84%)	
3e	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (88%)	Vakkennis (79%)	
4e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (83%)	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (76%)	
5e	Vakkennis (83%)	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (74%)	
Totaal (n)	58	38	
Vmbo-bl / vmbo-kl		Vmbo-gl / vmbo-tl	
1e	Motiveren van leerlingen (92%)	Motiveren van leerlingen (96%)	
2e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (88%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (93%)	
3e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (85%)	Klassenmanagement (89%)	
4e	Vakkennis (83%)	Vakkennis (88%)	
5e	Klassenmanagement (75%)	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (81%)	
Totaal (n)	59	57	

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten.

Mens & maatschappij

Naast motiveren van leerlingen noemen docenten mens & maatschappij vakkennis en klassenmanagement als onmisbare kennis en vaardigheden om goede lessen in het vmbo te verzorgen. Minder noodzakelijk voor het verzorgen van goede lessen mens & maatschappij zijn het contextgericht kunnen werken, vakoverstijgend kunnen werken en het koppelen van Mens- en Maatschappijlessen aan de beroepspraktijk. Daarin verschillen de docenten niet significant op basis van hun opleidingsachtergrond.

Figuur 33: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor mens & maatschappij | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=278

Vergelijken we de docenten mens & maatschappij naar bouw en leerweg waarin ze lesgeven (tabel 12) dan zit het verschil naar bouw erin dat bovenbouwdocenten vaker vakkennis als belangrijk noemen en onderbouwdocenten vaker het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen. Vergeleken naar leerweg komt de top-5 op drie vaardigheden overeen, maar komen vakkennis en het inspelen op verschillende leerstijlen van leerlingen niet voor in de top-5 van docenten vmbo-bl/-kl en het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen en het herkennen en omgaan met zorgleerlingen niet in de top-5 van docenten die uitsluitend in vmbo-gl/-tl lesgeven.

Tabel 12: Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: mens & maatschappij

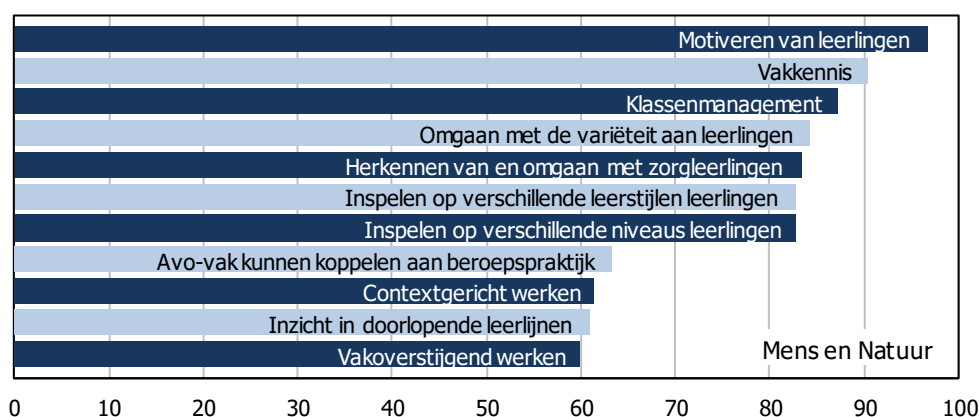
	Onderbouw	Bovenbouw
1e	Motiveren van leerlingen (97%)	Motiveren van leerlingen (100%)
2e	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (90%)	Vakkennis (92%)
3e	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (88%)	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (90%)
4e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (88%)	Klassenmanagement (84%)
5e	Klassenmanagement (88%)	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (82%)
Totaal (n)	58	44
	Vmbo-bl / vmbo-kl	Vmbo-gl / vmbo-tl
1e	Motiveren van leerlingen (94%)	Motiveren van leerlingen (97%)
2e	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (88%)	Vakkennis (91%)
3e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (87%)	Klassenmanagement (90%)
4e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (85%)	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (85%)
5e	Klassenmanagement (83%)	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (81%)
Totaal (n)	52	116

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten.

Mens & natuur

Net als docenten mens & maatschappij, zijn ook docenten mens & natuur van mening dat het motiveren van leerlingen, vakkennis en klassenmanagement het meest nodig zijn om goede lessen te kunnen geven. Het contextgericht kunnen werken, inzicht hebben in doorlopende leerlingen en vakoverstijgend kunnen werken, worden minder vaak genoemd als benodigde kennis en vaardigheden voor het vak mens & natuur. We vinden ook hier geen significante verschillen naar opleidingsachtergrond van deze docenten.

Figuur 34: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor mens & natuur | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=210

Ook voor docenten mens & natuur is de top-5 van vaakst genoemde kennis en vaardigheden die nodig zijn voor het lesgeven vergeleken tussen onderbouw- en bovenbouwdocenten en tussen docenten in vmbo-bl/-kl en in vmbo-gl/-tl (tabel 13). Naar bouw zijn er op twee punten verschillen. Docenten die alleen in de onderbouw lesgeven in het leergebied mens & natuur noemen vaker dan bovenbouwdocenten in dit leergebied dat het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen en het omgaan met de variëteit aan leerlingen nodig zijn. Bovenbouwdocenten noemen vaker het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen en klassenmanagement. Docenten mens & natuur die uitsluitend lesgeven aan vmbo-bl/-kl-leerlingen benoemden vaker het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen en het omgaan met de variëteit aan leerlingen als nodig voor het lesgeven in dit leergebied, waar docenten in vmbo-gl/-tl relatief vaker klassenmanagement en het inspelen op verschillende leerstijlen van leerlingen noemden.

Tabel 13: Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: mens & natuur

	Onderbouw	Bovenbouw
1e	Motiveren van leerlingen (97%)	Motiveren van leerlingen (95%)
2e	Vakkennis (93%)	Vakkennis (86%)
3e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (90%)	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (86%)
4e	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (88%)	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (84%)
5e	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (83%)	Klassenmanagement (84%)
Totaal (n)	89	87
	Vmbo-bl / vmbo-kl	Vmbo-gl / vmbo-tl
1e	Motiveren van leerlingen (98%)	Motiveren van leerlingen (98%)
2e	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (93%)	Vakkennis (96%)
3e	Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen (93%)	Klassenmanagement (89%)
4e	Omgaan met de variëteit aan leerlingen (93%)	Inspelen op verschillende leerstijlen van leerl. (79%)
5e	Vakkennis (91%)	Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen (78%)
Totaal (n)	46	81

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten.

Toevoeging vanuit focusgroep

Ook in de focusgroepen met zowel docenten, lerarenopleiders en schooldirectie hebben we de vraag voorgelegd: wat moet een docent nu kennen en kunnen om goed les te geven in het vmbo? Deelnemers aan de focusgroepen waren het in grote lijnen eens: het goed om kunnen gaan met de leerlingen is het allerbelangrijkst, maar zonder vakkennis kom je er niet. Deelnemende schoolleiders zeiden daarover bijvoorbeeld:

“Je moet bewust kiezen voor werken in onderwijs, er wordt veel van je verwacht. Als pedagoog maar ook als didacticus. Als je het vak niet kent, wordt het lastig. Beide kanten nodig. Je moet een goede vakdidacticus hebben, ook als je in de basis staat.”

En:

“Je moet als docent een vak goed in de vingers hebben wil je het kunnen overbrengen.”

Leerlingen aan het woord

En wat vinden de leerlingen? We spraken er twaalf tijdens een schoolbezoek waarbij we een uur spraken met een gemixte groep qua leerweg en leerjaar. Geen enkele leerling roemde docenten op grond van hun grote vakkennis. Goede eigenschappen zijn wat deze leerlingen betreft vaker gelinkt aan pedagogische kenmerken: denken vanuit de leerling, geïnteresseerd in leerlingen, niet te snel boos worden, iedereen gelijk behandelen, weten waar leerlingen aan toe zijn, humor, niet te streng, leuke sfeer, orde houden. En waar misschien die vakkennis niet genoemd wordt, noemen deze leerlingen ook didactische en lesorganisatorische kenmerken van goede docenten: uitleg kunnen geven, dingen laten zien, gevarieerde lessen, praktijklessen, relaxte lessen, goed voorbereide lessen, niet te veel huiswerk, huiswerk in de les kunnen maken, video's kijken.

Genoemde minder goede eigenschappen van een docent, zijn: te veel /te snel straf, geen orde kunnen houden, schreeuwen als ze boos worden, elke keer zeuren, voortrekken van leerlingen, kort lontje, teveel huiswerk, te veel stof, alleen uit boek werken.

We vroegen ze ook: omschrijf nu eens jouw ideale leraar en hoorden onder meer het volgende:

“Een leuke docent is niet te snel boos, heeft humor en interesse in leerlingen. Wanneer een docent minder leuk is, zijn leerlingen gelijk vervelender.”

“Ideale docent is een docent met humor, schreeuwt niet, is niet te streng maar kan wel orde houden.”

“Orde houden in een klas is belangrijk, de ene docent kan de klas beter aan dan een andere docent.”

En hoe zit dat nou met leeftijd? Heb je liever een oude of een jonge leraar voor de klas? Het heeft allemaal z'n voor- en nadelen, zo leerden we:

“Oude leraren zijn al langere tijd hier op school, ze geven beter les en zijn makkelijker in alles.”

“Jonge leraren snappen beter waar het bij de leerlingen om gaat, ze staan dicht bij de leerlingen.”

Sommige leerlingen vinden het prettig om eenzelfde docent vaker voor de klas te hebben, zodat de docent en de leerling elkaar wat beter kennen. Met een paar uur per week is er weinig grip op de leerlingen. Andere leerlingen vinden het juist prettig om veel verschillende docenten te hebben, zodat ze steeds een nieuwe kans krijgen. Een echte voorkeur voor groepsdocenten is er niet. Waar ze meer verschil merken is in de grootte van de klas: dezelfde docent met een klein aantal leerlingen geeft heel anders les dan in een klas met veel leerlingen. Met minder leerlingen in de klas let je volgens deze leerlingen automatisch meer op de les en minder op elkaar.

3.4 Samenvatting

We vatten de belangrijkste bevindingen samen langs de onderzoeksvragen die beantwoord zijn.

Met welke werkervaring en opleidingsachtergrond werken docenten in de verschillende onderdelen van het vmbo? Hoeveel klassen geven zij les?

Docenten die met een pabo-diploma lesgeven in het vmbo hebben vaak daarvoor al lesgegeven in het basisonderwijs of speciaal onderwijs. Van de groep die met een tweedegraadsopleiding in het vmbo lesgeeft, heeft een beperkt deel werkervaring in andere onderwijssectoren. Gemiddeld geven vmbo-docenten aan zeven verschillende klassen les, waarbij de docenten met een tweedegraadsopleiding doorgaans aan meer verschillende onderwijsniveaus lesgeven dan pabo-gediplomeerden.

Voelen docenten die bevoegd zijn voor een vak zich bekwaam om dat vak in het vmbo te geven? En hoe zit dat met docenten die niet bevoegd zijn?

Vmbo-docenten die alleen ten minste een tweedegraads lerarenopleiding hebben gevolgd, geven de vakken waarin zij lesgeven het vaakst bevoegd: 83 procent is bevoegd voor alle door hen gegeven avo-vakken. Docenten met alleen een pabo-diploma geven het minst vaak (volledig) bevoegd les. Bevoegde docenten voelen zich doorgaans ook bekwaam om les te geven. Dat geldt echter eveneens voor de onbevoegden, ook zij voelen zich wel bekwaam om de lessen die ze geven, te geven. Die bekwaamheid hebben ze naar eigen zeggen meestal te danken aan eerdere werkervaring, een andere opleiding (bijvoorbeeld de pabo) en/of bijscholingscursussen en meekijken met collega's.

Over welke (vak)kennis en (pedagogisch/didactische) vaardigheden moeten docenten beschikken?

Het kunnen motiveren van leerlingen wordt - ongeacht het vak waarin lesgegeven wordt - als belangrijkste vaardigheid voor vmbo-docenten genoemd. Daarnaast worden door veel leraren ook klassenmanagement, inspelen op de verschillende niveaus van leerlingen en vakkennis genoemd. In de focusgroepen werd dit beeld ondersteund: goed om kunnen gaan met leerlingen is het allerbelangrijkst in het vmbo, maar zonder een gedegen vakkennis kom je er niet. Het is belangrijk om de stof zo goed te beheersen dat je deze op veel verschillende manier aan de leerlingen kunt uitleggen.

Verschilt dit per leerweg, bouw en vak?

Vmbo-docenten geven aan dat dit wel verschilt naar leerweg (bij vmbo-bl en -kl nog belangrijker om een goede band op te bouwen en vertrouwen te kweken) en naar bouw. Het verschil in bouw zit vooral in het creëren van vertrouwen en een veilige sfeer in de klas en het leggen van een basis om in de bovenbouw meer zelfstandig te gaan werken. Het motiveren van leerlingen wordt bij alle avo-vakken en -leergebieden het vaakst als belangrijke vaardigheid genoemd. Ook vaardigheden als het goed kunnen managen van de klas en het kunnen inspelen op verschillende niveaus halen veelal de top-3 van belangrijkste vaardigheden. Het (relatieve) belang van vakkennis verschilt per vak. Deze kennis staat op de tweede plaats bij wiskunde, mens & maatschappij en mens & natuur; bij Nederlands en rekenen op de derde plaats; bij Engels op de vierde plaats.

Binnen de vakken zijn er naast deze algemene verschillen op vakniveau aanvullend eveneens verschillen naar bouw en leerweg, zij het indicatief vanwege de lage aantallen respondenten bij een dergelijk uitdiepende analyse. Voor docenten Nederlands geldt dat voor de groep die lesgeeft in de onderbouw en de groep die lesgeeft in vmbo-bl en/of vmbo-kl vakkennis niet in de top-5 van belangrijkste vaardigheden staat. Deze docenten noemen vaker het kunnen herkennen van en omgaan met zorgleerlingen als benodigde vaardigheid. Onderbouwdocenten Engels geven juist vaker dan bovenbouwdocenten Engels aan dat vakkennis nodig is voor het goed kunnen geven van lessen: bij de eerste groep staat vakkennis in de top-5, bij de groep bovenbouwdocenten niet. Uitgesplitst naar leerweg zijn die verschillen kleiner. Bij beide groepen (docenten bl/kl en docenten gl/tl) staat vakkennis in de top-5, alleen vinden bl-/-kl-docenten het herkennen en omgaan met zorgleerlingen vaker belangrijk waar gl-/tl-docenten vaker het om kunnen gaan met de variëteit aan leerlingen. Bij de wiskundedocenten zien we dat vakkennis altijd in de top-5 staat, ongeacht de bouw of de leerweg. Wel wordt klassenmanagement vaker als benodigde vaardigheid benoemd door bovenbouwdocenten en het herkennen van en om kunnen gaan met zorgleerlingen vaker door zowel de onderbouwdocenten als docenten in vmbo-bl/-kl. Ook voor docenten die lesgeven in rekenen geldt dat vakkennis altijd als één van de vijf belangrijkste kennis en vaardigheden genoemd wordt. Ook de andere vaardigheden in deze top-5 verschillen niet naar bouw en slechts op één punt naar leerweg: opnieuw wordt het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen vaker genoemd door vmbo-bl-/-kl-docenten. Bij de docenten die lesgeven in het leergebied mens & maatschappij wordt vakkennis alleen door bovenbouwdocenten en docenten in vmbo-gl/-tl als één van de vijf vaakst genoemde benodigde kennis en vaardigheden genoemd om goed les te geven. Onderbouwdocenten vinden vaker dan bovenbouwdocenten in mens & maatschappij het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen van belang.

Docenten in vmbo-bl/-kl vinden ook dat inspelen op verschillende niveaus en het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen vaker dan docenten in de andere twee leerwegen van belang. Tot slot verschillen de docenten in het leergebied mens & natuur in zoverre naar bouw dat onderbouwdocenten vaker dan bovenbouwdocenten in dit leergebied het herkennen van en omgaan met zorgleerlingen en het omgaan met de variëteit aan leerlingen als benodigde vaardigheden bestempelen. Bovenbouwdocenten noemen vaker het inspelen op verschillende niveaus van leerlingen en klassenmanagement. Vmbo-bl/-kl-docenten vinden vaker dan gl/-tl-docenten dat het voor goede lessen van belang is dat docenten kunnen inspelen op verschillende niveaus van leerlingen en om kunnen gaan met de variëteit aan leerlingen. Docenten in vmbo-gl/-tl vinden relatief vaker klassenmanagement en het in kunnen spelen op verschillende leerstijlen van belang.

4 Combinatiegroepen en groepsdocenten

4.1 Inleiding

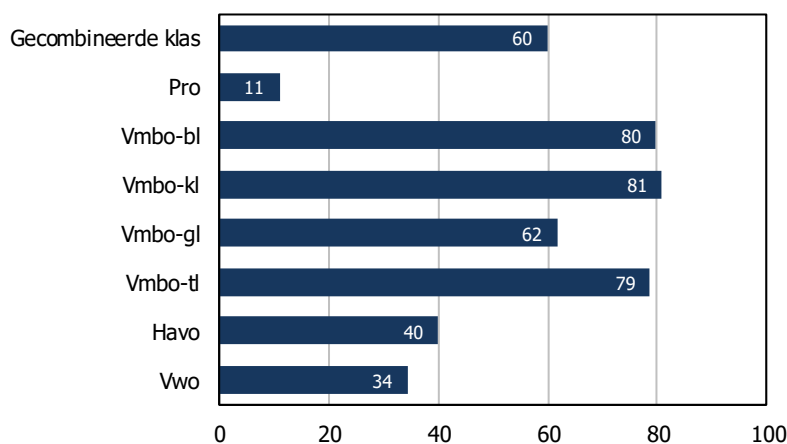
Centraal in dit hoofdstuk staan de combinatiegroepen en groepsdocenten en keuzes die er omtrent hun inzet gemaakt worden. Combinatiegroepen zijn groepen waarin meerdere onderwijsniveaus bij elkaar zitten. Onder groepsdocenten verstaan we docenten die meerdere vakken aan dezelfde groep leerlingen geven. Informatie hierover hebben we verzameld in de enquête onder schoolleiders en vmbo-docenten. Vragen die in dit hoofdstuk beantwoord worden, zijn:

- In welke mate wordt er op scholen gewerkt met combinatieklassen? Waarom kiezen scholen voor combinatieklassen? Welke klassen worden gecombineerd?
- In welke mate wordt er in het vmbo gewerkt met groepsdocenten? Waar worden ze ingezet? Met welke reden?
- Welke eis wordt gesteld aan leraren die lesgeven als groepsdocent?
- Hoe tevreden zijn schoolleiders over het werken met groepsdocenten?

4.2 Inzet van combinatiegroepen

Het merendeel van de responderende schoolleiders geeft aan dat hun school de onderwijstypen vmbo-bl (80%), vmbo-kl (81%) dan wel vmbo-tl (79%) verzorgt. Van de schoolleiders geeft 60 procent aan dat er combinatiegroepen op hun school voorkomen.

Figuur 35: Welke onderwijstypen worden er op uw school of vestiging gegeven? | Schoolleiders

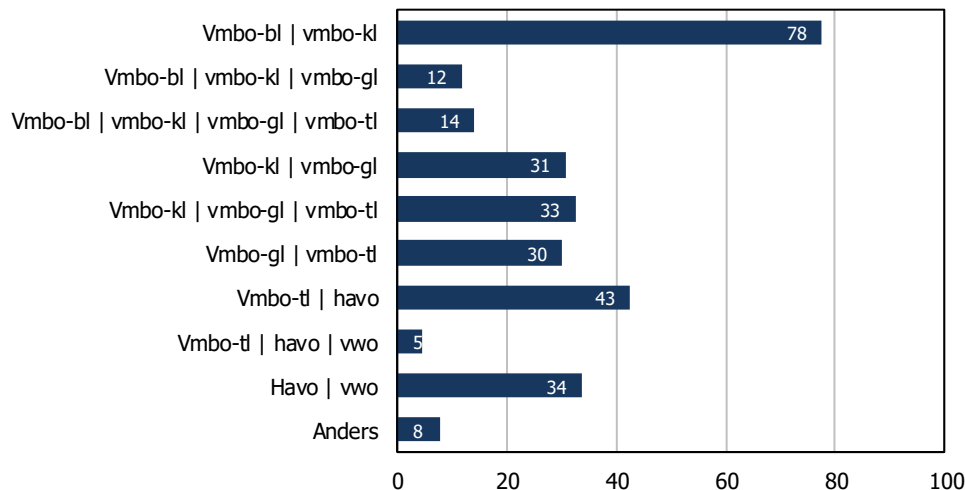
Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders | n=282

In figuur 36 is te zien welke groepen gecombineerd worden in een gecombineerde klas. Te zien is dat bij veel zo niet alle scholen meerdere combinaties van onderwijsniveaus dan wel leerwegen samengevoegd worden in een combinatieklas, immers het totaal is meer dan 100 procent.

Op een meerderheid van scholen worden maximaal vier verschillende typen combinatieklassen aangeboden. De meest voorkomende combinatiegroep die volgens schoolleiders op hun school voorkomt is vmbo-bl met vmbo-kl. Vmbo-tl gecombineerd met havo in één groep is de tweede meest voorkomende combinatiegroep (43%). Klassen vmbo-kl met gl, vmbo-gl met tl en vmbo-kl met zowel gl als tl komen elk voor op de scholen van ongeveer een derde van de schoolleiders die de vragenlijst invulden.

Minder voorkomend zijn groepen met vmbo-tl, havo en vwo (5%), vmbo-bl, kl en gl samengevoegd (12%) en geheel brede vmbo-classes (alle vier de leerwegen in een groep: 14%). Aan de schoolleiders is niet gevraagd naar het inzetten van combinatieklassen voor alle vakken of een deel van de vakken.

Figuur 36: Welke groepen zijn gecombineerd in een gecombineerde klas? | Schoolleiders

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders | n=169

Als belangrijkste redenen om te kiezen voor combinatieklassen noemen schoolleiders financiële redenen, opstroom mogelijk maken en het uitstellen van determinatie:

"Door krimp in het aantal leerlingen is het noodzakelijk klassen met verschillende niveaus, dakpansgewijs, in te richten. Onderwijskundig bieden we hierdoor leerlingen een mogelijkheid om te kunnen opstroomen of om enkele vakken op een hoger niveau leerstof aan te bieden en examens te doen. Kortom: krimp biedt ook kansen!"

"Het is gebleken dat leerlingen in de onderbouw zich meer stretchen als zij worden uitgedaagd. Te vroeg determineren, werkt contraproductief. Heterogene klassen leveren op termijn meer groei op bij de individuele leerling. Tussen de 50- en 55% van onze leerlingen doet examens op een hoger niveau dan dat de basisschool adviseerde."

De meest genoemde redenen om juist niet te kiezen voor combinatieklassen zijn het kunnen bieden van het juiste niveau, dat de verschillen dan te groot zijn (vooral genoemd in relatie met zorgleerling/lwoo) en dat docenten homogene groepen makkelijker te bedienen vinden:

"Differentiëren wordt als lastig ervaren. Collega's willen graag lesgeven op 1 niveau. In de brugklas van vmbo-gl geven we leerlingen die bovengemiddeld scoren de kans om de kernvakken op havo-niveau te laten volgen. Eventuele opstroom is mogelijk wanneer leerlingen deze stof goed aankunnen."

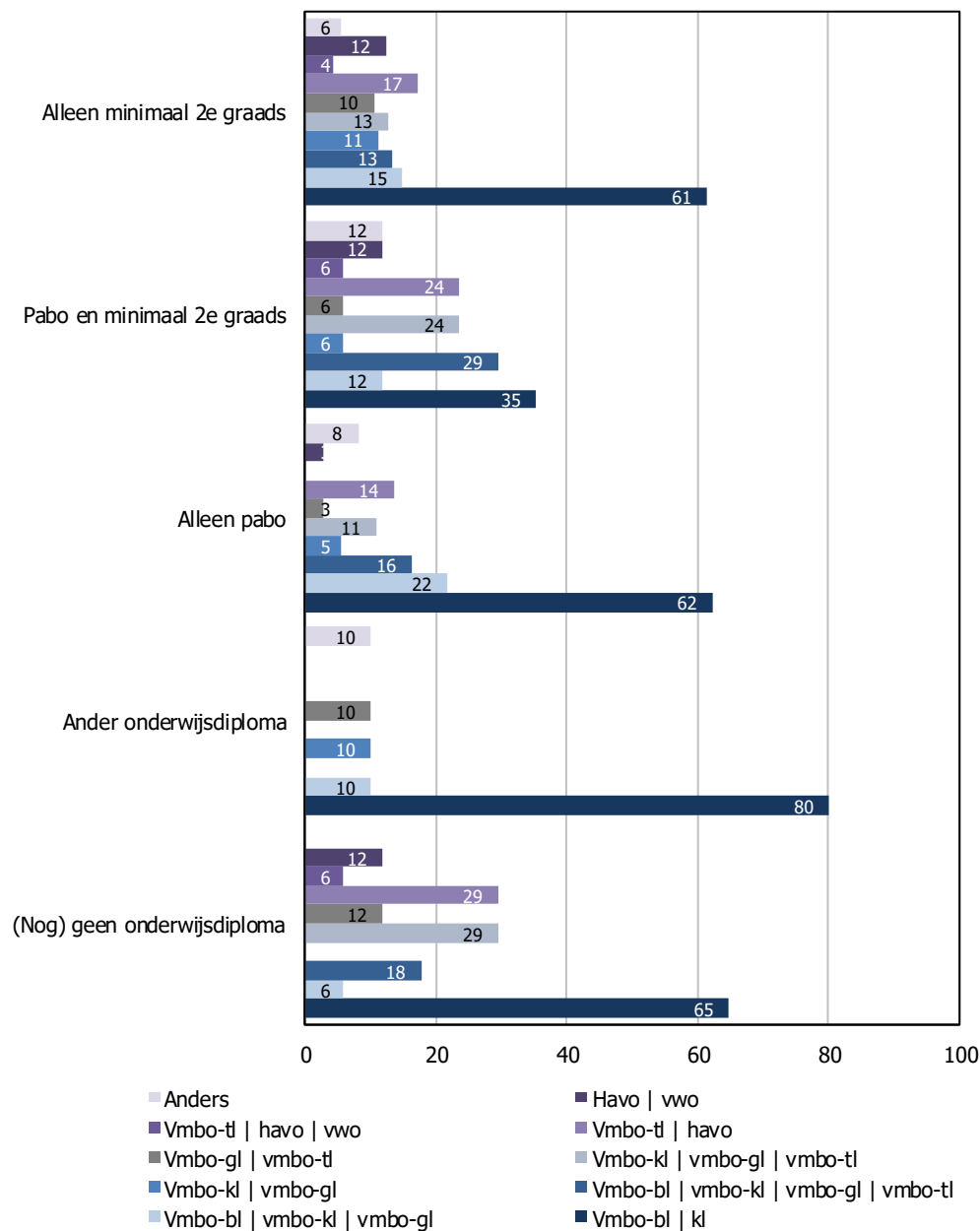
Dat soms een keuze wordt gemaakt om in bepaalde groepen wel en in andere niet te differentiëren, blijkt onder meer uit onderstaande reactie van een schoolleider:

"Wij werken niet met combinatieklassen omdat het geven van lessen aan homogene groepen in de examenvakken de leerling beter voorbereidt op het examen. In de beroepsgerichte vakken en bij de projecten wordt er wel gecombineerd juist om te socialiseren. Ook omdat bij deze vakken het niet automatisch zo is dat de basisberoepsgerichte leerling zwakker is dan bijvoorbeeld de gl-leerling."

4.3 Profiel van docenten die lesgeven in combinatiegroepen

De inzet van vmbo-docenten in combinatiegroepen, uitgesplitst naar opleidingsachtergrond is te zien in figuur 37. Van de vmbo-docenten met alleen een pabo-opleiding geeft 62 procent les aan een combinatiegroep vmbo-bl en kl. Een op de vijf van de docenten met alleen een pabo-achtergrond geeft (ook) les aan groepen met bl, kl en gl gecombineerd. Aan brede vmboklassen, alle vier de leerwegen gecombineerd, geeft 16 procent van de vmbo-docenten met een pabo-opleiding les. Deze docenten worden het minst vaak ingezet in combinatiegroepen gl en tl (3%).

Figuur 37: Aantal verschillende onderwijsniveaus binnen combinatiegroepen, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=350

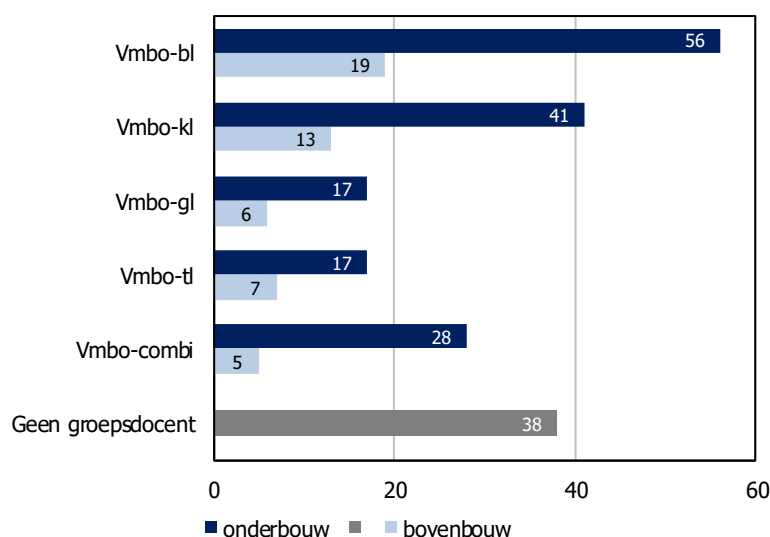
Ruim een op de drie docenten met zowel pabo als minimaal een tweedegraads diploma geeft aan een gecombineerde klas bl en kl les te geven. Het aandeel docenten met een pabo- en tweedegraadsdiploma dat aan brede vmbo-klassen lesgeeft, is 29 procent. Een kwart van de vmbo-docenten met deze opleidingsachtergrond geeft les aan gecombineerde klassen kl, gl en tl. Eenzelfde aandeel geeft les aan klassen waarin vmbo-t met havo wordt gecombineerd. Minder vaak geven deze docenten les aan klassen vmbo-kl en-gl, klassen met vmbo-gl en -tl en klassen vmbo-tl en havo-vwo.

Van de docenten met alleen minimaal een tweedegraads lerarenopleiding geeft 61 procent aan dat zij les geven aan combinatieklassen van vmbo-bl en vmbo-kl. Bijna een op de vijf van de vmbo-docenten met deze opleidingsachtergrond geeft les aan combinatieklassen vmbo-tl-havo. Het minst vaak zien we deze docenten terug in de klassen waar vmbo-tl met havo en vwo gecombineerd worden (4%).

4.4 Inzet van groepdocenten

Op ongeveer tweederde van de scholen wordt gewerkt in het vmbo met groepsdocenten (figuur 38). Dit zijn docenten die aan dezelfde klas meerdere vakken geven. Groepsdocenten worden met name ingezet in de onderbouw van vmbo-bl en vmbo-kl. Op 28 procent van de scholen waar combinatieklassen voorkomen, worden groepsdocenten in de onderbouw ingezet. In de bovenbouw worden op vijf procent van de scholen groepsdocenten ingezet in combinatieklassen.

Figuur 38: Wordt op uw school gewerkt met groepsdocenten in het vmbo? | Schoolleiders

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders | n=282

Pedagogische overwegingen worden door schoolleiders het meest genoemd als reden voor het inzetten van groepsdocenten. Het kunnen bieden van een veilig klimaat met veel structuur door minder handen voor de klas. Hierdoor wordt volgens de schoolleiders de overgang van basisschool naar voortgezet onderwijs verkleind, wordt er een sterke band tussen docent en leerlingen gecreëerd en kan er betere begeleiding geboden worden.

Een schoolleider vat het mooi samen:

"Betere begeleiding door de mentor (kan meerdere vakken geven, dus meer contacttijd) Daarnaast vinden onze leerlingen het soms lastig om te gaan met wisselingen van docenten. Iedere docent is toch weer anders. Dit kan het leerproces belemmeren. Het benodigde niveau van de vakkennis op het vmbo is van zo'n niveau dat iedere docent het uit kan voeren. Per vak is wel minimaal een bevoegd docent in de sectie om het programma te bewaken en ontwikkelen."

Ook leerlingen zelf bevestigden tijdens het schoolbezoek dat de overgang vanuit het po best groot is:

“Op de basisschool was je elke dag om drie uur uit en had je de hele dag dezelfde docent, die kent je. Nu heb je een mentor die je een paar uur in de week ziet, deze heeft niet zo veel grip op leerlingen. De overgang van de basisschool was groot. Je moet iedere keer van klas wisselen.”

Als reden voor het niet inzetten van groepsdocenten wordt door meerdere schoolleiders de bevoegdheidseis en het maar voor één vak bevoegd zijn genoemd.

“Omdat we geen docenten hebben die voor meerdere vakken bevoegd zijn. En omdat de pabo-docenten die we graag in de onderbouw zouden inzetten als niet bevoegd te boek staan. Dus dat is een gevolg van beleidskeuze m.b.t. bevoegdheid.”

Sommige scholen kiezen bewust voor het niet inzetten van groepsdocenten omdat zij vakgericht werken.

“Dit heeft te maken met het uitgangspunt dat wij lessen willen laten verzorgen door bevoegde docenten (vak). Vaak is de aanname dat het inzetten van een groepsdocent beter is voor meer kwetsbare groepen leerlingen. Onze school heeft ervoor gekozen dit niet te doen. Het leren omgaan met wisselende situaties is van belang voor het vervolg in het mbo en bedrijfsleven.”

Het niet kunnen bieden van voldoende kwaliteit met de inzet van groepsdocenten is daarnaast een andere, zij het wat minder vaak, gehoorde reden om juist niet te kiezen voor deze docenten.

“Differentiëren op niveau en onderwijsbehoefte is al ingewikkeld genoeg voor het vak waarin je bevoegd bent.”

“Docenten zijn vaak maar voor een vak bevoegd. Ze voelen zich al gauw minder bekwaam in een ander vakgebied. Daarnaast vinden de meeste docenten het niet prettig om een klas meer dan 3 a 4 uur per week te hebben.”

Andere schoolleiders zien het inzetten van groepsdocenten als uitstel van datgene waar de leerlingen toch ooit mee zouden moeten om kunnen gaan:

“Minder handen in de klas in de onderbouw: dan niet voorbereid op wat ze te wachten staat in de bovenbouw.”

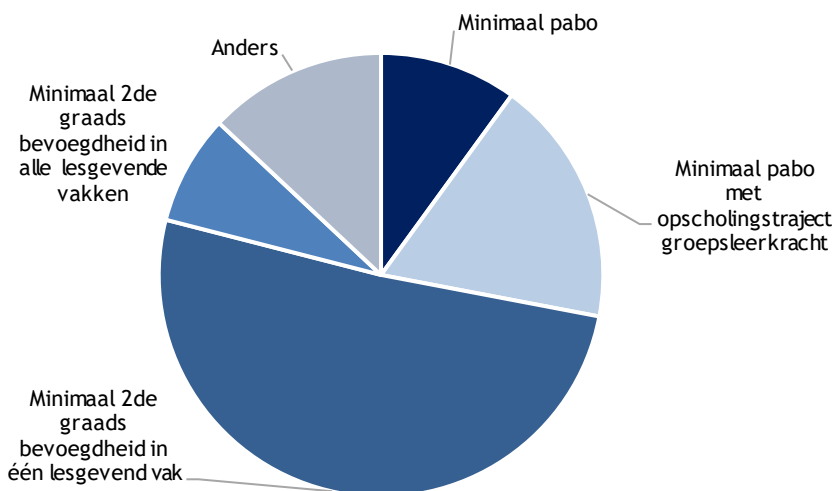
Wel wordt vaak aangegeven dat op een andere manier het aantal handen voor de klas beperkt wordt voor voornamelijk de kwetsbare groepen, bijvoorbeeld door met kernteams te werken waarbij een zo klein mogelijke groep docenten lesgeeft aan een klas. Tijdens een van de focusgroepen hoorden we overigens nog een variatie:

“Voor kwetsbare leerlingen is het fijn om één gezicht te zien. Bij onze school beginnen alle basis-/kaderleerlingen daarom elke dag met een mentoruur. Tijd om even op school te landen en alle vragen te stellen die hen anders belemmeren in het leren (want hoe zit dat nou met dat proefwerk of die roosterwijziging?) Gigantisch verschil in de houding van de kinderen als ze maar even aan het begin van de dag hun ei kwijt kunnen. Je kan het dus ook anders inzetten, dat principe van één gezicht voor de klas.”

4.5 Profiel van groepsdocenten

De helft van de schoolleiders stelt minimaal een tweedegraads bevoegdheid in één lesgevend vak als opleidingseis aan docenten die meerdere vakken lesgeven. Bijna een op de vijf schoolleiders (18%) geeft aan dat minimaal pabo met opscholingstraject voor groepsleerkracht voldoende is om meerdere vakken te geven aan dezelfde leerlingen. Het hebben van een bevoegdheid in alle lesgevend vakken wordt door acht procent van de schoolleiders gezien als opleidingseis voor groepsleerkracht.

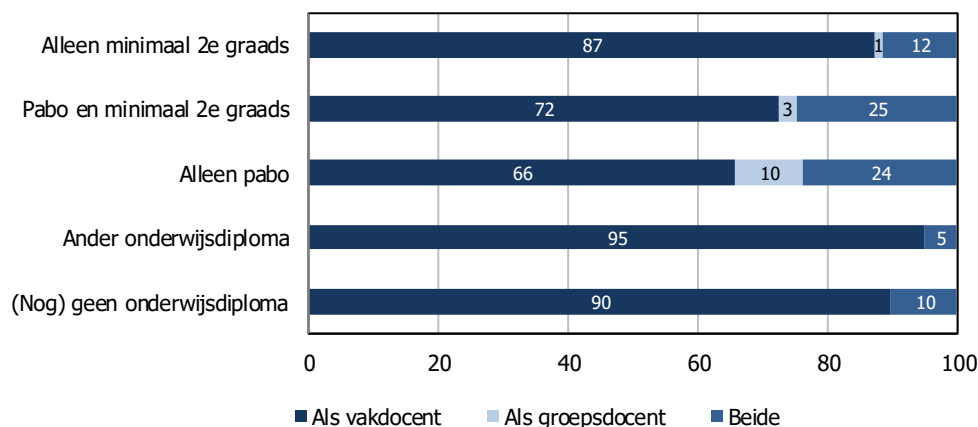
Figuur 39: Welke opleidingseisen worden er aan de docenten gesteld die in meerdere vakken lesgeven? | Schoolleiders

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders | n=173

Figuur 40 geeft de inzet van groepsdocenten weer naar opleidingsachtergrond. Vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma geven het vaakst aan als groepsdocent te worden ingezet, al dan niet gecombineerd met een inzet als vakdocent (alleen groepsdocent: 10%; zowel groeps- als vakdocent: 24%). Van de docenten die zowel een pabo-diploma als minimaal een diploma tweedegraadsopleiding hebben, geeft 28 procent aan als groepsdocent te werken (alleen groepsdocent: 3%; zowel groeps- als vakdocent: 25%). Docenten met alleen minimaal een tweedegraads diploma geven het minst vaak aan (13%) dat zij als groepsdocent werken (alleen groepsdocent: 1%; zowel groeps- als vakdocent: 12%).

Figuur 40: Lesgeven als groepsdocent, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

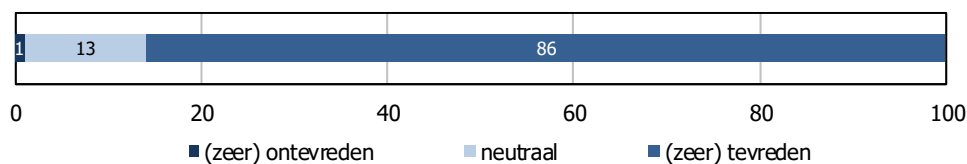

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.115

4.6 Tevredenheid over inzet van groepsdocenten

Op de vraag hoe tevreden schoolleiders zijn over het werken met groepsdocenten antwoordt 86 procent dat zij hier tevreden tot zeer tevreden over zijn. Slechts één procent geeft aan dat zij ronduit ontevreden zijn over het inzetten van groepsdocenten.

Figuur 41: Hoe tevreden bent u over het werken met groepsdocenten? | Schoolleiders

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders | n=171

Hoewel het overgrote merendeel van de schoolleiders die groepsdocenten inzetten te spreken is over deze inzet, merken zij ook op dat er valkuilen cq. aandachtspunten zijn bij het werken met groepsdocenten:

"Als coach is het prettig als je de leerling wat vaker ziet. Meeste collega's zijn goed in staat 2 vakken met goede kwaliteit aan te bieden. Nadeel kan zijn dat bij onderwijskundige aanpassingen het voor een niet-vakdocent lastiger is daar goed uitvoering aan te geven. Ook als het gaat om doorlopende leerlijnen, genormeerde toetsen e.d. is een vakdocent gemiddeld beter in staat hier goede kwaliteit te leveren."

"De docenten die worden ingezet als groepsdocent kiezen hiervoor. Zijn zeer gemotiveerd en hebben het talent voor de zwakkere leerlingen een veilig pedagogisch klimaat te creëren. Aandachtspunt blijft de aansluiting bij de vaksecties. De groepsdocenten verzorgen de lessen Nederlands, wiskunde, rekenen, mens & maatschappij, mens & natuur en in de bovenbouw economie, nask1 en biologie. Bij sectievergaderingen zitten de groepsdocenten meestal bij elkaar en missen zo de informatie uit de verschillende vaksecties."

Daarnaast is aangegeven dat groepsdocenten niet in elke situatie (kunnen) worden ingezet, en dat bewust wordt gekeken waar ze het best passend zijn:

"De leerlingen uit de klassen met meer ondersteuning hebben vaker les van een groepsleerkracht (max. 6 docenten). De leerlingen vanuit de gemengde leerweg hebben meer wisseling van de docenten. Waar mogelijk een dubbele bevoegdheid, wordt de docent wel aan een groep gekoppeld."

"Er is een duidelijk verschil tussen de groepen die groepsdocenten hebben en die dat niet hebben. Helaas is het logistiek niet voor alle klassen / vakken haalbaar. Waar mogelijk en ingezet, werpt dit duidelijke vruchten af. Leerlingen voelen zich sneller "echt gekend / gehoord / gezien", nog "kortere" lijntjes m.b.t. begeleiding, meer "leerlingkennis" bij een compacter team. Valkuil kan zijn dat als de relatie met een groepsdocent niet optimaal is, dit op een groter vlak een negatief effect kan hebben aangezien voor een tl-leerling vaak geldt: zonder relatie geen prestatie"

4.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een blik geworpen op de ervaringen met het inzetten van docenten als groepsdocenten of in combinatiegroepen. We vatten hier de belangrijkste resultaten samen.

In welke mate wordt er op scholen gewerkt met combinatieklassen? Waarom kiezen scholen voor combinatieklassen? Welke klassen worden gecombineerd?

Zestig procent van de scholen die deelnamen aan de enquête (scholen met minimaal een vmbo-afdeling) geeft aan dat er op hun school gewerkt wordt met combinatieklassen. Meest voorkomende combinaties zijn een samengevoegde klas met vmbo-bl en -kl (78%) en een combinatieklas met vmbo-tl en havo (43%). Minder vaak komt het voor dat vmbo-tl, havo en vwo gecombineerd worden (5%), dat vmbo-bl, kl en gl worden samengevoegd (12%) of dat er gewerkt wordt met klassen waarin alle vmbo-niveaus in één klas samengevoegd zijn (14%). De meest genoemde redenen voor de inzet van combinatieklassen zijn financiële redenen (bv. leerlingkrimp), het mogelijk maken van opstroom en het uitstellen van determinatie. Redenen om het niet te doen, zijn dat schoolleiders de verschillen binnen een groep dan te groot vinden en het voor docenten makkelijker is om les te geven aan homogene groepen.

In welke mate wordt er in het vmbo gewerkt met groepsdocenten? Waar worden ze ingezet? Met welke reden?

Van de schoolleiders geeft 38 procent aan geen groepsdocenten in te zetten in het vmbo. Degenen die het wel doen, bijna tweederde van de schoolleiders, zetten deze groepsdocenten met name in de onderbouw van vmbo-bl en vmbo-kl in. Als reden voor het inzetten van groepsdocenten noemen schoolleiders het kunnen bieden van een veilig klimaat met veel structuur en minder handen voor de klas, wat de band tussen docent en leerlingen ten goede komt. De bevoegdheidseis, voor alle gegeven vakken bevoegd zijn, geven schoolleiders als voornaamste reden om juist geen groepsdocenten in te zetten.

Welke eis wordt gesteld aan docenten die geven les aan groepsdocenten?

De helft van de schoolleiders stelt als minimale eis aan groepsdocenten dat deze docenten een tweedegraads bevoegdheid in één lesgevend vak moeten hebben. Het hebben van een tweedegraads bevoegdheid voor alle vakken waarin wordt lesgegeven wordt door acht procent van de schoolleiders als minimum geëist. Achttien procent van de schoolleiders stelt het hebben van pabo met opscholingstraject voor groepsleerkracht als minimale eis om als groepsdocent ingezet te worden.

Hoe tevreden zijn schoolleiders over het werken met groepsdocenten?

Schoolleiders zijn in meerderheid (zeer) tevreden over het werken met groepsdocenten. Slechts één procent is ronduit ontevreden. Wel zijn schoolleiders zich bewust van een aantal valkuilen zoals minder zicht op doorlopende leerlijnen, het niet goed voorbereiden op zelfstandigheid in de latere schoolcarrière en het gevaar van wedden op één paard: als er geen goede relatie is met de groepsdocent, heeft een leerling daar direct in meerdere vakken last van.

5 Opleiden tot vmbo-docent

5.1 Inleiding

Het bijbrengen van kennis en vaardigheden begint tijdens de opleiding. In dit hoofdstuk wordt daarop gereflecteerd door vmbo-docenten en lerarenopleiders. Daarbij wordt antwoord gegeven op de volgende vragen:

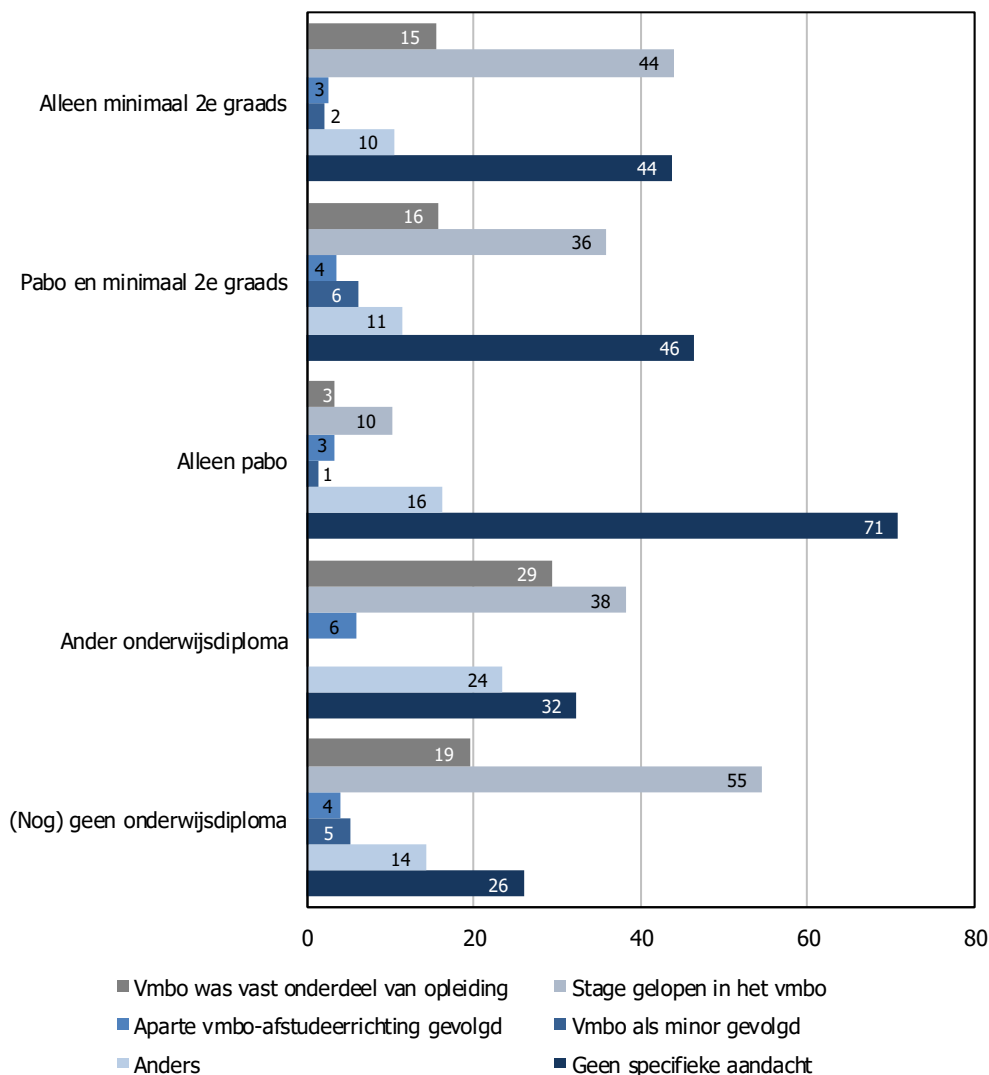
- Op welke manier is er aandacht voor lesgeven in het vmbo in de lerarenopleidingen? Is die aandacht voldoende?
- Sluit dat wat op de opleidingen geleerd wordt goed aan bij wat er in diverse onderdelen van het vmbo nodig is aan vakkennis en vaardigheden?
- Op welke punten past een pabo-opleiding beter bij lesgeven in het vmbo dan een tweedegraadsopleiding?

Hierbij moet opgemerkt worden dat de totale groep docenten die de vragenlijst heeft ingevuld in een brede tijdsspanne hun diploma heeft behaald. Waar nodig is daarom ook uitgesplitst naar moment van behalen diploma om meer recht te doen aan de huidige stand van zaken bij de lerarenopleidingen.

5.2 Aandacht voor vmbo op de lerarenopleidingen, volgens vmbo-docenten

Aan de huidige vmbo-docenten is gevraagd in hoeverre er in hun opleiding specifiek aandacht was voor het lesgeven in het vmbo (figuur 42). Vmbo-docenten met een pabo-diploma geven in meerderheid (71%) aan dat er in hun studie geen specifieke aandacht was voor het lesgeven in het vmbo. Als er wel aandacht voor was, bestond die met name uit extra cursussen. Een aantal docenten geeft in de categorie 'Anders' aan dat ze gestart zijn met het opscholingstraject voor groepsleerkracht in de onderbouw van vmbo-bl/-kl. Meer dan de helft van de vmbo-docenten die een tweedegraadsopleiding hebben afgerond (al dan niet na een pabo-opleiding), geeft aan tijdens de opleiding op een of andere manier in aanraking te zijn geweest met lesgeven in het vmbo. In de meeste gevallen gebeurde dat tijdens een stage in het vmbo. Voor een kleiner aandeel maakte vmbo vast onderdeel uit van de opleiding. Vmbo-docenten met minimaal een tweedegraadsopleiding noemden daarnaast ook andere manieren van aandacht zoals het volgen van korte cursussen/nascholingstrajecten en het al werken in het vmbo voordat ze met de opleiding begonnen. Een aantal meldt dat er geen aandacht voor het vmbo tijdens de opleiding kón zijn, omdat het vmbo op dat moment nog niet bestond.

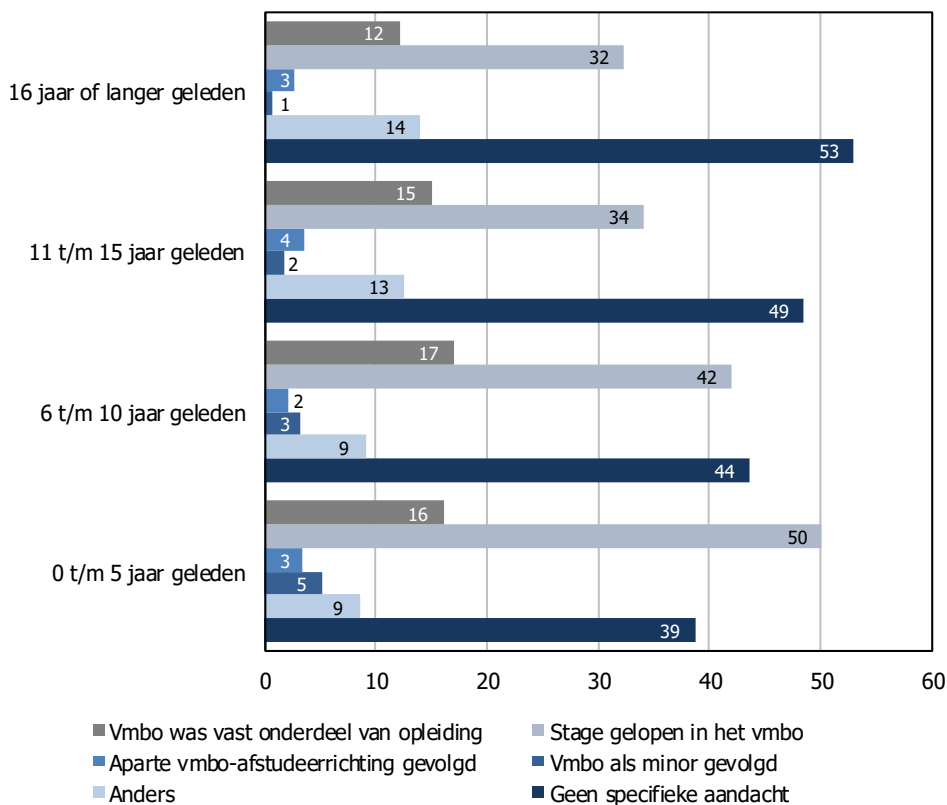
Figuur 42: Aandacht voor vmbo tijdens opleiding, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.250. NB. Percentages tellen niet op tot 100%, meerdere antwoorden mogelijk.

Mede om die laatste reden is de volgende figuur toegevoegd (figuur 43) waarin de wijze waarop aandacht werd besteed aan het vmbo is uitgesplitst naar het aantal jaar dat het geleden is dat vmbo-docenten afstudeerden. Het percentage dat zich geen specifieke aandacht voor het vmbo kan herinneren, neemt duidelijk af met de tijd. Het is steeds vaker gebruikelijk dat in elk geval minimaal één van de stages in het vmbo gedaan wordt. Het blijft minder gebruikelijk dat lesgeven in het vmbo een vast onderdeel vormt van de opleiding, telkens rond de vijftien procent van de docenten geeft aan dat dit tijdens hun studie het geval was.

Figuur 43: Aandacht voor vmbo tijdens opleiding, naar aantal jaar afgestudeerd | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.173

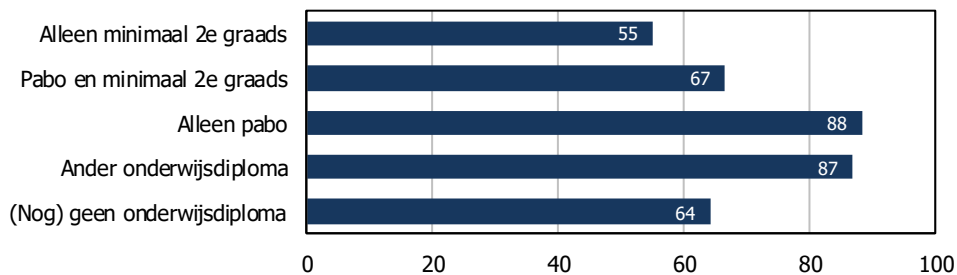
Met name de docenten die uitsluitend (minimaal) een tweedegraads lerarenopleiding volgden, zijn niet allemaal tevreden met de aandacht die er specifiek voor het vmbo was tijdens hun opleiding (figuur 44). Dat heeft veelal te maken met het ander soort leerling, zeker met de komst van passend onderwijs. Daar zou wat de docenten betreft meer aandacht voor mogen komen in de opleiding.

“Het ging vooral over het geven van de perfecte les waarbij geen rekening wordt gehouden met de problematiek die in veel BL-klassen speelt. Ook zitten er nu veel kinderen in mijn klas die eigenlijk op PRO of in VSO thuishoren. Er had veel meer aandacht moeten gaan naar het omgaan met gedragsmatige problemen, klassenmanagement en crisismanagement.”

Een goed middel om te leren wat lesgeven in het vmbo inhoudt, is wat veel docenten betreft de stage, zoals bijvoorbeeld verwoord door deze docent:

“Vanuit het hbo werd vooral op didactiek en vakinhoud gelet. Pedagogisch handelen met probleemleerlingen en groepsgedrag mag meer onder de aandacht komen. Ook voor de student die moet weten wat hij tegen gaat komen op een middelbare school. Stages zijn uitstekende leerscholen.”

Figuur 44: Aandacht voor vmbo tijdens opleiding voldoende, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.250

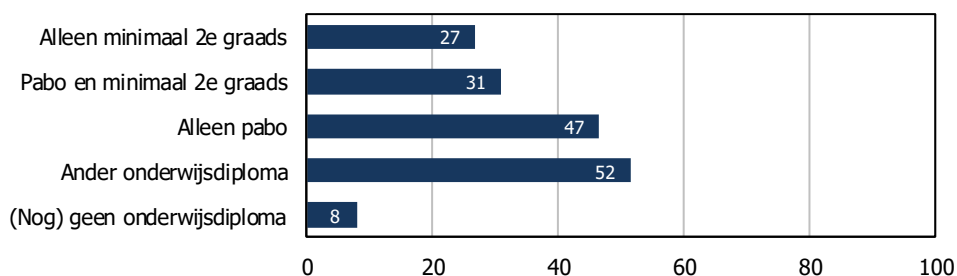
De hogere tevredenheid van de ‘anders opgeleiden’ is enerzijds te verklaren uit het feit dat zij die aandacht voor het vmbo ook minder zullen verwachten van hun opleiding en dus heel tevreden kunnen zijn ook al is de aandacht er niet. Uit de toelichtingen blijkt echter ook een andere reden voor die tevredenheid: de pabo-gediplomeerden zijn tevreden over de aandacht, omdat ze de (pedagogische) vaardigheden die ze nodig hebben op het vmbo in sterke mate leerden op de pabo. Ter illustratie een aantal vmbo-docenten met pabo-achtergrond aan het woord:

“Het vmbo vergt zoveel meer van je qua didactiek en manier van klassenmanagement. Het is niet te vergelijken met havo/vwo, waar het gros van de leerlingen wil leren, gewend is om dingen te weten, om te luisteren, spullen op orde hebben etc. Werken in het vmbo kost veel energie, je moet er veel in investeren voordat je wat terug krijgt. De manier waarop je leerlingen aanspreekt, is zo anders. Veel mensen gaan hier de fout in. Mijn ervaring van de pabo heeft mij genoeg voorbereid om nu heel sterk in mijn vmbo-schoenen te staan. Niet mijn opleiding voor het voortgezet onderwijs.”

“Binnen de opleiding Tweedegraads Nederlands was er onvoldoende aandacht voor vmbo-leerlingen. De opleiding leek meer gericht te zijn op havo-/vwo-leerlingen. De voorbeelden uit de praktijk werden ook gegeven vanuit dat niveau. Bovendien ben ik van mening dat tweedegraadsopleidingen onvoldoende aandacht besteden aan de pedagogische vaardigheden, maar meer de vakkennis en didactiek.”

Gemiddeld heeft dertig procent van de vmbo-docenten in een later scholingstraject scholing gevolgd in lesgeven in het vmbo. Dat geldt voor de groep met een tweedegraads lerarenopleiding minder dan voor de groep die alleen pabo gevolgd heeft (figuur 45).

Figuur 45: In later scholingstraject scholing gevolgd gericht op lesgeven in het vmbo, naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

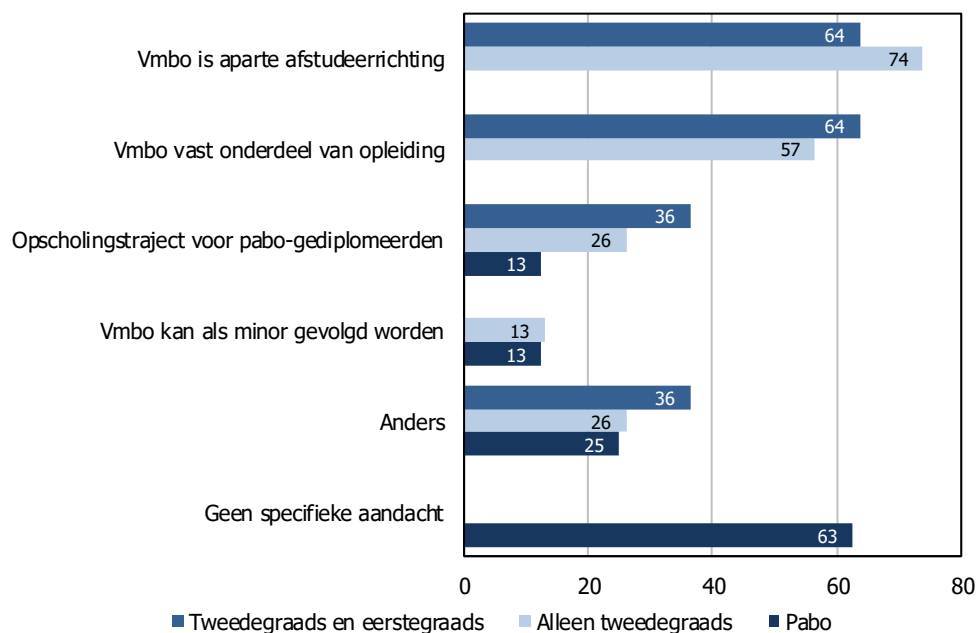

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.246

5.3 Aandacht voor vmbo op de lerarenopleidingen, lerarenopleiders aan het woord

De antwoorden van de vmbo-docenten over wat ze in hun opleiding hebben meegekregen over lesgeven in het vmbo doen niet altijd recht aan de huidige aandacht voor vmbo in de lerarenopleidingen. Immers, niet alle docenten die de enquête hebben ingevuld zijn recentelijk afgestudeerd aan een lerarenopleiding. Daarom legden we ook aan de lerarenopleiders de vraag voor op welke manier er in hun opleiding(en) aandacht wordt gegeven aan vakkennis en kwaliteiten die nodig zijn om les te geven in het vmbo (figuur 46). Er is geen enkele tweedegraadslerarenopleiding (binnen de groep die aan het onderzoek deelnam) waarin helemaal geen specifieke aandacht aan lesgeven in het vmbo wordt gegeven.

Figuur 46: Manieren waarop in lerarenopleiding aandacht wordt besteed aan vakkennis en kwaliteiten om les te geven in vmbo - naar type opleiding | Lerarenopleiders

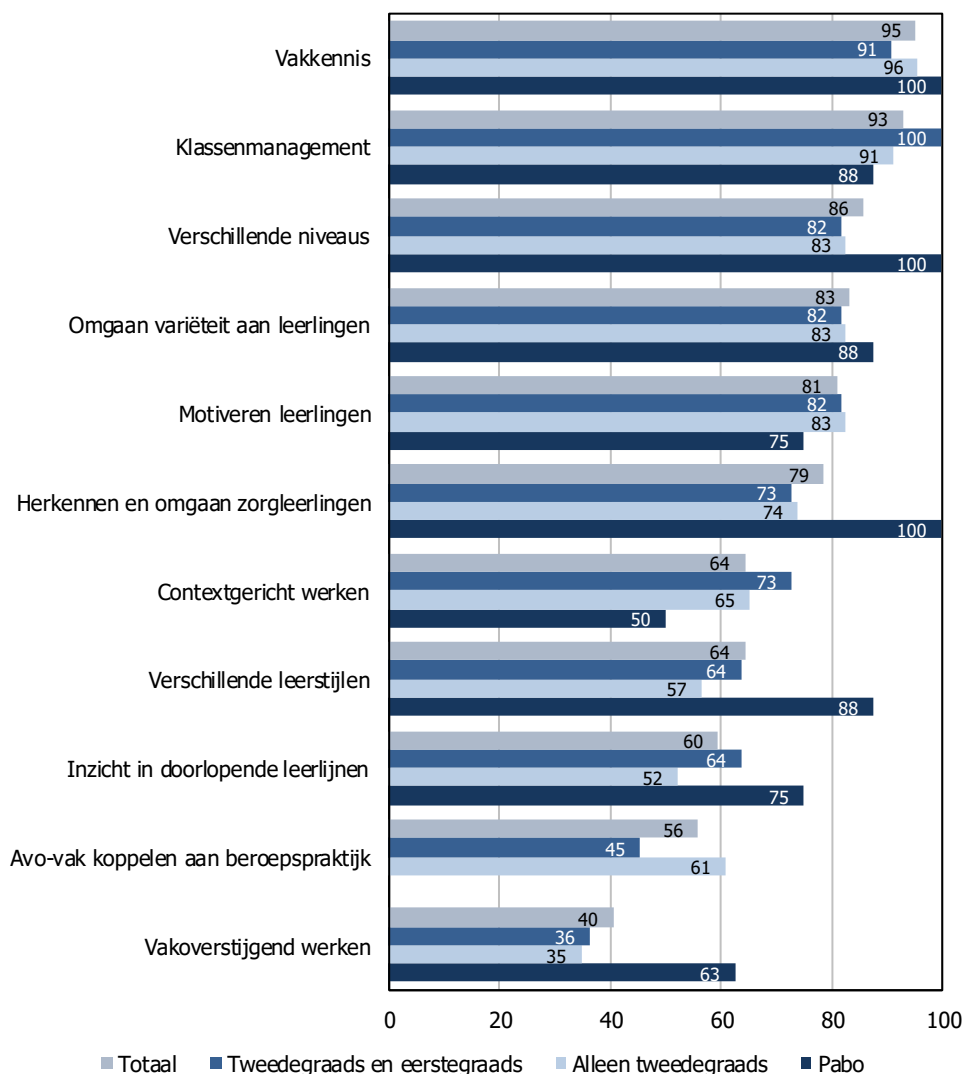

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | lerarenopleiders | n=42. LET OP: laag aantal respondenten! Meerdere antwoorden mogelijk, percentages tellen niet op tot 100%.

Vaakst genoemd zijn het kunnen kiezen voor vmbo als aparte afstudeerrichting (met daarin veel nadruk op het beroepsgericht lesgeven en klassenmanagement) en het feit dat het vmbo een vast onderdeel van de opleiding is (bijvoorbeeld door vmbo apart te benoemen in de lessen vakdidactiek en onderwijskunde, door praktijkvoorbeelden uit het vmbo in de lessen te integreren of door het uitnodigen van gastdocenten uit het vmbo). De lerarenopleiders van lerarenopleidingen die het opscholingstraject voor pabo-gediplomeerden aanbieden, geven aan dat de nadruk in dit traject ligt op het puberbrein (of “adolescentiepsychologie”) en het bijspijkeren van het vakkennisniveau of zoals één van de lerarenopleiders dat zo mooi omschrijft als het “boven onderbouwniveau staan”.

Gevraagd naar de aandacht voor specifieke aspecten die in de opleiding aan de orde komen, geven vrijwel alle responderende lerarenopleiders aan dat er in de opleiding (heel) veel aandacht is voor vakkennis en klassenmanagement (figuur 47). Ook aandacht voor het werken met leerlingen van verschillende niveaus en het daarmee samenhangende leren omgaan met een variëteit aan leerlingen is er bij een meerderheid van de hier bevraagde tweedegraadsopleidingen (meer dan) voldoende. Van de lijst van aspecten die in de vragenlijst is voorgelegd, is er het minst vaak (heel) veel aandacht voor contextgericht werken, het inspringen op verschillende leerlijnen, het inzicht krijgen in doorlopende leerlijnen, het kunnen koppelen van een avo-vak aan de beroepspraktijk en het vakoverstijgend werken. Op een aantal punten scoren de ondervraagde pabo-opleiders aanzienlijk 'hoger' dan tweedegraadsopleiders, namelijk als het aankomt op het leren omgaan met verschillende niveaus, het leren herkennen van en omgaan met zorgleerlingen, het kunnen inspelen op verschillende leerstijlen en het vakoverstijgend werken.

Figuur 47: Aandacht voor diverse aspecten in de opleiding - naar type opleiding (% (heel) veel aandacht) | Lerarenopleiders

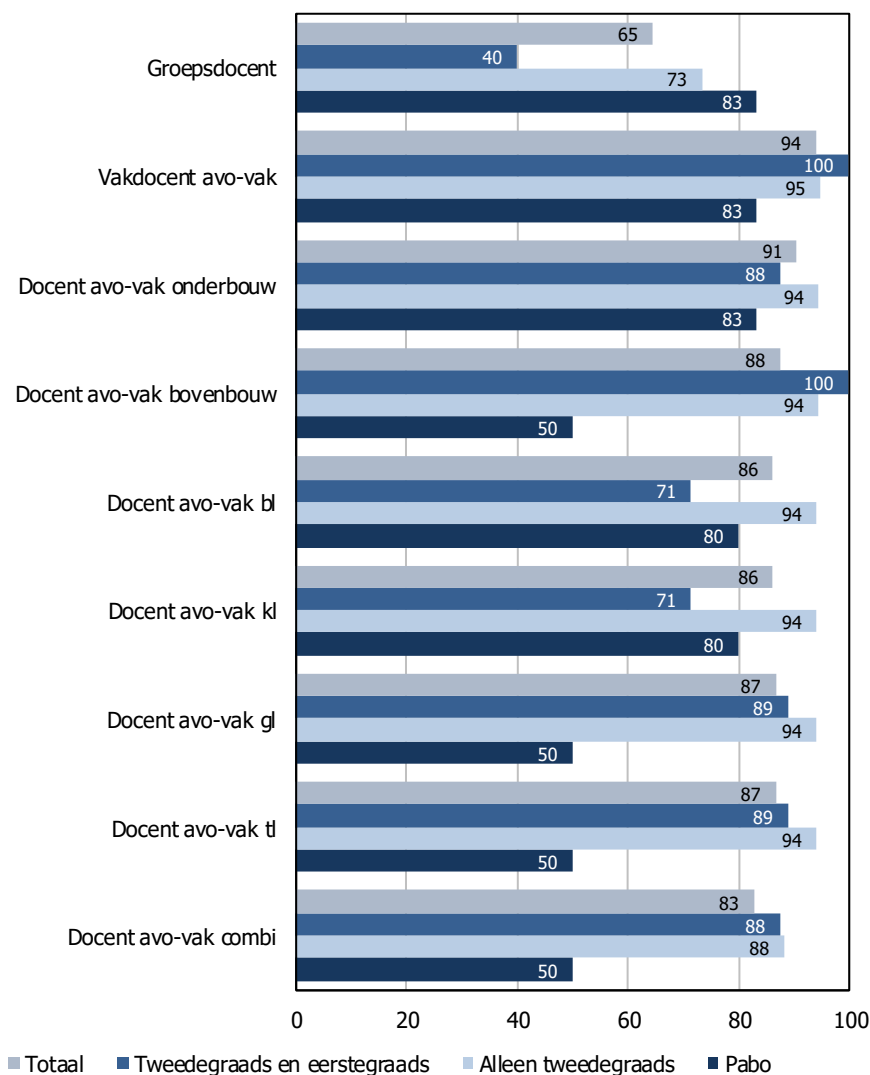
Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | lerarenopleiders | n=42. LET OP: laag aantal respondenten!

In de focusgroepen werd het beeld ondersteund dat er inderdaad een onevenredige nadruk ligt op het verwerven van vakkennis binnen de tweedegraads lerarenopleidingen. Er wordt veel aandacht geschonken aan vakinhoud, maar die is in het vmbo minder aan de orde. Voor de soft skills blijft nauwelijks tijd over; evenals voor een meer concrete afstemming of voortgangsgesprekken tussen stageschool en opleiding. Opleiders geven aan dat voorheen lastige situaties gedurende de opleiding werden gesimuleerd, om zodoende docenten meer te equiperen. Omdat deze enorm tijdsintensief waren, zijn die in de loop der jaren uit het programma verdwenen.

5.4 Aansluiting van geleerde vaardigheden bij lesgeven in de praktijk

Lerarenopleiders is ook gevraagd in hoeverre ze vinden dat de (vak)kennis en vaardigheden die in de opleiding geleerd worden, aansluiten bij dat wat nodig is bij het lesgeven in het vmbo. Wat betreft vakkennis (figuur 48) vinden lerarenopleiders van de lerarenopleidingen deze het vaakst goed passen bij wat vmbo-docenten in de avo-vakken (ongeacht welke bouw of leerweg) zouden moeten weten. Iets minder vaak vinden ze het passen bij de vakkennis die groepsdocenten nodig hebben en wat docenten in gecombineerde klassen aan vakkennis moeten beheersen.

Figuur 48: Aansluiting van geleerde vakkennis in de opleiding bij het lesgeven in de praktijk - naar soort docent(%) | Lerarenopleiders

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | lerarenopleiders | n=33. LET OP: laag aantal respondenten!

De opleiders aan de pabo-opleidingen die de enquête invulden, vinden de vakkennis die in hun lerarenopleiding aangeleerd wordt, het vaakst geschikt voor groepsdocenten en avo-docenten in de onderbouw, in vmbo-bb en vmbo-kb. Zoals één van de pabo-opleiders toelicht:

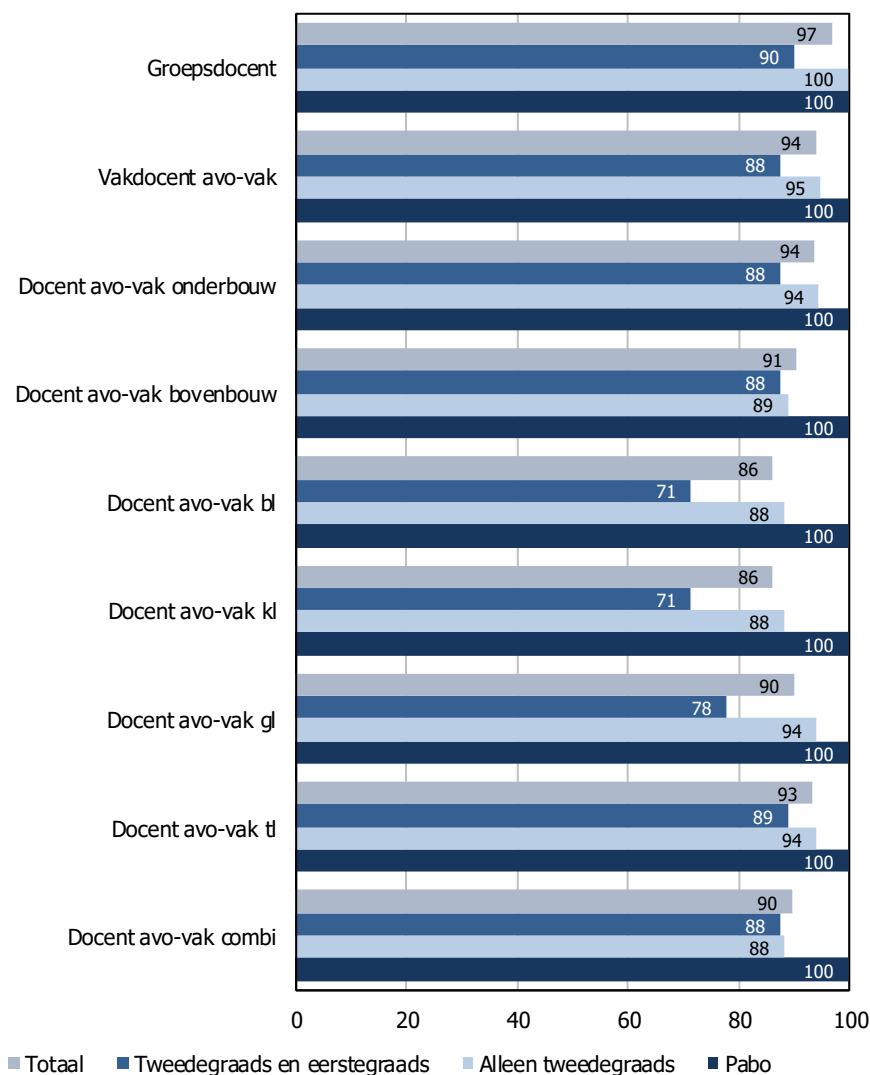
“De studenten afkomstig van de pabo zijn prima pedagogisch/didactisch toegerust op alle niveaus. Vakkennis in de onderbouw is voor avo-vakken voldoende, Engels wellicht minder. Voor de bovenbouwniveaus is bijscholing vereist.”

Eén van de tweedegraadsopleiders geeft als uitleg van niet-geschikte vakkennis bij een aantal groepen:

“Nee' bij vakkennis heb ik als volgt geïnterpreteerd: de vakkennis overstijgt te veel het vmbo b/k-niveau om nog voldoende relevant voor de docent te zijn. Bij 'groepsdocent vmbo' zie ik een ander probleem: een deel van de docenten is door de meervoudige bevoegdheid voor avo-vakken niet gemotiveerd om een specifiek vak (in dit geval wiskunde) te geven - sterker nog, de docent heeft zelf wiskundeangst!”

In figuur 49 is een vergelijkbare vraag gesteld wat de *pedagogisch/didactische vaardigheden* betreft waar de vmbo-docenten in de diverse onderdelen van het vmbo over zouden moeten beschikken.

Figuur 49: Aansluiting van geleerde pedagogisch/didactische vaardigheden in de opleiding bij het lesgeven in de praktijk - naar soort docent(%) | Lerarenopleiders

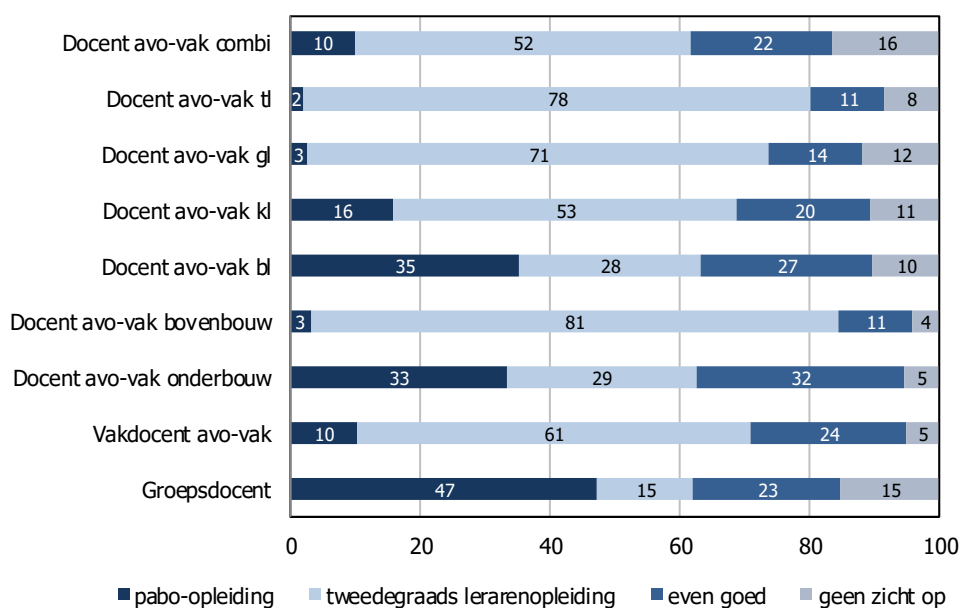
Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | lerarenopleiders | n=33. LET OP: laag aantal respondenten!

Eén blik op de figuur en het valt direct op dat (het kleine aantal) pabo-opleiders die aan de enquête deelnamen unaniem van mening zijn dat de pabo-opleiding wat betreft de gewenste pedagogisch/didactische vaardigheden voor alle onderdelen van het vmbo passend opleidt. Een grote meerderheid van de opleiders van de tweedegraadsopleidingen vindt dat dat ook voor hun opleiding geldt. Eén van de tweedegraadsopleiders merkt op:

“Studenten worden algemeen opgeleid en zijn daardoor inzetbaar op alle genoemde niveaus. Studenten die op verschillende niveaus lesgeven, krijgen op de opleiding dezelfde stof aangeboden en zitten in dezelfde leerprocessen. Ik heb als opleider nog niet gemerkt dat het noodzakelijk is om naar vmbo-niveau te differentiëren.”

Ook aan schoolleiders is gevraagd welke lerarenopleiding het best aansluit bij de kennis en vaardigheden die een docent in een avo-vak nodig heeft. Wat betreft de best aansluitende opleiding voor docenten in avo-vakken in de onderbouw en docenten in avo-vakken in de basisberoepsgerichte leerweg hebben de schoolleiders geen uitgesproken voorkeur. Anders is het voor groepsdocenten: hiervoor achten de schoolleiders de pabo-opleiding het meest geschikt (47%), een kwart is van mening dat zowel pabo als tweedegraads prima aansluit bij wat je moet kennen en kunnen als groepsdocent en vijftien procent vindt de tweedegraads lerarenopleiding de meest geschikte opleiding. Voor de andere onderdelen van het vmbo waar avo-docenten worden ingezet vinden schoolleiders de tweedegraads lerarenopleiding het meest geschikt.

Figuur 50: Welke opleiding sluit het best aan bij de kennis en vaardigheden die een docent in avo-vakken in de onderstaande onderdelen van het vmbo nodig heeft? | Schoolleiders

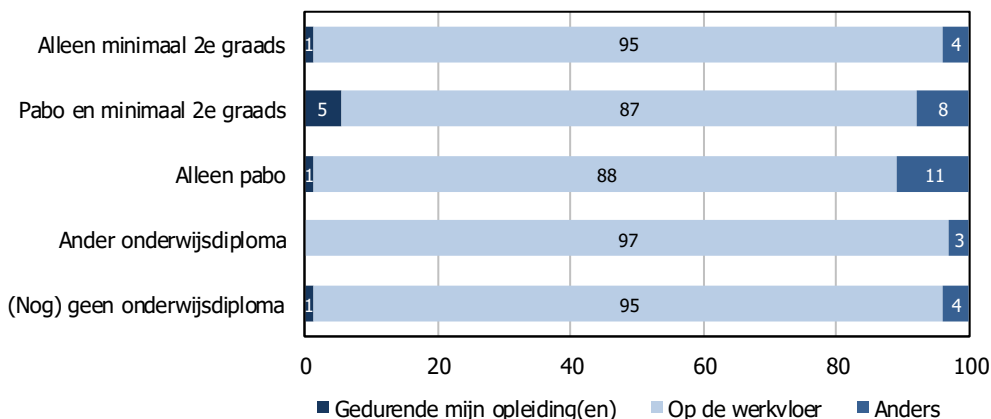
Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders | n=264

5.5 Alles overziend: waar leer je het nu echt?

Aan het eind van de vragenlijst, na na te hebben gedacht over wat er nu aan vaardigheden en vakkennis nodig is bij het lesgeven in het vmbo en waar ze dat zelf nu écht geleerd hebben, blijkt lesgeven niet zo heel anders dan autorijden: de óvergrote meerderheid van de vmbo-docenten geeft aan dat ze het lesgeven geleerd hebben door het te dóen (figuur 51). De groep pabo-gediplomeerden geeft iets minder vaak (maar nog altijd in meerderheid) aan dit op de werkvloer te hebben geleerd.

Van de groep met naast de pabo-opleiding ook een afgeronde tweedegraadsopleiding te hebben afgerond, geeft vijf procent aan het lesgeven in het vmbo gedurende de opleiding(en) te hebben geleerd. Ongeveer één op de tien vmbo-docenten met een pabo-achtergrond geeft aan het lesgeven op een andere manier te hebben geleerd. Ze noemen dan specifiek de lessen die ze in andere onderwijssectoren (po of (v)so) hebben gegeven of wijzen op de mix van waaruit zij het lesgeven in de vingers kregen (“een combinatie van opleiding, interesses, op de werkvloer en natuurlijke aanleg”).

Figuur 51: Alles overziend: waar vaardigheden voor lesgeven in het vmbo het meest geleerd? Naar opleidingsachtergrond | Vmbo-docenten

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten | n=1.244

Een aantal docenten maakt van de gelegenheid gebruik om hun antwoord toe te lichten. Vaak maken ze ter ondersteuning van de opleidingen de vergelijking met het autorijden waarbij je het uiteindelijk op de werkvloer écht leert maar van tevoren op de opleiding wel de benodigde basis krijgt:

“De basis is natuurlijk zonder meer gelegd tijdens de opleiding, alleen is de opleiding alleen niet toereikend. De praktijk heeft geprikkeld en uitnodigend gewerkt om me te blijven verdiepen in allerlei zaken die van belang zijn bij de ontwikkeling van een puber tot jong volwassene.”

Een andere vmbo-docent geeft aan hoe het leren op de werkvloer niet beperkt hoeft te zijn tot het leven in de klas:

“Belangrijk is een goed docententeam en een aantal vakcollega's. Daarbij past reflectie en een aantal dagen per week met vakcollega's in gesprek gaan over de lessen om elkaar te coachen om elkaar te helpen ontwikkelen. Met het docententeam deel je ervaringen en leer je gezamenlijk om leerlingen verder te helpen zich te ontwikkelen.”

Anderen refereren wel aan de klas zelf als belangrijkste leerschool:

“In de opleiding is een klas met pubers niet na te bootsen.”

“Docent wordt je niet door informatie uit boeken. Net als timmerman moet je ervaren hoe iets is. Je moet het voelen om te leren. Door voor de klas te staan, uit te leggen op het niveau dat er voor je zit, je benaderingen om te schakelen tot het niveau wat voor je zit leer je het vak pas echt. Van achter een bureau KAN dit niet. De meest waardevolle momenten tijdens een opleiding zijn dan ook de verhalen, problemen en oplossingen van de "ouwe rotten" die met een zak vol anekdotes langs komen.”

“Ik leer soms meer van mijn leerlingen dan zij van mij.”

5.6 Praktische voorwaarden voor goede lessen

In de drie focusgroepen is telkens aan de deelnemende schoolleiders, vmbo-docenten en lerarenopleiders de vraag voorgelegd wat hen betreft voorwaarden zijn om kwalitatief goede lessen te kunnen (blijven) geven in het vmbo.

Schoolleiders gaven daarvoor de volgende voorwaarden aan:

- Geld voor kleinere groepen, om beter te kunnen differentiëren en passend onderwijs beter vorm te geven.
- Aantrekkelijk en realistisch maken van behalen bevoegdheid, niet op punten en komma's blijven hameren maar kijken naar het grotere geheel: wat is er echt aan vaardigheden nodig om een goede docent te kunnen zijn?
- Lerarenopleiding met brede basis met in jaren daarna specialisatie: hoe meer gespecialiseerd in een vak, hoe langer je opleiding duurt. Kijk naar hoe het geregeld is in de zorg, met een basisopleiding waarna je je gaat specialiseren en op maat opgeleid wordt tijdens co-schappen.

Docenten geven aan:

- Kleinere klassen. Meer tijd en ruimte om leerlingen aandacht te geven.
- Meer ruimte voor inpassen van passend onderwijs. Pro-leerlingen die vroeger apart zaten, zitten nu gemengd in grote klassen.
- Geef een stukje verantwoording terug bij scholen. Hier kan je best uitkomen als school. Niet zo op controle zitten, niet zo richten op onderbevoegden en niet-bevoegden. Misschien onder bepaalde voorwaarden bestuursbevoegdheid weer instellen.
- Er zou eigenlijk een werkgroep moeten komen in Den Haag, die in de les kan komen kijken en op basis van wat ze zien, kan besluiten een vrijstelling geven. Je zou niet alleen op papier moeten bewijzen dat je bekwaam bent.
- Meer praktijkvoorbeelden in de opleiding. Immers, bij lerarenopleidingen geldt hetzelfde als in het vmbo zelf: degene die voor de klas staat, daar leer je het meest van. Als die praktijkvoorbeelden geeft, geeft je dat veel houvast voor als je zelf straks voor de klas staat.

Lerarenopleiders noemen nog een specifiek ander punt:

- Loslaten dat we alleen maar opleiden voor een examen. Een examen dat bovendien geënt is op een afgezwakt vwo-examen. Niet alleen op feitenkennis lesgeven maar meer op functioneren in de samenleving, kijken naar de toekomst.

5.7 Samenvatting

In dit hoofdstuk is een reflectie gegeven op het opleiden van vmbo-docenten. Een korte samenvatting.

Op welke manier is er aandacht voor lesgeven in het vmbo in de lerarenopleidingen? Is die aandacht voldoende?

Bij meer dan de helft van de tweedegraadsopgeleide vmbo-docenten was er tijdens de opleiding op één of andere manier aandacht voor lesgeven in het vmbo, met stip tijdens het lopen van stage. De aandacht die er is, vindt niet iedereen voldoende. Meest gemist wordt de aandacht voor het ander soort leerling en de heftigere problematiek die met de invoering van het passend onderwijs in de klas is gekomen. Lerarenopleiders aan de tweedegraadsopleidingen gaven in de enquête allemaal aan dat er op de een of andere manier in de opleiding aandacht is voor het vmbo: veelal omdat het als aparte afstudeerrichting wordt aangeboden of omdat het een integraal deel uitmaakt van de opleiding (bijv. door het integreren van praktijkvoorbeelden uit vmbo in de lessen).

Sluit dat wat op de opleidingen geleerd wordt goed aan bij wat er in diverse onderdelen van het vmbo nodig is aan vakkennis en vaardigheden?

Lerarenopleiders aan de tweedegraadsopleidingen vinden dat de kennis en vaardigheden die op de opleiding worden bijgebracht doorgaans goed passen bij wat een vmbo-docent in een avo-vak nodig heeft. De aansluiting bij vaardigheden voor groepsdocenten (iets waar de pabo beter bij past) en het lesgeven in combinatiegroepen wordt iets minder vaak als goed benoemd.

Op welke punten past een pabo-opleiding beter bij lesgeven in het vmbo dan een tweedegraadsopleiding?

De nadruk in de tweedegraadsopleidingen ligt vooral op vakkennis en iets minder op de ‘soft skills’: inzicht in doorlopende leerlijnen, het kunnen koppelen van een avo-vak aan de beroepspraktijk en het vakoverstijgend werken. Op een aantal punten scoren de ondervraagde pabo-opleiders aanzienlijk ‘hoger’, namelijk als het aankomt op het leren omgaan met verschillende niveaus, het leren herkennen van en omgaan met zorgleerlingen en het kunnen inspelen op verschillende leerstijlen. Overigens zeggen de vmbo-docenten nagenoeg unaniem dat het echt leren lesgeven in het vmbo vooral gedaan wordt ná de opleiding: als je als docent daadwerkelijk voor de klas komt te staan.

6 Conclusie

In dit onderzoek is gekeken naar voorwaarden voor goed lesgeven in het vmbo in Nederlands, Engels, wiskunde, rekenen, mens & maatschappij en mens & natuur. We vatten de belangrijkste resultaten samen aan de hand van vier hoofdaandachtspunten van het onderzoek.

Welke docenten geven les in het vmbo, met welke bevoegdheid en opleidingsachtergrond?

Bijna 80 procent van de ruim 35.000 vmbo-docenten geeft volledig bevoegd les in het vmbo, zo'n vijf procent doet dat volledig onbevoegd, zo blijkt uit IPTO2015. Het percentage dat onbevoegd lesgeeft is het hoogst in de onderbouw van het vmbo, in de kaderberoepsgerichte leerweg. Alle onbevoegde docenten voelen zich overigens wel bekwaam: zij geven in de enquête aan dat ze zich voldoende bekwaamd hebben door de combinatie van een andere opleiding (doorgaans pabo) en het werken in een andere sector (veelal basisonderwijs en/of speciaal onderwijs). Bijna drie kwart van de vmbo-docenten volgde een tweedegraadsopleiding en ongeveer tien procent (ook) een pabo-opleiding (in totaal 2.170 docenten), hierbij heeft 5% uitsluitend een pabo-diploma, 1.203 docenten), zo laten de IPTO-cijfers zien. Ten opzichte van eerder onderzoek naar de inzet van pabo-gediplomeerden is het aantal docenten dat naast hun pabo-opleiding ook een tweedegraadsopleiding afrondde, gestegen. Vmbo-docenten met alleen een pabo-diploma geven met name les in de onderbouw, in klassen waarin verschillende leerlingen van verschillende leerwegen samen les krijgen (welke leerwegen dit zijn is in IPTO niet nader gespecificeerd). De helft van de pabo-gediplomeerden geeft uitsluitend les in de onderbouw, 14 procent uitsluitend in de bovenbouw (2egraads resp. 27 en 48%). Zodra docenten naast hun pabo-diploma ook een tweedegraadsopleiding afgerond hebben, gaan ze vaker (ook) in de bovenbouw lesgeven. Naar de reden waarom dit gebeurt, is in dit onderzoek niet gevraagd. Verreweg de meeste vmbo-docenten met een pabo-achtergrond geven Nederlands, in een kwart van de gevallen in combinatie met nog een tweede vak (veelal wiskunde of rekenen). Hierbij blijkt wiskunde het vaakst onbevoegd gegeven te worden. Dit strookt overigens ook met de bevindingen uit het eerdere onderzoek naar pabo-gediplomeerden waarin de onderzochte wiskundeleraren aangeven de lerarenopleiding voor wiskunde veelal erg zwaar te vinden.

Wat zijn belangrijke kwaliteiten van docenten die lesgeven in het vmbo?

Om les te geven in de onderzochte avo-vakken en -leergebieden (Nederlands, Engels, wiskunde, rekenen, mens & maatschappij, mens & natuur) in het vmbo zijn drie pedagogisch/didactische vaardigheden essentieel (motiveren van leerlingen, klassenmanagement, inspelen op verschillende niveaus leerlingen). Het kunnen motiveren van leerlingen wordt daarbij - ongeacht het vak - telkens als belangrijkste vaardigheid voor docenten genoemd. Vakkennis is echter nadrukkelijk niet onbelangrijk: je moet als leraar de stof goed beheersen om deze op verschillende manieren aan leerlingen uit te kunnen leggen. Het relatieve belang van vakkennis verschilt wel per vak. Bij wiskunde, mens & maatschappij, en mens & natuur is vakkennis relatief het belangrijkste. Ook zijn er verschillen per leerweg, waarbij docenten en schoolleiders veelal aangeven dat in vmbo-bl en -kl pedagogische vaardigheden het belangrijkste zijn: vertrouwen en rust in de klas brengen. Maar in de focusgroepen ook tegengeluid: juist voor de leerwegen waar leerlingen moeite hebben met leren zou je als docent je vak zo goed moeten kennen dat je op heel veel verschillende manieren de stof kunt aanbieden. Leerlingen zelf noemen als goede kwaliteiten vooral pedagogische eigenschappen: denken vanuit de leerling, geïnteresseerd zijn in leerlingen, niet te snel boos worden, iedereen gelijk behandelen, weten waar leerlingen aan toe zijn, humor hebben, niet te streng zijn, leuke sfeer, orde houden. En ze vinden het ook belangrijk dat docenten goed uitleg kunnen geven en gevarieerde lessen aanbieden.

In welke mate wordt er gewerkt met combinatiegroepen en groepsdocenten in het vmbo? Welke overwegingen maken scholen daarbij?

Op 60 procent van de scholen wordt lesgegeven aan klassen waarin leerlingen van verschillende niveaus samen les krijgen. De meest voorkomende combinatie is de combinatie vmbo-bl met vmbo-kl, gevolgd door vmbo-tl en havo. De drie meest genoemde redenen om met combinatiegroepen te werken, hebben te maken met leerlingkrimp, het kunnen faciliteren van opstroom en het uitstellen van niveaudeterminatie. Drie vaak genoemde redenen van schoolleiders om het niet te doen, zijn het te veel niveaus binnen één klas samen zetten, de te grote verschillen die ermee in eenzelfde klas ontstaan en het feit dat het lesgeven voor docenten bemoeilijkt.

Op eveneens zo'n 60 procent van de scholen wordt gewerkt met groepsdocenten: docenten die aan dezelfde klas meer dan één vak doceren (17% van de docenten die aan het onderzoek meewerkten, was zelf (ook) groepsdocent). Groepsdocenten worden vooral ingezet in de onderbouw van vmbo-bl en vmbo-kl. Belangrijke redenen om groepsdocenten in te zetten, zijn het feit dat er daarmee minder handen voor de klas zijn, het bieden van meer structuur en veiligheid binnen een klas en het verkleinen van de overgang van po naar vo. Drie vaak genoemde redenen om het niet te doen, zijn dat schoolleiders één vak al ingewikkeld genoeg vinden voor hun docenten, het probleem met het kunnen voldoen aan de bevoegdheidseis en het feit dat schoolleiders vinden dat het voor leerlingen ook goed is om te leren omgaan met meerdere gezichten voor de klas. De helft van de schoolleiders stelt als eis aan groepsdocenten dat ze tweedegraads bevoegd zijn in minimaal één van de gegeven vakken. Van de ondervraagde docenten in dit onderzoek zijn het met name de docenten met (ook) een pabo-diploma die worden ingezet als groepsdocent. Schoolleiders zijn in meerderheid (zeer) tevreden over het inzetten van groepsdocenten.

In hoeverre sluiten lerarenopleidingen aan bij de kennis en vaardigheden die nodig zijn om les te geven?

Meer dan de helft van de docenten die een tweedegraadsopleiding gevolgd hebben (de groep die recent afstudeerde vaker dan de groep voor wie het alweer even geleden is dat ze de studie afgerond hebben), geeft aan dat er tijdens de opleiding specifiek aandacht was voor het vmbo, veelal in de vorm van een stage in het vmbo. Achteraf zouden docenten meer aandacht voor het vmbo gewild hebben, met name voor het omgaan met gedragsproblemen (passend onderwijs), groepsdynamiek en verschillende leerstijlen. In de praktijk is er echter op de opleidingen vooral veel aandacht voor het verwerven van vakkennis: iets dat wat de docenten en schoolleiders betreft ook zeker niet onbelangrijk is, maar wel meer in balans mag. Schoolleiders en lerarenopleiders vinden dat een tweedegraadsopleiding goed past bij lesgeven in avo-vakken in het vmbo, maar minder bij lesgeven aan combinatiegroepen en bij groepsdocenten. Een pabo-opleiding past goed bij onderbouw vmbo-bl/-kl en bij groepsdocenten (volgens 1 op de 3 schoolleiders zelfs beter dan tweedegraads). Overigens geven docenten aan dat ze het echte lesgeven in het vmbo geleerd hebben door het te doen, met de opleiding daarbij als basis.

Bijlage A Achtergrondkenmerken respons

Tabel 14: Stedelijkheid - docenten (%)

	%	n
4 grote steden	4	61
27 overige steden	29	484
Overige gemeenten	66	1.116
Onbekend	1	24
Totaal	100	1.685

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten

Tabel 15: Geslacht - docenten (%)

	%	n
Man	35	583
Vrouw	39	661
Onbekend (vragenlijst niet volledig ingevuld)	26	441
Totaal	100	1.685

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten

Tabel 16: Leeftijd - docenten (%)

	%	n
30 jaar of jonger	11	188
31-40 jaar	18	299
41-55	25	429
56 jaar of ouder	19	326
Onbekend (vragenlijst niet volledig ingevuld)	26	443
Totaal	100	1.685

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | docenten

Tabel 17: Stedelijkheid - schoolleiders (%)

	%	n
4 grote steden	4	12
27 overige steden	27	75
Overige gemeenten	64	181
Onbekend	5	14
Totaal	100	282

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders

Tabel 18: Functie - schoolleiders (%)

	%	n
(Adjunct-)directeur/rector/schoolleider	35	100
Afdelingsleider/conrector/teamleider	50	140
Bovenschools schoolleider	15	42
Totaal	100	282

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders

Tabel 19: Eén of meerdere vestigingen - schoolleiders (%)

	%	n
De school heeft één vestiging	46	131
De school heeft meerdere vestigingen	54	151
Totaal	100	282

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | schoolleiders

Tabel 20: Soort lerarenopleiding - lerarenopleiders (%)

	%	n
Pabo	19	8
Tweedegraads	55	23
Tweedegraads en eerstegraads	26	11
Totaal	100	42

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | lerarenopleiders

Bijlage B Tabellen bij hoofdstuk 3

Tabel 21: Combinaties van verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten (%)

	Alleen pabo	Pabo en minimaal 2e graads	Alleen minimaal 2e graads	(Nog) geen onderwijsdiploma	Ander onderwijsdiploma	Totaal (n=100%)
vmbo-tl	11	15	15	9	12	238
vmbo-tl + vwo		1	1	3		14
vmbo-tl + havo	3	5	7	6	3	97
vmbo-tl + havo + vwo		3	11	17	3	152
vmbo-gl		1	1			15
vmbo-gl + vwo			0			1
vmbo-gl + havo			0			3
vmbo-gl + havo + vwo			0	1		5
vmbo-gl + vmbo-tl		2	1	1		12
vmbo-gl + vmbo-tl + vwo			0			1
vmbo-gl + vmbo-tl + havo		2	1		3	10
vmbo-gl + vmbo-tl + havo + vwo			0			5
vmbo-kl	7	2	1	3	3	29
vmbo-kl + vwo			0			1
vmbo-kl + havo	1	1				2
vmbo-kl + havo + vwo			0			2
vmbo-kl + vmbo-tl	5	3	4	8	3	62
vmbo-kl + vmbo-tl + vwo			0			1
vmbo-kl + vmbo-tl + havo	3	1	1			15
vmbo-kl + vmbo-tl + havo + vwo			1			8
vmbo-kl + vmbo-gl	1	2	1	3		21
vmbo-kl + vmbo-gl + havo			0			1
vmbo-kl + vmbo-gl + havo + vwo				1		1
vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl	2	1	1		6	19
vmbo-bl	9	5	2	1	3	46
vmbo-bl + havo			0			1
vmbo-bl + havo + vwo			0			2
vmbo-bl + vmbo-tl	1		1	3		13
vmbo-bl + vmbo-tl + vwo			0			1
vmbo-bl + vmbo-tl + havo			0			1
vmbo-bl + vmbo-tl + havo + vwo			0			3
vmbo-bl + vmbo-gl			0			5
vmbo-bl + vmbo-gl + havo			0	1		4
vmbo-bl + vmbo-gl + vmbo-tl			0			4
vmbo-bl + vmbo-kl	18	20	12	6	12	205
vmbo-bl + vmbo-kl + havo	1	1	0			5
vmbo-bl + vmbo-kl + havo + vwo			0			6
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl	3	10	6	1	3	92
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl + vwo			0	1		4
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl + havo			1			7
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl + havo + vwo	1	1	1		3	11
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl	7	4	5	6	15	83
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + havo		1	0			6
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl	1	5	2	4		38
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl + havo	1	1	0			4
vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl + havo + vwo			0			4

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten

Tabel 22: Combinaties van verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten (%) - vervolg

	Alleen pabo	Pabo en minimaal 2e graads	Alleen minimaal 2e graads	(Nog) geen onderwijs-diploma	Ander onderwijs-diploma	Totaal (n=100%)
combi	8	3	3	4	6	60
combi + vwo			0			4
combi + havo	1		0			7
combi + havo + vwo			0	1		6
combi + vmbo-tl	1	2	2	4	3	29
combi + vmbo-tl + vwo			0	1		4
combi + vmbo-tl + havo		1	1			15
combi + vmbo-tl + havo + vwo	1		1	1		15
combi + vmbo-gl			1		3	8
combi + vmbo-gl + havo			0			1
combi + vmbo-gl + havo + vwo			0			3
combi + vmbo-gl + vmbo-tl		1	0			7
combi + vmbo-gl + vmbo-tl + havo		1	0			2
combi + vmbo-gl + vmbo-tl + havo + vwo			0			1
combi + vmbo-kl	3	2	0			11
combi + vmbo-kl + havo			0			1
combi + vmbo-kl + havo + vwo			0			1
combi + vmbo-kl + vmbo-tl		1	0	1		5
combi + vmbo-kl + vmbo-tl + havo			0			2
combi + vmbo-kl + vmbo-tl + havo + vwo				1		1
combi + vmbo-kl + vmbo-gl			0			2
combi + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl			0			2
combi + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl + havo			0			1
combi + vmbo-bl	1		0	1		7
combi + vmbo-bl + vmbo-tl			0		3	4
combi + vmbo-bl + vmbo-tl + havo + vwo			0			1
combi + vmbo-bl + vmbo-gl			0			4
combi + vmbo-bl + vmbo-kl	9	2	4	1	6	74
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + havo			0			1
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + havo + vwo			0			2
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl	1	2	2		3	25
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl + havo			0			2
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-tl + havo + vwo			0			1
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl			1	1	3	19
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl		1	1	1	3	10
combi + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl + havo	1		0	1		3
pro + vmbo-kl + vmbo-tl			0			1
pro + vmbo-kl + vmbo-tl + havo			0			1
pro + vmbo-kl + vmbo-gl			0			1
pro + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl + havo + vwo			0			1
pro + vmbo-bl	1					1
pro + vmbo-bl + vmbo-kl	1		0	1		3
pro + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl			0		3	3
pro + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl + havo			0			1
pro + combi				1		1
pro + combi + vmbo-tl			0			1
pro + combi + vmbo-bl + vmbo-tl + havo + vwo			0			1
pro + combi + vmbo-bl + vmbo-kl	1		0			5
pro + combi + vmbo-bl + vmbo-kl + vmbo-gl + vmbo-tl + havo			0			1

Bron: Vragenlijst vmbo-docenten | vmbo-docenten

Bijlage C Beschrijving deelnemers aan interviews en focusgroepen

Docenten

- Groepsdocent, vrijwel alle vakken lwoo
- Docent Duits
- Docent mens & maatschappij, afdelingsleider onderbouw vmbo
- Docent biologie (1)
- Docent techniek en wiskunde
- Docent wiskunde (1)
- Docent economie
- Docent Engels
- Docent techniek en wiskunde
- Docent biologie (2)
- Docent Nederlands en maatschappijleer
- Docent wiskunde en rekenen (1)
- Docent wiskunde en rekenen (2)
- Docent kunstvakken & wiskunde
- Docent wiskunde (2)
- Docent Engels en decaan

Lerarenopleiders

- Coördinator tweedegraadslerarenopleiding wiskunde, zelf ook docent wiskunde geweest
- Docent tweedegraadslerarenopleiding Engels, zelf ook docent Engels geweest
- Docent tweedegraadslerarenopleiding Frans, zelf ook docent Frans geweest
- Docent tweedegraadslerarenopleiding: generieke vakken
- Instituutskoördinator tweedegraads lerarenopleiding
- Docent tweedegraadslerarenopleiding wiskunde
- Docent tweedegraadslerarenopleiding wiskunde en natuurkunde, betrokken bij opleiding groepsleerkracht
- Docent tweedegraadslerarenopleiding Nederlands en in het verleden ook aan pabo lesgegeven

Schoolleiding

- Schooldirecteur
- Hoofd p&to
- Locatiedirecteur
- Directeur en leraar wiskunde
- Teamleider en leraar biologie
- Conrector
- Conrector en leraar biologie
- Teamleider en gymdocent

Leerlingen

Twaalf leerlingen (4 jongens; 8 meisjes), 13 - 15 jaar, gemixte groep qua leerjaar en leerweg (3 uit tweede leerjaar, 4 uit derde leerjaar, 5 uit vierde leerjaar; 3 bl, 5 kl, 4 gl).

Bijlage D Vragenlijsten

Vragenlijst vmbo-docenten

[intro] Ongeveer de helft van de Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs gaat naar het vmbo. Onder het vmbo vallen vier verschillende leerwegen: de basisberoepsgerichte leerweg (bb), de kaderberoepsgerichte leerweg (kb), de gemengde leerweg (gl) en de theoretische leerweg (tl). In de bb, kb en gl volgen leerlingen naast algemeen vormend onderwijs ook beroepsgericht onderwijs. Wat moeten docenten kennen en kunnen om aan deze verschillende leerwegen kwalitatief goed les te geven? In deze vragenlijst willen we graag ook uw mening daarover horen!

De vragenlijst is bedoeld voor docenten die lesgeven in het vmbo in één of meer avo-vakken (Nederlands, Engels, rekenen, wiskunde, mens & maatschappij en mens & natuur).

Check doelgroep

- V1. In hoeveel klassen in onderstaande onderwijstypen van het voortgezet onderwijs heeft u vorig schooljaar (2016-2017) lesgegeven? [\[mult resp\]](#)
- V1a Praktijkonderwijs
 - V1b Gecombineerde klas [\[i=een klas met verschillende niveaus, bijv brugklas vmbo-basis/vmbo-kader, brugklas havo/vwo\]](#)
 - V1c Vmbo-basisberoepsgerichte leerweg
 - V1d Vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg
 - V1e Vmbo-gemengde leerweg
 - V1f Vmbo-theoretische leerweg
 - V1g Havo
 - V1h Vwo
 - V1i Geen les in het voortgezet onderwijs
- V2. [\[Indien gecombineerde klas, V1b>=1\]](#) Welke onderwijstypen zaten er samen in de gecombineerde klas(sen) waarin u les gaf? [\[mult resp\]](#)
- V2a Vmbo-basis | vmbo-kader
 - V2b Vmbo-basis | vmbo-kader | vmbo-gl
 - V2c Vmbo-basis | vmbo-kader | vmbo-gl | vmbo-t
 - V2d Vmbo-kader | vmbo-gl
 - V2e Vmbo-kader | vmbo-gl | vmbo-t
 - V2f Vmbo-gl | vmbo-t
 - V2g Vmbo-t | havo
 - V2h Vmbo-t | havo | vwo
 - V2i Havo | vwo
 - V2j Anders

[\[Geen VMBO → tekstblok 1\]](#)

- V3. Bent u ook in andere onderwijssectoren werkzaam (geweest)? Meer antwoorden mogelijk. [\[mult resp\]](#)
- V3a Nee
 - V3b Ja, in het basisonderwijs
 - V3c Ja, in het speciaal basisonderwijs
 - V3d Ja, in het speciaal voortgezet onderwijs
 - V3e Ja, in het middelbaar beroepsonderwijs
 - V3f Ja, in het hoger beroepsonderwijs
 - V3g Ja, in het wetenschappelijk onderwijs

Inzet in het VMBO

- V4. Gaf u vorig schooljaar (2016-2017) in de onder- of bovenbouw van het vmbo les? [single resp]
- V4a Onderbouw
 - V4b Bovenbouw
 - V4c In zowel onderbouw als bovenbouw
- V5. Kunt u hieronder per vmbo-leerweg aangeven in welke avo-vakken/vakoverstijgende leergebieden u les gaf? U kunt meerdere mogelijkheden aankruisen. [5 kolommen: vmbo-bl / vmbo-kl / vmbo-gl / vmbo-t / gemengde vmbo-brugklas, alleen tonen indien aangevinkt in vraag V1]
- V5a Nederlands
 - V5b Engels
 - V5c Wiskunde
 - V5d Rekenen
 - V5e Mens en Maatschappij [i: combinatie maatschappijleer 1, economie en één keuzevak (aardrijkskunde, geschiedenis of maatschappijleer 2)]
 - V5f Mens en Natuur [i: combinatie NASK 1, biologie en voor G/T ook NASK 2]
 - V5g Geen van deze vakken → naar V11
- V6. Bent u voor het vak of de vakken waarin u vorig schooljaar (2016-2017) les gaf bevoegd en/of voelt u zich hiervoor bekwaam? [mult resp] aangekruiste vakken herhalen, vier kolommen: ik ben bevoegd: ja, ik ben bevoegd: nee, ik voel me bekwaam: ja, ik voel me bekwaam: nee]
- V7. Indien voor een vak niet bevoegd maar voelt zich wel bekwaam: Hoe heeft u zich voor dit vak bekwaamd? herhalen vakken
- V8. Gaf u vorig schooljaar les als groepsdocent[i] of als vakdocent? [single resp]
- [i] Groepsdocenten zijn docenten die meerdere vakken aan dezelfde groep leerlingen geven*
- V8a Als groepsdocent
 - V8b Als vakdocent
 - V8c Beide
- V9. [Alleen indien V8= a of c] Welke vakken combineerde u als groepsdocent? U kunt meerdere mogelijkheden aankruisen. [mult resp]
- V9a Nederlands
 - V9b Engels
 - V9c Wiskunde
 - V9d Rekenen
 - V9e Mens en Maatschappij [i: combinatie maatschappijleer 1, economie en één keuzevak (aardrijkskunde, geschiedenis of maatschappijleer 2)]
 - V9f Mens en Natuur [i: combinatie NASK 1, biologie en voor G/T ook NASK 2]
 - V9g Ander vak

Kwaliteiten vmbo-docenten

- V10. Over welke (vak)kennis en vaardigheden dient een vmbo-docent [\[herhalen aangevinkte vak\(ken\) V5, per vak rijtje voorleggen\]](#) te beschikken om goed les te kunnen geven?
- V10a Vakkennis
 - V10b Inspelen op verschillende leerstijlen van leerlingen
 - V10c Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen
 - V10d Avo-vak kunnen koppelen aan de beroepspraktijk
 - V10e Contextgericht werken
 - V10f Vakoverstijgend werken
 - V10g Inzicht in doorlopende leerlijnen
 - V10h Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen
 - V10i Omgaan met de variëteit aan leerlingen
 - V10j Motiveren van leerlingen
 - V10k Klassenmanagement
 - V10l Anders
- V11. Heeft u bij het geven van lessen in de diverse onderdelen van het vmbo verschillende (vak)kennis en (pedagogisch/didactische) vaardigheden nodig? [\[mult resp; alleen stellen indien meer dan 1 leerweg in V5 of V5g=1 en/of V4c=1\]](#)
- V11a Ja, dit verschilt per leerweg [\[alleen indien meer dan 1 leerweg in V5\]](#)
 - V11b Ja, dit verschilt per bouw [\[alleen indien V4c=1\]](#)
 - V11c Nee, dit verschilt niet
- V12. De volgende verschillen in benodigde (vak)kennis en vaardigheden merk ik tijdens mijn lessen:
- V12a Leerweg [\[alleen indien V11a=1: invulveld “vakinhoudelijke kennis” + invulveld “pedagogisch/didactische vaardigheden”\]](#)
 - V12b Bouw [\[alleen indien V11b=1: invulveld “vakinhoudelijke kennis” + invulveld “pedagogisch/didactische vaardigheden”\]](#)

VMBO in de opleiding

- V13. Welk(e) diploma('s) of getuigschrift(en) heeft u? Meer antwoorden mogelijk. [\[mult resp\]](#)
- V13a Pedagogische Academie
 - V13b PABO
 - V13c MO-A / HBO lerarenopleiding tweedegraads
 - V13d MO-B / HBO lerarenopleiding eerstegraads
 - V13e Universitaire lerarenopleiding
 - V13f Universitaire opleiding met onderwijsaantekening
 - V13g Pedagogisch-didactisch diploma
 - V13h Ander onderwijsdiploma (b.v. derdegraads lerarenopleiding, N-akte)
 - V13i Ik heb (nog) geen diploma waarmee je bevoegd les mag geven
- V14. [\[Alleen indien V13i ≠1\]](#) Wanneer (maand en jaar) heeft u dit of deze diploma('s) of getuigschrift(en) gehaald? [\[herhalen diploma's uit vraag V13\]](#)
- V15. Heeft u tijdens uw opleiding(en) specifiek scholing gevolgd gericht op lesgeven in het vmbo? [\[mult resp\]](#)
- V15a Geen specifieke aandacht
 - V15b Vmbo als minor gevolgd
 - V15c Aparte vmbo-afstudeerrichting gevolgd
 - V15d Stage gelopen in het vmbo
 - V15e Vmbo was een vast onderdeel van de opleiding
 - V15f Anders
- V16. Vond u de aandacht voldoende? [\[single resp\]](#)
- V16a Ja
 - V16b Nee

- V17. Kunt u dat toelichten?
- V18. Heeft u in een (later) scholingstraject nascholing gevolgd gericht op lesgeven in het vmbo?
- V18a Ja
 - V18b Nee
- V19. Alles overziend, waar heeft u de vaardigheden voor het lesgeven in het vmbo het meest geleerd?
- V19a Gedurende mijn opleiding(en)
 - V19b Op de werkvloer
 - V19c Anders
 - V19d Ruimte voor toelichting:

Tot slot

- V20. Wat is uw geslacht? [\[single resp\]](#)
- V20a man
 - V20b vrouw
- V21. Wat is uw geboortjaar?
- V22. [\[Indien uitgenodigd via open inlog/netwerk begeleidingscommissie\]](#)
- V22a Bij welke school bent u werkzaam?
 - V22b Plaats school
- V23. Sinds wanneer bent u werkzaam binnen het onderwijs, binnen het voortgezet onderwijs, binnen het vmbo en bij uw huidige werkgever?
- V23a In het onderwijs werk ik sinds het jaar:
 - V23b In het voortgezet onderwijs werk ik sinds het jaar:
 - V23c In het vmbo werk ik sinds het jaar:
- V24. Wat was vorig schooljaar (2016-2017) uw aanstellingsomvang en hoeveel uur gaf u (bij benadering) gemiddeld per schoolweek les?
- [...] fte
- [...] gemiddeld aantal uur les per schoolweek

Tekstblok 1 U behoort niet tot de doelgroep van deze vragenlijst. Toch hartelijk dank voor de genomen moeite.

Tekstblok 2 Wij bedanken u hartelijk voor het invullen van deze vragenlijst.

Vragenlijst schoolleiders

[intro] Ongeveer de helft van de Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs gaat naar het vmbo. Onder het vmbo vallen vier verschillende leerwegen: de basisberoepsgerichte leerweg (bb), de kaderberoepsgerichte leerweg (kb), de gemengde leerweg (gl) en de theoretische leerweg (tl). In de bb, kb en gl volgen leerlingen naast algemeen vormend onderwijs ook beroepsgericht onderwijs. Wat moeten docenten kennen en kunnen om aan deze verschillende leerwegen kwalitatief goed les te geven? In deze vragenlijst willen we graag ook uw mening daarover horen!

Achtergrondgegevens

- V1. Wat is uw functie? [single resp]
- V1a (Adjunct-)directeur/rector/schoolleider
 - V1b Afdelingsleider/conrector/teamleider
 - V1c Medewerker/hoofd personeelszaken
 - V1d Anders
- V2. Heeft uw school meer dan één vestiging? [single resp]
- V2a De school heeft één vestiging → naar vraag V4
 - V2b De school heeft meerdere vestigingen
- V3. Kunt u de vragen voor de hele school beantwoorden of voor één vestiging? [single resp]
- V3a De hele school
 - V3b Eén vestiging
- V4. Welke onderwijstypen worden er op uw school of vestiging gegeven? [mult resp]
- V4a Gecombineerde klas [i=een klas met verschillende niveaus, bijv brugklas vmbo-basis/vmbo-kader, brugklas havo/vwo
 - V4b Praktijkonderwijs
 - V4c Vmbo-basisberoepsgerichte leerweg
 - V4d Vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg
 - V4e Vmbo-gemengde leerweg
 - V4f Vmbo-theoretische leerweg
 - V4g Havo
 - V4h Vwo

[Geen VMBO → tekstblok 1]

Combinatiegroepen

- V5. [Indien V1a=1] Welke combinatiegroepen komen bij u op school voor? Meer antwoorden mogelijk [mult resp]
- V5a Vmbo-basis | vmbo-kader
 - V5b Vmbo-basis | vmbo-kader | vmbo-gl
 - V5c Vmbo-basis | vmbo-kader | vmbo-gl | vmbo-t
 - V5d Vmbo-kader | vmbo-gl
 - V5e Vmbo-kader | vmbo-gl | vmbo-t
 - V5f Vmbo-gl | vmbo-t
 - V5g Vmbo-t | havo
 - V5h Vmbo-t | havo | vwo
 - V5i Havo | vwo
 - V5j Anders
- V6. [Indien V1a=1] Kunt u aangeven welke (vak)kennis en vaardigheden de docenten in combinatiegroepen minimaal moeten bezitten?
- V7. [Indien V1a=1] Waarom is er op uw school gekozen voor het werken met combinatieklassen?

V8. [Indien V1a≠1] Waarom is er op uw school niet gekozen voor het werken met combinatieklassen?

Inzet groepsdocenten in het vmbo

V9. Wordt op uw school gewerkt met groepsdocenten[i] in het vmbo? In welke leerwegen en bouw? Meer antwoorden mogelijk [mult resp, twee kolommen: onderbouw - bovenbouw]

[i] Groepsdocenten zijn docenten die meerdere vakken aan dezelfde groep leerlingen geven

- V9a Vmbo-basis
- V9b Vmbo-kader
- V9c Vmbo-gl
- V9d Vmbo-t
- V9e Gecombineerde brugklas
- V9f Geen groepsdocenten

V10. [Indien V9f=0] Waarom is er op uw school gekozen voor de inzet van groepsdocenten in deze groepen in het vmbo?

V11. [Indien V9f=1] Waarom is er op uw school niet gekozen voor de inzet van groepsdocenten in het vmbo?

V12. [Indien V9f=0] Welke opleidingseisen worden er aan de docenten gesteld die in meerdere vakken lesgeven? [single resp]

- V12a Minimaal pabo
- V12b Minimaal pabo met opscholingstraject groepsleerkracht
- V12c Minimaal tweedegraads bevoegdheid in één vak waarin lesgegeven wordt
- V12d Minimaal tweedegraads bevoegdheid in alle vakken waarin lesgegeven wordt
- V12e Anders

V13. [Indien V9f=0] Hoe tevreden bent u over het werken met groepsdocenten? [grid 5: zeer ontevreden t/m zeer tevreden]

V14. [Indien V9f=0] Kunt u uw antwoord toelichten? Wat gaat er goed, wat kan er wellicht (nog) beter? Wat zijn voor- en nadelen?

Kwaliteiten vmbo

V15. Over welke (vak)kennis en vaardigheden dient een vmbo-docent te beschikken om goed les te kunnen geven in de verschillende leerwegen? [4 kolommen: vmbo-bl / vmbo-kl / vmbo-gl / vmbo-t]

- V15a Vakkennis
- V15b Inspelen op verschillende leerstijlen van leerlingen
- V15c Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen
- V15d Avo-vak kunnen koppelen aan de beroepspraktijk
- V15e Contextgericht werken
- V15f Vakoverstijgend werken
- V15g Inzicht in doorlopende leerlijnen
- V15h Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen
- V15i Omgaan met de variëteit aan leerlingen
- V15j Motiveren van leerlingen
- V15k Klassenmanagement
- V15l Anders

V16. Verschillende de benodigde (vak)kennis en vaardigheden per vak en/of bouw? [mult resp]

- V16a Ja, dit verschilt per vak
- V16b Ja, dit verschilt per bouw
- V16c Nee, dit verschilt niet

- V17. De volgende verschillen in benodigde (vak)kennis en vaardigheden merk ik:
- V17a Vak [alleen indien V11a=1: invulveld “vakinhoudelijke kennis” + invulveld “pedagogisch/didactische vaardigheden”]
- V17b Bouw [alleen indien V11b=1: invulveld “vakinhoudelijke kennis” + invulveld “pedagogisch/didactische vaardigheden”]
- V18. Welke opleiding sluit het beste aan bij de kennis en vaardigheden die een docent in avo-vakken in de onderstaande onderdelen van het vmbo nodig heeft? [4 kolommen: pabo opleiding, tweedegraads lerarenopleiding, even goed, geen zicht op]
- Met avo-vakken bedoelen wij de vakken Nederlands, Engels, rekenen, wiskunde, mens & maatschappij en mens & natuur*
- V18a Groepsdocent vmbo
- V18b Vakdocent in avo-vakken
- V18c Docent in avo-vakken onderbouw vmbo
- V18d Docent in avo-vakken bovenbouw vmbo
- V18e Docent in avo-vakken basisberoepsgerichte leerweg
- V18f Docent in avo-vakken kaderberoepsgerichte leerweg
- V18g Docent in avo-vakken gemengde leerweg
- V18h Docent in avo-vakken theoretische leerweg
- V18i Docent in avo-vakken combinatie leerwegen
- V19. Als u wilt, kunt u uw antwoord hier toelichten

Tot slot

- V20. [Indien uitgenodigd via open inlog/netwerk begeleidingscommissie] Wat is het brinnummer van uw school/vestiging waarvoor u deze vragenlijst heeft ingevuld?
- V20a [_ _ _ _ _]
- V20b Niet bekend
- V21. Indien brinnummer onbekend:
- V21a Naam school
- V21b Plaats school/vestiging

Tekstblok 1: U behoort niet tot de doelgroep van deze vragenlijst. Toch hartelijk dank voor de genomen moeite.

Tekstblok 2: Wij bedanken u hartelijk voor het invullen van deze vragenlijst.

Vragenlijst lerarenopleiders

[intro] Ongeveer de helft van de Nederlandse leerlingen in het voortgezet onderwijs gaat naar het vmbo. Onder het vmbo vallen vier verschillende leerwegen: de basisberoepsgerichte leerweg (bb), de kaderberoepsgerichte leerweg (kb), de gemengde leerweg (gl) en de theoretische leerweg (tl). In de bb, kb en gl volgen leerlingen naast algemeen vormend onderwijs ook beroepsgericht onderwijs. Wat moeten docenten kennen en kunnen om aan deze verschillende leerwegen kwalitatief goed les te geven? In deze vragenlijst willen we graag ook uw mening daarover horen!

Vmbo in de opleiding

- V1. Op welke manier wordt er binnen uw instelling/opleiding aandacht besteed aan specifieke (vak)kennis en kwaliteiten om les te geven in het vmbo? [mult resp]
- V1a Opscholingstraject voor pabo-gediplomeerden (groepsleerkracht vmbo basis/kader)
 - V1b Vmbo kan als minor gevolgd worden
 - V1c Vmbo is een aparte afstudeerrichting
 - V1d Vmbo maakt vast onderdeel uit van de opleiding
 - V1e Anders
 - V1f Geen specifieke aandacht
- V2. [Alleen indien V1f=0] Op welke (vak)kennis en vaardigheden ligt de nadruk daarbij? [herhalen antwoorden V1]
- V3. [Alleen indien V1f=0] Op welke manier wordt hierbij onderscheid gemaakt naar onderbouw/bovenbouw en leerwegen? [herhalen antwoorden V1]
- V4. In hoeverre is er in uw opleiding aandacht voor de volgende aspecten? [grid5: geen aandacht - heel veel aandacht]
- V4a Vakkennis
 - V4b Inspelen op verschillende leerstijlen van leerlingen
 - V4c Inspelen op verschillende niveaus van leerlingen
 - V4d Avo-vak kunnen koppelen aan de beroepspraktijk [niet indien aangemeld als pabo]
 - V4e Contextgericht werken
 - V4f Vakoverstijgend werken
 - V4g Inzicht in doorlopende leerlijnen
 - V4h Herkennen van en omgaan met zorgleerlingen
 - V4i Omgaan met de variëteit aan leerlingen
 - V4j Motiveren van leerlingen
 - V4k Klassenmanagement
- V5. Sluiten de (vak)kennis en vaardigheden die in de opleiding geleerd worden aan bij dat wat nodig is bij het lesgeven in onderstaande onderdelen van het vmbo? [grid2: vakkennis: ja/nee + grid2: pedagogisch/didactisch: ja/nee + geen zicht op]
- Met avo-vakken bedoelen wij de vakken Nederlands, Engels, rekenen, wiskunde, mens & maatschappij en mens & natuur*
- V5a Groepsdocent vmbo [i=docent die meerdere vakken aan dezelfde groep leerlingen geeft]
 - V5b Vakdocent in avo-vakken
 - V5c Docent in avo-vakken onderbouw vmbo
 - V5d Docent in avo-vakken bovenbouw vmbo
 - V5e Docent in avo-vakken basisberoepsgerichte leerweg
 - V5f Docent in avo-vakken kaderberoepsgerichte leerweg
 - V5g Docent in avo-vakken gemengde leerweg
 - V5h Docent in avo-vakken theoretische leerweg
 - V5i Docent in avo-vakken combinatie leerwegen
- V6. Als u wilt, kunt u uw antwoord hier toelichten

Achtergrondgegevens

V7. Voor welke onderwijssoort leidt u mensen op? Meer antwoorden mogelijk. [\[multiple resp\]](#)

V7a Primair onderwijs en/of speciaal (voortgezet) onderwijs

V7b Voortgezet onderwijs tweedegraads

V7c Voortgezet onderwijs eerstegraads

V7d Beroepsonderwijs

V7e Anders

V8. Geeft u les/bent u verbonden aan een hogeschool of een universiteit? [\[single resp\]](#)

V8a Hogeschool

V8b Universiteit

V8c Beide

V8d Anders

V9. Aan welke instelling bent u verbonden? [\[indien V8a=1: lijst hogescholen, V8b=2 lijst universiteiten, rest de hele lijst\]](#)

Bent u aan meerdere instellingen verbonden, selecteer hier dan de instelling waar u de grootste aanstelling heeft.

V10. Aan welke opleiding(en) bent u verbonden?

Bijlage E Lijst van figuren en tabellen

Tabellen

Tabel 1:	Totaal aantal vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond en bouw	22
Tabel 2:	Totaal aantal vakken waarin binnen het vmbo lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond en bouw	23
Tabel 3:	Aantal van de zeven geselecteerde avo-vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond en bouw	24
Tabel 4:	Combinaties van de zeven geselecteerde avo-vakken die het vaakst voorkomen (top10), naar opleidingsachtergrond	25
Tabel 5:	Aantal klassen waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten	31
Tabel 6:	Aantal verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten	31
Tabel 7:	Leerwegen waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten	32
Tabel 8:	Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: Nederlands	39
Tabel 9:	Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: Engels	41
Tabel 10:	Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: wiskunde	42
Tabel 11:	Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: rekenen	43
Tabel 12:	Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: mens & maatschappij.	44
Tabel 13:	Top-5 benodigde (vak)kennis en vaardigheden per bouw en leerweg: mens & natuur	45
Tabel 14:	Stedelijkheid - docenten (%).....	72
Tabel 15:	Geslacht - docenten (%)	72
Tabel 16:	Leeftijd - docenten (%)	72
Tabel 17:	Stedelijkheid - schoolleiders (%)	72
Tabel 18:	Functie - schoolleiders (%)	73
Tabel 19:	Eén of meerdere vestigingen - schoolleiders (%).....	73
Tabel 20:	Soort lerarenopleiding - lerarenopleiders (%)	73
Tabel 21:	Combinaties van verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten (%).....	74
Tabel 22:	Combinaties van verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond docenten (%) - vervolg	75

Figuren

Figuur 1:	Bevoegdheid in het voortgezet onderwijs behorend bij behaald pabo-diploma, naar diplomajaar	7
Figuur 2:	Werkzaam in het vmbo, naar opleidingsachtergrond	13
Figuur 3:	Werkzaam in het vmbo, naar bevoegdheid	14
Figuur 4:	Werkzaam in het vmbo, naar opleidingsachtergrond en bevoegdheid.....	15
Figuur 5:	Lesgeven in verschillende niveaus	15
Figuur 6:	Lesgeven in verschillende niveaus, naar opleidingsachtergrond.....	16
Figuur 7:	Lesgeven in verschillende niveaus, naar bevoegdheid	16
Figuur 8:	Percentage scholen waar met gecombineerde (brug)klassen wordt gewerkt.....	16
Figuur 9:	Percentage vmbo-docenten dat lesgeeft in gecombineerde klas(sen).....	17
Figuur 10:	Percentage vmbo-docenten dat lesgeeft in gecombineerde klas(sen), naar bevoegdheid.....	17
Figuur 11:	Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond	18
Figuur 12:	Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond	18
Figuur 13:	Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt, naar bevoegdheid	19
Figuur 14:	Bouw waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond	19
Figuur 15:	Bouw waar het meeste lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond	20

Figuur 16: Leerweg waar het meeste lesgegeven wordt door de docent, naar opleidingsachtergrond en bouw	20
Figuur 17: Bouw waar het meeste lesgegeven wordt, naar bevoegdheid	21
Figuur 18: Geselecteerde avo-vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond.....	24
Figuur 19: Bevoegdheid om in het vmbo in de geselecteerde avo-vakken les te geven, naar opleidingsachtergrond docenten	26
Figuur 20: Bevoegdheid van pabo-gediplomeerden om in de geselecteerde avo-vakken les te geven, naar afstudeerjaar	27
Figuur 21: Eerdere werkervaring in andere sectoren, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten....	30
Figuur 22: Combinaties van verschillende onderwijsniveaus waaraan wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten.....	32
Figuur 23: Bouw waarin wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten	33
Figuur 24: Vakken waarin lesgegeven wordt, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten.....	34
Figuur 25: Bevoegdheid voor de vakken waarin wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten	35
Figuur 26: Bevoegdheid voor de vakken waarin wordt lesgegeven, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten	35
Figuur 27: Verschillen benodigde (vak)kennis en vaardigheden per vak en/of bouw? Schoolleiders....	37
Figuur 28: Verschillen benodigde (vak)kennis en vaardigheden per vak en/of bouw? Vmbo-docenten.	37
Figuur 29: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor Nederlands Vmbo-docenten.....	39
Figuur 30: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor Engels Vmbo-docenten.....	40
Figuur 31: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor wiskunde Vmbo-docenten	41
Figuur 32: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor rekenen Vmbo-docenten.....	42
Figuur 33: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor mens & maatschappij Vmbo-docenten	43
Figuur 34: Benodigde (vak)kennis en vaardigheden voor mens & natuur Vmbo-docenten.....	44
Figuur 35: Welke onderwijstypen worden er op uw school of vestiging gegeven? Schoolleiders	49
Figuur 36: Welke groepen zijn gecombineerd in een gecombineerde klas? Schoolleiders	50
Figuur 37: Aantal verschillende onderwijsniveaus binnen combinatiegroepen, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten	51
Figuur 38: Wordt op uw school gewerkt met groepsdocenten in het vmbo? Schoolleiders	52
Figuur 39: Welke opleidingseisen worden er aan de docenten gesteld die in meerdere vakken lesgeven? Schoolleiders.....	54
Figuur 40: Lesgeven als groepsdocent, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten	55
Figuur 41: Hoe tevreden bent u over het werken met groepsdocenten? Schoolleiders	55
Figuur 42: Aandacht voor vmbo tijdens opleiding, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten.....	58
Figuur 43: Aandacht voor vmbo tijdens opleiding, naar aantal jaar afgestudeerd Vmbo-docenten....	59
Figuur 44: Aandacht voor vmbo tijdens opleiding voldoende, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten	60
Figuur 45: In later scholingstraject scholing gevolgd gericht op lesgeven in het vmbo, naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten	60
Figuur 46: Manieren waarop in lerarenopleiding aandacht wordt besteed aan vakkennis en kwaliteiten om les te geven in vmbo - naar type opleiding Lerarenopleiders	61
Figuur 47: Aandacht voor diverse aspecten in de opleiding - naar type opleiding (% (heel) veel aandacht) Lerarenopleiders	62
Figuur 48: Aansluiting van geleerde vakkennis in de opleiding bij het lesgeven in de praktijk - naar soort docent(%) Lerarenopleiders	64
Figuur 49: Aansluiting van geleerde pedagogisch/didactische vaardigheden in de opleiding bij het lesgeven in de praktijk - naar soort docent(%) Lerarenopleiders	65
Figuur 50: Welke opleiding sluit het best aan bij de kennis en vaardigheden die een docent in avo-vakken in de onderstaande onderdelen van het vmbo nodig heeft? Schoolleiders.....	66
Figuur 51: Alles overziend: waar vaardigheden voor lesgeven in het vmbo het meest geleerd? Naar opleidingsachtergrond Vmbo-docenten.....	67